

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Lenka Náhlovská

**Kriminologické aspekty trestní odpovědnosti
právnických osob**

Criminological aspects of corporate criminal liability

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 30.4.2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Autor diplomové práce

V Praze dne 2.5.2017

Děkuji prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce, který mi pro její psaní poskytl inspiraci a v jejím průběhu mi poskytoval cenné rady. Dále děkuji všem těm, kteří mě v průběhu psaní práce podporovali.

Obsah

Úvod.....	1
1. Kriminalita právnických osob.....	4
1.1 Kriminalita bílých límečků.....	4
1.1.1 Edwin Sutherland a vznik pojmu kriminality bílých límečků.....	5
1.1.2. Vývoj pojmu kriminalita bílých límečků.....	8
1.1.3. Pachatelé „bílí límečci“.....	10
1.1.4. Oběti a škoda.....	13
1.2 Korporátní kriminalita jako předmět zájmu.....	14
1.2.1 Kriminologické školy a jejich reflexe korporátní kriminality.....	15
1.2.2 Korporátní kriminalita z historického pohledu.....	19
1.2.2.1 Kontinentální právní kultura.....	20
1.2.2.2 Angloamerická právní kultura.....	21
1.2.3 Kriminalizace korporací v České republice.....	23
1.2.3.1 Cesta k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob.....	23
1.2.3.2 Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob.....	26
1.2.3.3 Rozšíření kriminalizace právnických osob novelou provedenou zákonem č. 183/2016	
Sb.....	27
1.2.3.4 Možnost vyvinění právnické osoby.....	29
1.3 Předmět zkoumání kriminality právnických osob.....	30
2. Kriminologické aspekty trestní odpovědnosti právnických osob.....	35
2.1. Typologie kriminality právnických osob.....	37
2.1.1. Násilná kriminalita.....	38
2.1.2. Mravnostní kriminalita.....	41
2.1.3. Ekonomická kriminalita.....	42
2.1.4. Organizovaná kriminalita.....	45
2.1.5. Extremismus a terorismus.....	46
2.1.6. Kyberkriminalita.....	48
2.1.7. Další.....	50
2.2. Kriminogenní faktory vedoucí ke kriminalitě PO.....	51
2.2.1. Kriminogenní faktory sociální, ekonomické a kulturní.....	53
2.2.2. Povaha a struktura právnické osoby.....	55
2.2.3. Záměr, racionalita a kompetence – kriminogenní aspekty zaměřené na fyzickou osobu	
uvnitř korporace.....	57
2.2.4. Obranné mechanismy a disociační techniky.....	60
2.2.5. Odvětví, ve kterém právnická osoba podniká.....	61
2.2.6. Shrnutí.....	61
2.3. Stav kriminality korporací v zahraničí.....	62
2.3.1. Spojené státy americké.....	63
2.3.1.1. Statistiky kriminality korporací v USA.....	65
2.3.2. Kriminalita právnických osob z globálního pohledu.....	70

2.4. Stav kriminality právnických osob v České republice.....	73
2.4.1. Struktura kriminality páchané PO.....	76
2.4.2. Sankcionování právnických osob.....	80
3. Kontrola kriminality právnických osob.....	85
3.1. Represivní strategie kontroly kriminality právnických osob.....	87
3.2.1 Trest zrušení právnické osoby.....	91
3.2.2 Sankce postihující činnost právnické osoby.....	92
3.2.3. Tresty postihující majetek, zejména trest peněžitý.....	93
3.2.4 Trest uveřejnění rozsudku – negativní publicita jako prevence dalšího kriminálního chování.....	94
3.2.5. Probační dohled nad právnickou osobou jako možnost preventivní sankce.....	95
3.2.6 Odvolání člena statutárního orgánu.....	97
3.2.7. Doporučení pro trestání korporací.....	97
3.2.8. Další způsoby kontroly kriminality právnických osob.....	99
3.2. Prevence kriminality právnických osob.....	100
3.2.1 Veškeré možné úsilí právnické osoby vyhnout se kriminálnímu chování.....	102
3.2.2. Příručka k zákonu o úplatkářství z roku 2010.....	107
3.2.3. Vybrané nástroje prevence korporátní kriminality.....	111
3.2.3.1. Corporate governance.....	112
3.2.3.2. Compliance program.....	113
3.2.3.3. Etický kodex.....	115
3.2.3.4. Protikorupční program.....	115
3.2.3.5. Podnikový ombudsman.....	115
3.2.3.6. Whistleblowing.....	116
3.2.3.7. Zveřejňování smluv, průhledná struktura, transparentnost.....	117
3.2.3.8. Další.....	117
Závěr.....	119
Seznam použité literatury.....	121
Seznam použitých zkratk.....	131

Úvod

Téma kriminologických aspektů trestní odpovědnosti právnických osob jsem si zvolila zejména vzhledem k jeho aktuálnosti a prospěšnosti jeho zpracování. Shrnutí teoretických i praktických domácích a zahraničních zkušeností může značnou měrou přispět k dotváření dosavadní právní úpravy, která má stále, ačkoliv prošla mnoha změnami, lidově řečeno „své mouchy“. Předmět trestní odpovědnosti právnických osob je v České republice v poslední době jedním z nejžhavěji diskutovaných problémů trestního práva. Již před přijetím zákonné úpravy trestní odpovědnosti právnických osob se odborná veřejnost nad jeho koncepcí zamýšlela v řadě publikací, a nepřestala se jím zabývat dodnes.

Zájem o toto téma vychází z premisy, že právnické osoby zasahují do každodenního života celé společnosti, jsou významnou součástí ekonomiky států, ovládají podstatnou část finančního trhu, rozhodující část trhu s potravinami, energiemi a dalšími životně důležitými komoditami. V jiném ohledu jde o subjekty usilující o politickou moc, ovlivňující veřejné mínění a poskytující zaměstnání většině obyvatel. V důsledku vlivu, který mají právnické osoby ve svých rukou, ovšem musí zákonitě přijít snaha o jejich kontrolu. Trestní právo zajišťuje kontrolu právnických osob s cílem zamezit jejich případné trestné činnosti a tím zajistit bezpečnost společnosti a jednotlivců, které ji tvoří. Řada událostí přitom nasvědčuje, že v případě právnických osob to je a nadále zůstane žádoucí.

Jak je to patrně se vším, najde se v zákonné úpravě trestní odpovědnosti právnických osob řada nedostatků, které jsou podrobovány dennodenní kritice ze strany odborníků trestního práva. Někdy oprávněně, někdy ne. Takovou kritiku ale pro účely této práce ponecháme stranou. Práce se zaměřuje na zkoumání kriminality právnických osob z jiné stránky, zejména teoretické a empirické, a zahrnuje zkoumání hlubších souvislostí trestní odpovědnosti právnických osob. Kriticky vnímám zejména to, že kriminologickým aspektům trestní odpovědnosti právnických osob bylo českou odbornou veřejností věnováno pramálo pozornosti. Nutnost zkoumání tohoto tématu na základě analýzy a následného rozboru získaných poznatků pramení zejména z toho, že až do současné doby bylo příslušnými orgány i veřejností opomíjeno. Přehlížení kriminality korporací je o to závažnějším problémem, že pokud se právnická osoba rozhodne kriminálně jednat, v řadě případů hrozí, že celé

společnosti způsobí značné škody. Na druhou stranu je určitá rezervovanost v přístupu k této problematice vysvětlitelná, a to zejména z důvodu existence řady specifíků, které činí její zkoumání mnohem těžší. Jedním takovým specifíkem je fakt, že na danou problematiku nelze vztahovat teorie dostupné pro kriminální chování osob fyzických, nebo je to možné jen v omezeném rozsahu.

Kriminologické zkoumání je způsobilé přinést řadu užitečných a v praxi aplikovatelných poznatků, a to jak pro zákonodárce, tak pro orgány činné v trestním řízení i laickou veřejnost. Závěry kriminologů o struktuře a míře kriminality ve společnosti zpravidla vedou k návrhům její účinné prevence a tedy, a to především, pomáhají chránit společnost před negativními vlivy, které kriminalita způsobuje.

Při psaní práce jsem vycházela z dostupných českých a především zahraničních zdrojů, kterých bylo nezbytné používat hojně, zejména s ohledem na nedostatečnou propracovanost této problematiky v české literatuře. Analyticky a systematicky rozebírám odborné texty, kriticky se vyjadřuji k některým názorům uvedeným v souvislosti s tematikou trestní odpovědnosti právnických osob, popřípadě s tematikou kriminologickou. V průběhu práce předkládám své názory na danou problematiku a dokládám je dostupnými informacemi a daty. Cílem práce je poskytnout čtenáři ucelený soubor informací o kriminalitě právnických osob, jejích teoretických konceptech i reálném stavu této kriminality v současné společnosti. Na základě těchto informací je pak smyslem mého bádání poskytnout informace vedoucí k možnostem účinné prevence kriminality právnických osob.

V první kapitole poskytuji historický vhled do problematiky kriminálního chování právnických osob. Vracím se tedy v práci k prvotním dílům odkazujícím na kriminalitu korporací a rozebírám příčiny jejího vzniku a vývoje. Zároveň na základě poznatků dostupných k dané problematice v závěru první kapitoly vymezuji předmět, kterým se budu v dalších kapitolách mé práce zabývat.

Druhá kapitola pojednává o jednotlivých kriminologických aspektech trestné činnosti právnických osob. Z hlediska kriminologického zkoumání vymezují typologii kriminality, která se vztahuje i na trestnou činnost právnických osob. Dále v kapitole poskytuji vhled do

etiologie kriminality právnických osob, tedy na základě dostupných pramenů se snažím vysvětlit příčiny kriminálního chování právnických osob s odlišením rozdílů těchto příčin ve srovnání s trestnou činností osob fyzických. Poslední části kapitoly jsou věnovány statistickým údajům o kriminalitě právnických osob, a to jak zahraničních, tak českých. Vytvořila jsem přehled struktury kriminality právnických osob, abych pomohla upřesnit údaje o typologii kriminality, která byla uvedena v počátku této kapitoly. Statistické informace jsou často velmi nekonzistentní, proto jsem se pokusila analyzovat všechny dostupné zdroje informací a roztřídit je tak, aby utvořily souvislý celek, ze kterého bude možné vyvodit dílčí závěry.

Třetí kapitola pojednává o nejpodstatnější součásti kriminologie - prevenci kriminality. Prevenci kriminality právnických osob pak rozpracovávám do dvou podkapitol, a to na represivní strategii prevence kriminality, tedy zejména na sankcionování právnických osob, a za druhé na preventivní opatření, kde na základě dostupných informací navrhuji několik nástrojů, které jsou způsobilé zabránit právnickým osobám, potažmo osobám fyzickým, jejichž jednání je právnické osobě přičítáno, v kriminálním jednání.

1. Kriminalita právnických osob

První kapitola této práce uvádí čtenáře do koncepce kriminality právnických osob, která je jejím hlavním předmětem zkoumání. Jde o fenomén moderní, a proto k němu poskytuji v první řadě krátký vhled k jeho počátkům, kdy nejprve došlo k prolomení chápání pachatele jako chudého a nevzdělaného člověka, až po teorii, že velkou část kriminality páchají jednotlivci a korporace, které jsou ve společnosti vnímány s úctou a respektem. Dále rozeberu počátky postihu právnických osob za kriminální jednání a to jak ve světě, tak v České republice. Abych v dalších kapitolách mohla navázat na jednotlivé aspekty kriminálního chování právnických osob, vymezím v závěru první kapitoly předmět jejího zájmu.

1.1 Kriminalita bílých límečků

Kriminalita bílých límečků, ačkoli se to tak může ze zaměňování termínů v médiích zdát, není synonymem pro kriminalitu právnických osob. Dle Cejpa se tyto pojmy v určité míře překrývají.¹ Podle mého názoru patří kriminalita právnických osob k podmnožině kriminality bílých límečků. Americká nauka rozděluje kriminalitu bílých límečků do dvou typů - kriminalitu zaměstnanců a kriminalitu korporací. V publikaci vydané Institutem pro kriminologii a sociální prevenci pojednávající o organizovaném zločinu v České republice vidí autor mezi zločiny bílých límečků a korporací rozdíl v tom, zda zákon porušuje jednatel dle vlastního uvážení, či zda jde o koncepční a konsenzuální rozhodnutí řídicího orgánu právnické osoby. Tento pohled je velice zjednodušený a ve svém důsledku zavádějící. V případě korporátní kriminality nemusí vždy jít o rozhodnutí konsenzuální, trestný čin může spáchat jednatel nezávisle na vůli ostatních členů korporace (zaměstnanec právnické osoby, nebo člen statutárního orgánu, ředitel, ap.). Rozhodujícím kritériem je skutečnost, zda užitek z takového jednání svědčí právě korporaci, a nikoli jednotlivci, který daný trestný čin spáchal.² V této kapitole shrnuji základní poznatky nashromážděné k tématu kriminality bílých límečků, provádím stručný historický exkurs k dílu Edwina Sutherlanda, pojednávajícím právě o kriminalitě bílých límečků, na který v další kapitole navážu vývojem

¹ CEJP, Martin. Organizovaný zločin v České republice III. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci), str. 30

² JELÍNEK, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-683-9. str. 40

teorie o korporátní kriminalitě. Tento exkurz má práce obsahují proto, že pojem kriminality bílých límečků je pro vývoj pojmu kriminality korporací zásadní.

1.1.1 Edwin Sutherland a vznik pojmu kriminality bílých límečků

Pojem kriminality bílých límečků je přičítán sociologovi Edwinu H. Sutherlandovi, který jej poprvé použil v roce 1939 při svém projevu na půdě Americké sociologické asociace. V následujícím roce vyšel v časopise *American Sociological Review* článek nesoucí název *White-collar criminality*. Sutherland v něm upozorňuje na fenomén kriminality bílých límečků, popisuje jej a uvádí několik znázorňujících příkladů:

Podle jeho výkladu jde o „*zločin vyšší třídy či třídy bílých límečků, složené z úctyhodných nebo alespoň respektovaných obchodníků a profesionálů*“.³ Dnes se může zdát, že popisuje něco zcela zřejmého, ovšem definice překonává celou řadu stereotypů své doby zejména tím, že upouští od dřívějšího nazírání společnosti na pachatele jako příslušníka nižší třídy bez vzdělání, dokonce jako na jedince slaboduchého.⁴ Sutherland tedy pojmenoval jev, který se do té doby téměř nediskutoval, nevyvolával zájem a pozornost sdělovacích prostředků, ačkoli takovýto typ kriminality sahá daleko před jeho slavný projev. Na soustavně páchanou kriminalitu vyšší třídy, ač nepozorovanou z důvodu důvěryhodného sociálního statusu, upozorňoval ve svých dílech například Karel Marx při rozvíjení své vykořisťovatelské teorie. Dle Friedrichse byl při svém projevu Sutherland inspirován především svým předchůdcem E. A. Rossem, který vytvořil koncept tzv. *kriminaloida* jako „*obchodníka, který páchá vykořisťovatelské, i když ne nutně nelegální činy, z nespoutané touhy po maximalizaci svého zisku, a přitom se schovává za fasádu serióznosti a zbožnosti*“.⁵

Co si lze představit pod pojmem *white-collar* uvedl Sutherland na pravou míru ve vysvětlivce pod čarou ke svému článku o kriminalitě bílých límečků. Vyšší a nižší třídu nelze rozlišovat jen na základě jejich příjmu či majetku, je nutné nahlížet na jejich celkový socioekonomický status. Bílý límeček znamená „*respektovaný*“, „*společensky uznávaný a schvalovaný*“,

³ SUTHERLAND, Edwin. White-collar Criminality. *American Sociological Review*, ročník. 5, č. 1, 1940. str. 1

⁴ JELÍNEK, Jiří. Edwin H. Sutherland - k odkazu zakladatele moderní americké kriminologie pro studium organizované kriminality. Pocta prof. JUDr. Květoslavu Růžičkovi, CSc. k 70. narozeninám. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 193. ISBN 978-80-7478-976-2

⁵ FRIEDRICH, David O. *Trusted criminals: white collar crime in contemporary society*. 3rd ed. Belmont, CA: Thomson Higher Education, c2007. str. 2. ISBN 0495006041.

„někdo, ke komu se vzhlíží“. Tyto předpoklady může naplňovat i osoba s nižšími peněžními prostředky, či bez vzdělání.⁶

Ve svém díle Sutherland upozornil na to, že statistiky zločinnosti uvádějí, že téměř veškerý zločin je páchan nižší třídou. Ve svém článku uvádí, že „méně než dvě procenta osob odsouzených k trestu odnětí svobody za rok jsou příslušníky vyšší třídy“. Potřebné statistiky k porovnání zločinnosti chudých a bohatých neměl bohužel Sutherland k dispozici. Své dílo proto založil na různých známých kauzách, kde, jak sám uvádí, jsou důkazy o páchání zločinů bílými límečky spíše předpokládané, než že by byly shrnuty již získané poznatky. Přestože při vytváření zcela nového pojmu nevycházel z empirických poznatků, ale spíše z předpokladů, je jeho dílo jistě nadčasové a dle mého názoru v zásadě stále platné a aplikovatelné na dnešní společnost.

Vedle samotné existence zločinnosti bílých límečků upozornil Sutherland také na jeho důsledky, které mohou být fatální. Při páchání trestné činnosti obecně respektovanými a uznávanými osobami dochází k porušení společenské důvěry, což může za jistých okolností vyvolat daleko závažnější důsledky, než finanční ztráta způsobená touto trestnou činností. Nedůvěra způsobená tím, že trestnou činnost páchá osoba, které byly svěřeny určité pravomoci a má uznávaný status ve společnosti, snižuje sociální morálku a lze konstatovat, že vede až k radikalizaci části společnosti. Vedle toho, jaký má zločin bílých límečků dopady na společnost, se v článku upozorňuje také na to, že lidé z vyšší třídy mají zpravidla dostatek finančních a jiných prostředků, možnost uplatňovat ze svého postavení podstatný vliv na tvorbu zákonů, dalších právních předpisů a pravidel a také mají často vliv při aplikování práva.⁷ Dle mého názoru měl autor na mysli například kontakty s vlivnými úředníky, médii, orgány činnými v trestním řízení a politiky, díky čemuž mohou ovlivňovat veřejné mínění, postup policie, st. zástupců a soudů, organizovat lobbying za přijetí nebo nepřijetí právního předpisu a podobně. Ostatně lobbistický nátlak vlivných korporací mohl být jednou z příčin toho, že byla v České republice přijata úprava trestní odpovědnosti právnických osob s takovým zpožděním.

⁶SUTHERLAND, E. 1940. op.cit. str. 4 – poznámka pod čarou

⁷SUTHERLAND, E. 1940. op.cit. str.1

Rozdíly v pojmání kriminality nižší třídy (pro tento druh kriminality se vžil pojem zločinnost modrých límečků⁸) od kriminality páchané bílými límečky jsou úzce spjaty se Sutherlandovou teorií diferenciální asociace, která dodnes nechybí skoro v žádných kriminologických učebnicích. Na svou již dříve rozpracovanou teorii o diferenciální asociaci odkazuje i na samém konci článku, kde se pídí po příčinách kriminality mezi výše postavenými lidmi. „*Jestli se osoba stane zločincem nebo ne, je determinováno hlavně tím, jak často a jak zblízka se setkává s dvěma druhy chování... Ti, kteří se později stanou pachateli zločinů bílých límečků, většinou začínají kariéru v dobrých čtvrtích a dobrých domovech, dokončí vzdělání na škole s určitými ideály a aniž by se o to snažili, dostanou se do konkrétních obchodních situací, kde je kriminální jednání v podstatě rutinou, přičemž tito jedinci jsou zavedeni do takového systému chování, jako do kteréhokoli jiné rutinní činnosti.*“⁹ Kriminální chování jedince je výsledek procesu učení, osvojování. Toto učení probíhá v rámci sociálních skupin, kde si jedinec osvojí jak techniky pro páchání trestné činnosti, tak motivy a racionalizaci svého kriminálního jednání.¹⁰ Oproti tomu pachatelé zločinu modrých límečků vyrůstají ve špatném prostředí, obklopeni již od mládí delikventy. Prostředí, ve kterém se člověk pohybuje, ale není jedinou věcí, která jej předurčuje ke kariéře zločince. Významnou roli hraje komunita, která dle Sutherlanda selhává v tom, že není dostatečně připravená na nezákonné jednání. Kritika Sutherlandovy teorie sociální diferenciace spočívá v tom, že dostatečně nevysvětlil, proč kriminálnímu jednání podlehnou jen někteří jedinci ze stejného kriminálního prostředí. Teorie na tomto místě doplnila vliv sociálního prostředí o další důležitý prvek hrající roli v kriminalizaci - osobnost pachatele.¹¹

Na těchto základech provedl Sutherland studii publikovanou pod názvem Zločiny bílých límečků (v originále „*White collar crime*“, publikovanou v roce 1949). V této publikaci se zaměřil na 70 velkých amerických podniků s tím, že odhaloval, jak často a v jakém rozsahu se tyto korporace dostávají do rozporu s právními normami.¹² V díle také nalezneme předefinování pojmu zločin bílých límečků, kdy jde o „*zločin spáchaný váženou osobou ve vysokém postavení v rámci své profese*“.¹³ Dílo Edwina Sutherlanda mělo obrovský přínos pro budoucí nazírání na pojem korporátní kriminality.

⁸ JELÍNEK, Jiří. In Pocta.. 2016. op.cit. str. 195

⁹ SUTHERLAND, E. 1940. op.cit. str.11

¹⁰ JELÍNEK, Jiří. In Pocta.. 2016. op.cit. str. 193

¹¹ HOLCR, Květoň. Kriminologie. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, Student. str. 38. ISBN 978-80-87212-27-1.

¹² FRIEDRICH, David O. 2007. op.cit. str. 3

¹³ JELÍNEK, Jiří. In Pocta.. 2016. op.cit. str. 197

1.1.2. Vývoj pojmu kriminalita bílých límečků

Práce E. Sutherlanda byla podrobena kritice ze strany odborné veřejnosti, ale přesto na základech, které položil, později budovali další a další kriminologové. Mezi nimi například Gilbert Geis. Pozornost kriminologů ovšem začal fenomén zločinnosti bílých límečků přitahovat až v sedmdesátých letech minulého století. Přesto je dle Friedrichse tato oblast a především oblast zločinnosti právnických osob dodnes velice málo zastoupená v učebnicích kriminologie a dalších odborných publikacích.¹⁴ S tím nelze než souhlasit. Z velké řady učebnic kriminologie vydaných v České republice, jsem našla jen jednu, která obsahovala krátkou kapitolu pojednávající o kriminalitě právnických osob.¹⁵

Důvodem, proč neexistuje ucelená a odbornou veřejností uznávaná definice pojmu „kriminalita bílých límečků“, je poměrně komplikovaná cesta k zobecnění příčin a následné vytvoření konceptu prevence takového typu kriminality. I po téměř osmdesáti letech používání tohoto pojmu v kriminologii nebyl stále dostatečně definován.¹⁶

Sutherlandova definice, zaměřující se pouze na vysoko postavené, respektované osoby, není pro dnešní vnímání bílých límečků nejvhodnější. Přestože je toto téma stále živé a diskutované, nepanuje do dnešní doby shoda na definici, která by výstižně a přitom uspokojivě vymezila pojem zločinu bílých límečků. Kriminologové studující tuto oblast vymezili alespoň pár základních pojmových znaků obecně aplikovatelných na pojem kriminality bílých límečků¹⁷:

1. objevuje se v klasickém pracovním prostředí;
2. je motivován ekonomickým ziskem nebo pracovním úspěchem;
3. není charakterizován přímým, úmyslným násilím.

Z moderních definic zločinu bílých límečků uvedu jako konečnou tu z *The Sage Dictionary of Criminology*, tedy cizojazyčného slovníku, který obsahuje řadu kriminologických pojmů.

¹⁴ FRIEDRICH, David O. 2007. op.cit. str. 31

¹⁵ Jde o publikaci GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. Kriminologie. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

¹⁶ DERVAN, Lucian E. a Ellen S. PODGOR. White-Collar Crime: Still Hazy after all These Years null [article]. Georgia Law Review [online]. 2015, 50(3), 709 [cit. 2017-03-30]. str. 766. ISSN 00168300

¹⁷ FRIEDRICH, David O. 2007. op.cit. str. 7

Definice zločinu bílých límečků zní takto: „*Heterogenní skupina trestných činů, jejichž pachatelé jsou lidé relativně vysokého statusu, kteří se těší velké důvěře okolí, přičemž páchaní této trestné činnosti jim umožnilo zejména jejich zaměstnání. Jde typicky o trestné činy podvodu, zpronevěry, porušování daňových povinností a další podobné útoky, spolu s další řadou zaměstnaneckých krádeží a finančních podvodů, při kterých je daná organizace [rozuměj zaměstnavatel], nebo její zákazníci, obětí takových útoků.*“¹⁸ Již ze závěru této definice jasně vyplývá rozdíl mezi kriminalitou bílých límečků, chápanou velice široce a kriminalitou korporátní, do které se útoky páchané sice uvnitř korporace, ale vůči korporaci samotné, nepovažují jako součást korporátní kriminality.

Jak jsem již zmínila v úvodu této kapitoly, myslím, že kriminalita korporací je podmnožinou obecnějšího označení kriminality bílých límečků. Tento pojem totiž vedle kriminality korporací obsahuje celou řadu dalších specifických oblastí. Jako příklady lze uvést¹⁹:

- Trestná činnost v rámci zaměstnaneckého poměru, která zahrnuje jak podvodná jednání zaměstnanců na úkor svých zaměstnavatelů, tak vědomé porušení právních předpisů ze strany zaměstnavatelů, například neprovádění předepsaných revizí, neobstarání potřebných ochranných pomůcek apod., které mohou vést k ohrožení zdraví, života, či jiných práv zaměstnanců.²⁰
- Organizovaný zločin - základním pojmovým znakem organizovaného zločinu je skupinovitost, organizovanost a soustavnost v páchaní trestné činnosti. Pod pojem organizovaný zločin se dá zařadit celá škála trestných jednání, od drogové kriminality až po složitou hospodářskou kriminalitu. Gřivna²¹ ve své učebnici kriminologie pracovně rozlišuje „*klasický organizovaný zločin*“ od „*organizované kriminality v hospodářské oblasti*“. Právě druhá ze dvou jmenovaných je cílem našeho zájmu a dá se podřadit pod kriminalitu páchanou bílými límečky.

¹⁸ MCLAUGHLIN, Eugene a John MUNCIE, ed. The sage dictionary of criminology. 2nd ed. London: SAGE Publications, 2006. str. 492. ISBN 1-4129-1086-2.

¹⁹ FRIEDRICH, David O. 2007. op.cit. str. 7

²⁰ V České republice je ochrana zaměstnancům poskytována zákoníkem práce (zákon č. 262/2006 Sb.), přičemž trestního práva se na základě subsidiarity trestní represe (§ 12 odst. 2 TrZ) použije jen v případech, kdy způsob ohrožení zaměstnance zaměstnavatelem překročí hranici pracovněprávních předpisů a jednání tak naplní skutkovou podstatu některého trestného činu.

²¹ GRIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 402

Zločiny zařazované mezi tento typ kriminality se často vyznačují svou komplexností. Do jejich páčání se zapojuje celá řada aktérů, od organizací po jednotlivce. K jejich odhalování je poté třeba značných znalostí nejen práva, ale i jiných oborů. Proto je komplikované i jejich zkoumání. Uzavřená korporátní politika tak ztěžuje a komplikuje odhalování těchto zločinů, tvorbu statistik o jejich páčání a stanovení účinných preventivních nástrojů k jejich zabraňování.²²

1.1.3. Pachatelé „bílé límečci“

Jelínek ve svém článku věnovaném odkazu Sutherlanda definoval pachatele pomocí charakteristik uváděných Sutherlandem v článku *Kriminalita bílých límečků*. Pachateli jsou „vážené osobnosti s vysokým sociálním statusem, legitimní kariérou, kteří díky svému sociálnímu postavení mohou účinně ovlivňovat obsah právních norem, zejména obsah trestněprávních norem, které se jich pochopitelně dotýkají“.²³

V současné době se pachatelé trestné činnosti definují dle typu kriminálního chování, které je zkoumáno. O bílých límečcích jako pachatelích trestné činnosti se nejvíce hovoří v souvislosti s hospodářskou kriminalitou.²⁴ Dle Chmelíka jsou v souvislosti s hospodářskou kriminalitou velmi často prověřovány obchodní společnosti. Pachatel - fyzická osoba, je většinou: „dosud bezúhonná osoba, která nemá žádné nebo malé zkušenosti z jednání s orgány činnými v trestním řízení. Většinou ale má dobré až nadprůměrné znalosti z dotčeného oboru a své kroky často předem konzultuje s právníky či s odborníky z příslušného oboru.“²⁵

Mezi pachateli obecné trestné činnosti (v učebnici Friedrichse označováno jako „*conventional crime*“) a pachateli označovanými jako bílé límečci lze přesto najít několik charakteristik, které je odlišují od sebe a dávají nám tedy představu o tom, jak asi typický pachatel - bílý límeček - může vypadat. Při referencích na obecnou trestnou činnost se bere v potaz především násilná, majetková či mravnostní trestná činnost. Při zkoumání pachatele existuje několik základních kritérií, dle kterých dochází k poznávání tohoto druhu trestné činnosti. Pro

²² FRIEDRICHS, David O. 2007. op.cit. str. 32 an.

²³ JELÍNEK, Jiří. In Pocta.. 2016. op.cit. str. 196

²⁴ „Hospodářskou kriminalitou rozumíme zaviněné jednání popsané ve zvláštní části trestního zákona, poškozující nebo ohrožující hospodářský pořádek, systém ekonomických a souvisejících právních vztahů, jejich fungování, práva a oprávněné zájem subjektů těchto vztahů“. In CHMELÍK, Jan. Rukověť kriminalistiky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. str. 385. ISBN 80-86898-36-9.

²⁵ CHMELÍK, Jan. 2005. op.cit. str. 391

účely této práce použiji kritéria věku, pohlaví, sociální třídy, rasy, vzdělání a kriminální kariéry, tedy zhruba stejně jako je tomu v učebnici Friedrichse.²⁶ Těmito kritérii jsou:

1. Věk: dle Friedrichse jsou pachatelé obecné trestné činnosti poměrně mladší, zatímco pachatelé - bílí límečci jsou spíše ve středních letech či starší. Gřivna uvádí, že „*Organizovaný zločin a hospodářská kriminalita jsou doménou středního věku*“. Této teorii samozřejmě nahrává fakt, že k páchání složitější a komplexnější trestné činnosti je potřeba určitých znalostí a také určitého postavení, které se buduje teprve časem. V roce 1988 vypracoval Stanton Wheeler z americké univerzity Yale statistiku, ve které uvádí, že průměrný věk pachatele nenásilné obecné kriminality se pohybuje okolo 30 let, zatímco průměrný věk pachatele kriminality bílých límečků je 40 let.²⁷ Tato statistika je již ovšem 30 let stará a nereflktuje obrovský skok, který s sebou přinesly moderní technologie. Dostupnost informací je díky současným médiím na zcela jiné úrovni a to přináší také mnohem více příležitostí k páchání zločinu v mladším věku, než tomu bylo před 30 lety. Friedrichs²⁸ tvrdí, že ačkoli se kriminalita bílých límečků u mladších pachatelů vyskytuje, jde spíše o méně závažné formy trestné činnosti, které netvoří její hlavní součást.
2. Třída: zločiny bílých límečků páchají převážně příslušníci střední a vyšší třídy. Naopak obecnou trestnou činnost mají na svědomí spíše jedinci s nižším socioekonomickým postavením. K tomu je nutné podotknout, že spojitost mezi chudobou a majetkovou kriminalitou byla dlouhou dobu považována za její základní vysvětlení, dle Gřivny²⁹ byl ale koncept majetkové trestné činnosti jako „kriminality z nouze“ postupem času překonán. Vzestup životní úrovně totiž nevedl k poklesu majetkové kriminality, ba naopak. Nově je tento druh kriminality označován spíše jako „kriminalita z blahobytu“.
3. Rasa: minority bývají hojně zastoupené při páchání obecné trestné činnosti. Friedrichs³⁰ poukazuje na stav ve Spojených státech amerických, kde bylo dle statistik FBI z roku 2005 z celkového počtu zatčených osob za tzv. indexové zločiny³¹ zatčeno

²⁶ FRIEDRICHS, David O. 2007. op.cit. Str. 11 an. Srovnej např. HOLCR, K. 2009 op.cit. str. 65 an.

²⁷ WHEELER, Stanton. "White Collar Crimes and Criminals" (1988). Faculty Scholarship Series. Paper 4127, str. 341-342. Dostupné z webové stránky: http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5132&context=fss_papers [zobrazeno 30.3.2017 v 21:19 hod]

²⁸ FRIEDRICHS, D. 2007. op.cit. str. 12

²⁹ GRIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 271-272

³⁰ FRIEDRICHS, D. 2007. op.cit. str. 14

³¹ Jde o osm vybraných trestných činů, o kterých vede statistiku FBI (vražda, úmyslné zabití, znásilnění, těžké napadení, loupež, krádež vloupáním, krádež, krádež motorového vozidla a žhářství).

více než 25 % Afroameričanů. Ti přitom tvořili v té době pouhých 12 % populace Spojených států. Dle stejných dat jsou ovšem Afroameričané stejně zastoupeni v případech zločinů bílých límečků. Yaleský průzkum z roku 1988³² přitom uvádí, že bílé límečky jsou z 81,7 % bílé rasy.

4. Pohlaví: muži dle většiny průzkumů mezi pachateli trestné činnosti převažují,³³ všechna dostupná data navíc ukazují, že situace není jiná ani v případech zločinů bílých límečků.³⁴ Tuto tezi podporuje například i průzkum nazvaný *Pohlaví a zločin bílých límečků v Norsku - empirická studie zpráv ve sdělovacích prostředcích*,³⁵ z jehož závěrů vyplývá, že ačkoli je v Norsku genderová nerovnost nižší než ve Spojených státech, propast mezi zločinností mužů a žen v této oblasti je stejně velká jako jinde. Z 329 zkoumaných jedinců identifikovaných v novinových článcích bylo pouze 6,7 % žen. Holcr³⁶ uvádí, že pachatelky se nejvíce podílejí na hospodářské kriminalitě, přičemž jejich účast je 14-19 procent. Ať už je podíl žen na kriminalitě bílých límečků nepatrně vyšší nebo nepatrně nižší než u obecné kriminality, zůstává platným závěrem, že ženy se na páchaní trestné činnosti podílejí méně než muži.
5. Vzdělání: dalším kritériem často hrajícím roli při odlišování pachatelů obecné kriminality od pachatelů kriminality bílých límečků je dosažené vzdělání. Vedle toho je také uváděno kritérium zaměstnanosti. Obecná kriminalita se vyznačuje vyšší mírou nezaměstnanosti pachatelů, oproti tomu kriminalita bílých límečků vykazuje opačné hodnoty. Yaleská studie ukazuje, že průměrný pachatel - bílý límeček dosáhl vyššího vzdělání než pachatel obecné kriminality a je větší pravděpodobnost, že má stále zaměstnání. 79,3 % pachatelů ze zkoumaného vzorku absolvovalo střední školu, 27,1 % z nich vystudovalo vysokou školu.³⁷
6. Kriminální kariéra: recidiva se u různých trestných činností liší, dle údajů v Gřivnově učebnici kriminologie bylo po roce 1990 odsouzeno nejvíce recidivistů za obecnou trestnou činnost (krádež, zanedbání povinné výživy...). Pachatelé zločinů bílých

³² WHEELER, S. 1988. op.cit. str. 341

³³ srovnej např. HOLCR, K. 2009 op.cit. str. 72, nebo GŘIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 96

³⁴ FRIEDRICHS, D. 2007. op.cit. str. 15

³⁵ BENSON, Michael L., GOTTSCHALK, Petter. Gender and white-collar crime in Norway: An empirical study of media reports. *international Journal of Law, Crime and Justice*, Volume 43, Issue 4, Prosinec 2015, str. 535-552, jehož závěry jsou dostupné z webových stránek <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1756061615000026> [zobrazeno 30.3.2017 v 21:25 hod]

³⁶ HOLCR, K. 2009 op.cit. str. 73

³⁷ WHEELER, S. 1988. op.cit. str. 340

límečků, kteří již byli za takové páchaní trestné činnosti odsouzeni, mají, dle mého názoru, zhoršenou možnost nabýt svůj původní socioekonomický status, který jim umožňoval tuto trestnou činnost páchat. Tuto mou teorii také potvrzuje výzkum hospodářské kriminality provedený týmem řešitelů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v roce 2002,³⁸ ze kterého vyplývá, že podíl recidivistů za tento rok se na hospodářské trestné činnosti pohybuje kolem 3 %, zatímco na majetkové trestné činnosti je jejich podíl téměř 19 %. V celkové kriminalitě se pak podíl recidivistů na spáchané trestné činnosti pohyboval na 16 %.

Analýzou výše uvedených statistických údajů o pachatelích kriminality bílých límečků docházím k závěru, že typickým pachatelem je muž středního věku, běloch, příslušník střední či vyšší střední majetkové vrstvy s minimálně středoškolským vzděláním, jehož zaměstnání či samostatná výdělečná činnost mu poskytuje dostatečnou příležitost k páchaní trestné činnosti, jejímž cílem je získat majetkový prospěch.

K tomuto srovnání je nutné v závěru poznamenat, že mnohé statistiky, ze kterých jsem v této práci vycházela, byly vypracovány před delší dobou a neodráží tak kompletně dnešní situaci. Autoři různých publikací navíc transformují pojmy jako hospodářská trestná činnost, majetková trestná činnost, zločin bílých límečků atd. podle své potřeby a vytvářejí k tomu účelu vlastní definice. Stejně tak statistické údaje získané na území České republiky není možné absolutně poměřovat s údaji ze zahraničí. Srovnání, které je v této práci uvedeno, slouží proto pouze k orientaci v problematice kriminality bílých límečků a nelze z něj vyvozovat konkrétní a úplné závěry. Získat nezkrácené údaje by vyžadovalo práci pouze s jedním zdrojem, který by pokrýval celou oblast problematiky pachatelů kriminality bílých límečků, který v dnešní dostupné literatuře bohužel neexistuje.

1.1.4. Oběti a škoda

„Všichni jsme oběti zločinů bílých límečků, ač si toho často nejsme ani vědomi.“³⁹

Ekonomická kriminalita, která tvoří podstatnou část kriminality bílých límečků, postihuje více

³⁸ SCHEINOST, Miroslav a Vladimír BALOUN. Výzkum ekonomické kriminality. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). str. 43. ISBN 80-7338-031-5.

³⁹ FRIEDRICH, D. 2007. op.cit. str. 49

obětí než kriminalita obecná. Tato kriminalita často nemíří jen proti konkurenčním korporacím, státu, či fyzickým osobám, ale zahrnuje i celou řadu vedlejších obětí, jako jsou „vkladatelé či zaměstnanci napadených subjektů, ale i zákazníci poškození cenovými manipulacemi, nekvalitními výrobky či službami, obyvatelé lokality poškozené chováním firem vůči životnímu prostředí, ale i občané státu, na něž dopadají důsledky chybějících prostředků ve státním rozpočtu následkem daňových úniků.“⁴⁰ Vždy bude záležet na tom, v jaké šíři je pojem oběti trestného činu chápán, tedy zda jde pouze o osobu, které byla přímo trestným činem způsobena újma, či zda je jeho chápání v daném kontextu širší.

Kriminalita bílých límečků způsobuje mnohem větší finanční škody než obecná kriminalita.⁴¹ Je to dáno tím, že vedle přímých škod způsobených trestnou činností s sebou nese i řadu škod nepřímých. Náklady pak často nese celá společnost. Chybou by ale bylo předpokládat, že tato kriminalita způsobuje pouze finanční škody. Kupříkladu trestné činy proti životnímu prostředí mají za následek i poškození zdraví či dokonce smrt. Grívna uvádí, že tím, že jsou škody způsobované hospodářskou kriminalitou nejrozsáhlejší, do určité míry předurčují rozsah škod celkové kriminality.⁴²

1.2 Korporátní kriminalita jako předmět zájmu

Ačkoli byla Sutherlandova práce na téma kriminality bílých límečků bezesporu přínosem pro studium korporátní kriminality, nešlo o jedinou teorii vysvětlující páčání trestné činnosti právníckými osobami. K vysvětlení jevu kriminality právníckých osob využívá současná teorie další kriminologické školy, které se pídí po vzniku kriminálního chování v korporátním prostředí. V centru těchto teorií stojí fyzická osoba - pachatel.⁴³ Kolektivní vina právnícké osoby je jakousi umělou fikcí, vytvořenou jako reakce na trestnou činnost, za kterou nemohly být postiženy jednotlivé fyzické osoby.⁴⁴ Cílem této kapitoly je seznámit čtenáře se základními teoriemi, alespoň zčásti vysvětlujícími důvody kriminálního chování korporace, dále představit stručný nástin vývoje kriminologie právníckých osob v USA, v Evropě a konečně také v České republice. Na závěr první kapitoly se pokusím vymezit předmět zájmu

⁴⁰SCHEINOST, M., BALOUN, V. 2004. op.cit. str. 5

⁴¹FRIEDRICHS, D. 2007. op.cit. str. 46

⁴²GRÍVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 283

⁴³Pozn. aut.: některé kriminologické teorie se zaměřují také na oběť trestného činu.

⁴⁴Důvodová zpráva k zákonu o trestní odpovědnosti právníckých osob to uvádí jako jeden z hlavních důvodů pro nutnost přijetí právě trestní odpovědnosti právníckých osob.

u zkoumání kriminologie právnických osob.

1.2.1 Kriminologické školy a jejich reflexe korporátní kriminality

Jedním ze základních úkolů kriminologie je odhalit příčiny kriminálního chování. K tomu je využívána řada teorií, jejichž pomocí je zkoumán pachatel či oběť trestného činu, nebo prostředí, ve kterém dochází k páčání trestného činu. Tyto teorie se vyvíjely a v dnešní době jsou pojímány komplexně, v jejich celkové souvislosti. K tomu, aby bylo vysvětleno kriminální chování, jsou používány teorie biologické, psychologické a sociologické.⁴⁵ Teorie jsou zaměřené na hledání příčin deviantního⁴⁶ chování u fyzických osob, proto je situace při pátrání po příčinách trestné činnosti právnických osob poněkud složitější. Kaspar v článku věnovaném korporátní kriminalitě shrnul teorie, které by mohly do určité míry vysvětlit kriminální chování korporací.⁴⁷ Při jejich shrnutí budu proto vycházet z jeho článku, přičemž některé teorie rozvíjím na základě dalších poznatků.

Teorie diferenciální asociace Edwina Sutherlanda přičítá kriminální chování pachatele učícím procesům. Pachatel trestného činu se **naučí kriminálnímu chování od svého nejbližšího sociálního prostředí**. Důležité pak je, jak si taková nejbližší skupina interpretuje zákony, přičemž tuto interpretaci přenáší na jednotlivce.⁴⁸ Na této teorii byla postavena řada experimentů, jedním z nich je například Milgramův experiment. Ten zjišťoval, jak velká může být poslušnost vůči autoritě. Jde o velice slavný a také kritizovaný pokus, při kterém probandi pouštěli do jiných elektrický proud a to jen na základě povelu člověka v bílém plášti. Milgram přitom zkoumal, jak daleko proband zajde, než přestane poslouchat rozkaz autority. Šokujících 65 % z pokusných subjektů pokračovalo ve vypouštění elektrošoků až do horní hranice.⁴⁹ Vztahy nadřízenosti a podřízenosti v rámci korporací mohou být také důležitým prvkem pro vštěpování si nezákonného chování. Z tohoto pokusu lze dovést, že **autorita**

⁴⁵GŘIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 49

⁴⁶Pozn. aut.: deviantní chování je v této práci zaměřováno s chováním protiprávním či kriminálním, i když jednotlivé pojmy mají *stricto sensu* jiné významy.

⁴⁷KASPAR, Johannes. „Corporate Criminology“ – Causes and Prevention of Corporate Crime. ISSN: 2186-6791. Dostupné z webových stránek: <http://www.law.kyushu-u.ac.jp/programs/english/kulrb/kaspar.pdf> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

⁴⁸MUNKOVÁ, Gabriela. Sociální deviace: přehled sociologických teorií. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. str. 28. ISBN 978-80-7380-398-8.

⁴⁹LACKO, David. Poslušnost vůči autoritě: Proč lidé zabíjejí na rozkaz? 2014, dostupné z webové stránky <https://www.kzamysleni.cz/poslusnost-vuci-autorite-proc-lidi-zabijeji-na-rozkaz/> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

nadřazených osob může mít veliký vliv na chování podřazených.⁵⁰ Systém nadřazenosti a podřazenosti v rámci struktury právnických osob je typickým jevem, proto je možné závěry plynoucí z Milgramova experimentu do určité míry aplikovat i na vztahy uvnitř právnické osoby.

Teorie diferenciální asociace, o které jsem pojednávala výše, je řazena do tzv. teorií učení. V rámci těchto teorií lze na chování právnické osoby vztáhnout Skinnerovu **teorii operantního podmiňování**, kde podstata tkví v tom, že chování je podmíněno jeho důsledky. Nezákonné chování je tedy podporováno tím, že za něj v řadě případů pro pachatele neplynou negativní důsledky. V případě právnických osob je vysoká latence trestné činnosti jistě příčinou častého porušování právního řádu. K tomu lze vztáhnout i Sumnerovu reakci na koncept kriminality bílých límečků, kde poznamenává, že příčinou deviantního chování vyšších vrstev společnosti je selhání vlády při omezení moci právnických osob⁵¹ nebo při jejich kontrole. Do jisté míry je pravda, že postih právnických osob je zanedbaný a jeho nepropracovanost lze přičítat právě státnímu aparátu.

Další teorií, která má dosah na kriminalitu právnických osob, je **teorie anomie**. Pojem pochází od francouzského sociologa Émila Durkheima a znamená situaci, kdy ve společnosti nejsou jasně určeny normy a hodnoty.⁵² Pro účely zkoumání příčiny kriminálního chování je velice důležité Mertonovo pojetí anomie, dle kterého je důležité, zda může společnost dosáhnout nastavených cílů pomocí legálních prostředků. Pokud jsou tyto cíle nastaveny tak, že jich legálně nelze dosáhnout, objeví se ve společnosti jedinci, kteří se o jejich dosažení pokusí nelegální cestou⁵³ (v případě korporací se tak může dít zejména cestou podplácení, nerespektování pravidel hospodářské soutěže, krácením daní atp.).

Techniky neutralizace popsané autory Sykesem a Matzou jsou schopnosti pachatele ospravedlnit si protiprávní jednání na základě okolností případů. V případě právnické osoby je opět nutné mírně tuto teorii přizpůsobit vzhledem k tomu, že byla původně aplikována na členy pouličních gangů mladistvých.⁵⁴ Neutralizačních technik je několik, patří mezi ně

⁵⁰KASPAR, J. op.cit. str. 4

⁵¹MUNKOVÁ, G. 2013. op.cit. str. 29

⁵²MUNKOVÁ, G. 2013. op.cit. str. 33

⁵³KASPAR, J. op.cit. str. 4

⁵⁴KASPAR, J. op.cit. str. 5

například:

- popírání vlastní odpovědnosti („*Musel jsem trestný čin spáchat vzhledem k tomu, v jakém se pohybuji prostředí*“),
- popírání způsobení škody („*Nikomu jsem tím neublížil, takže to nebyl trestný čin*“),
- zapírání oběti („*Zasloužil si to*“),
- loajalita ke skupině převažuje společenské normy („*Udělal jsem to v zájmu pracovníků společnosti*“), nebo
- svádění viny na společnost, popřípadě stát („*Normálně by bylo špatné krátit daně, ale mě stát neustále okrádá, takže si to zaslouží*“).⁵⁵

Teorie kontroly spočívá v předpokladu, že „*lidé dodržují normy díky existenci mechanismů sociální kontroly*“⁵⁶, jde o mechanismy vnitřní (v případě právnických osob nepůjde o vazbu samotné právnické osoby na normy, ale spíše o „kulturu“ právnické osoby, která je stanovena jejími interními předpisy, vedením, kontrolou pracovníků) a vnější (kontrola okolím, společností a státním aparátem). Travis Hirshi rozpracoval teorii kontroly, přičemž dle jeho názoru dochází k delikventnímu jednání, pokud je připoutání tohoto delikventního jedince a společnosti porušeno.⁵⁷ Teorie kontroly se proto dá aplikovat spíše jen na právnické osoby, jejichž vztah ke společnosti je významným prvkem jejich podnikání či činnosti, především tím myslím korporace s vybudovaným jménem a zázemím, jejichž profit je založen na důvěře státních orgánů a organizací, investorů, zákazníků či jiných korporací.

Teorie racionální volby zakládá své poznatky čistě na racionalitě jednání v ekonomických vztazích. Na základě úvahy, že právnická osoba v drtivé většině případů jedná s cílem dosáhnout vymezeného cíle (finančního zisku, konkurenčního vítězství, získání určité pozice na trhu atp.), lze jistě na tuto situaci aplikovat domněnku, že pokud bude předpokládáný přínos vyvíjené činnosti převažovat rizika z takové činnosti vyplývající, rozhodne se racionálně uvažující osoba tuto činnost podniknout. V případě ekonomické trestné činnosti ovšem ani trestní právo často nestanoví takové postihy, aby to některé pachatele odradilo od

⁵⁵CARRABINE, Eamonn. *Criminology: a sociological introduction*. 2nd ed. London: Routledge, 2009. str. 83. ISBN 978-0-203-88494-2. Pozn. autora: názorné příklady v závorkách jsou autorkou práce konstruované na základě odvození z původní teorie.

⁵⁶MUNKOVÁ, G. 2013. op.cit. str. 67

⁵⁷MUNKOVÁ, G. 2013. op.cit. str. 68

páchání trestných činů. Výnosy se mohou pohybovat v řádech miliard korun. Tento fakt se nepodaří změnit, pokud nebude latence takové trestné činnosti podstatně snížena.⁵⁸ Jak autor článku správně podotýká, není možné tuto teorii aplikovat bez výhrad. Právně konformní jednání se nachází i tam, kde by bylo porušení právní normy pro právnickou osobu mnohem výhodnější. Gobert a Punch uvádějí, že i když by se mohlo zdát logické, že po možnosti zisku z trestné činnosti sáhnou spíše krachující společnosti, není tomu reálně tak. Spousta společností, jejichž zisky nejsou příliš velké, neporuší zákon ve snaze získat prospěch, a naopak prosperující společnosti zákon porušují.⁵⁹ Nelze tedy izolovat poznatky teorie racionální volby od teorií zbylých.

Z výše popsaných teorií vyvozuje Kaspar souhrnné závěry o příčinách páčání korporátní kriminality. Na základě teorií vytvořených pro objasnění deviantního chování pachatele - fyzické osoby odvozuje základní aspekty, které, pokud se spojí, zřejmě povedou k trestné činnosti právnické osoby⁶⁰. Jde o:

- nízké přesvědčení o morální platnosti ekonomického trestního práva
- neočekávání odhalení a potrestání
- předpoklad, že ostatní páčají stejnou trestnou činnost
- učení skrze korporátní kriminální kulturu
- neutralizace jednání skrze korporátní kulturu

Autor dle mého názoru výstižně shrnul dostupné teorie snažící se odhalit příčiny páčání trestné činnosti právnickými osobami. Výše nabídnutý výčet teorií je ale velice restriktivní a slouží hlavně k uvedení do problematiky kriminality právnických osob. Vedle zmíněných přístupů a autorů se objevuje celá řada dalších. Jedním z příkladů může být radikální kriminologie, sestávající z několika různých směrů, která se snaží odpoutat od původních teorií. Jejím hlavním cílem je upozornit na veliké ekonomické rozdíly, díky kterým nejbohatší jsou schopni uzurpovat největší moc a tím pádem pro společnost autoritativně definovat, jaké chování se považuje za deviantní a jaké nikoli. Kritická kriminologie se pak snaží znovu

⁵⁸KASPAR, J. op.cit. str. 10

⁵⁹GOBERT, James J. a Maurice. PUNCH. Rethinking corporate crime. Dayton, Ohio: Butterworths/LexisNexis, c2003. str 14. ISBN 0406950067.

⁶⁰KASPAR, J. op.cit. str. 10

přivést pozornost ke kriminalitě bílých límečků.⁶¹

1.2.2 Korporátní kriminalita z historického pohledu

Friedrichs uvádí, že počátky kriminality páchané právníckými osobami lze vysledovat až do starověkého Říma. Korporace jako fiktivní osoba se dle tehdejších zákonů ovšem nemohla dopustit deliktu, a to ani prostřednictvím svých členů.⁶² Ve středověku byly jako právnícké osoby aktivní zejména církve, cechy, města a univerzity. První znaky moderní korporace představuje Východoindická společnost založená v roce 1612.⁶³ Rozvoj mezinárodního obchodu nechal vzniknout dalším velikým korporacím, jejichž činnost byla zákony regulována jen zřídka. Předchůdce dnešních akciových společností je možné sledovat v takzvaných *joint stock companies*, které obchodovaly s akciemi a uměle tím navyšovaly svou hodnotu. V zájmu ochrany před finančním krachem těchto společností vydalo anglické království tzv. Bubble Act, který měl ochránit veřejnost před prasknutím finančních bublin, stanovoval podmínky vzniku těchto společností a jejich povinné pojištění. Společnost jižních moří ale přesto prodělala krach a spolu s ním odhalila podvodná jednání vrchních představitelů této společnosti, kteří byli hnáni i k trestněprávní odpovědnosti. Jako trest jim byla uložena konfiskace majetku.⁶⁴ Postih právníckých osob trestním právem byl však spíše výjimečný a proto je více vnímán jako fenomén moderní společnosti.

Součástí této práce je i krátký exkurz do historických aspektů problematiky kriminality právníckých osob. Vzhledem k odlišné právní kultuře⁶⁵ a odlišnému vnímání trestního práva v systému angloamerickém a kontinentálním, je nutné chápat kriminalitu právníckých osob s přihlédnutím k rozdílnostem v těchto systémech. Smyslem této kapitoly je nastínit počátky postihu právníckých osob za jejich trestnou činnost a pomocí toho ukázat, jakým vývojem musela právní praxe za tím účelem projít. Nesnažím se ovšem o vyčerpávající rozbor jednotlivých systémů, což je úkol, vzhledem k jejich obsáhlosti, velice nesnadný.

⁶¹NEUMANN, Jan. Základní kriminologické školy a směry. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). str. 40. ISBN 80-86008-53-3.

⁶²KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnícké učebnice. str. 81. ISBN 80-7179-031-1.

⁶³FRIEDRICHS, D. 2007. op.cit. str. 55

⁶⁴KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. Dějiny angloamerického práva. Praha: Leges, 2011. Student (Leges). str. 140. ISBN 978-80-87212-87-5.

⁶⁵Právní kultura ve smyslu způsobu tvorby, interpretace a aplikace právních norem, právní systém se všemi jeho specifiky danými tradicemi a rozdělením pojetí legality. In GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 6., aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. str. 105. ISBN 978-80-7380-454-1.

1.2.2.1 Kontinentální právní kultura

Již v úvodu jsem zmínila, že nazírání na trestní odpovědnost společností prošla od starověkého Říma přes středověk až do moderní doby celou řadou změn. Jak uvádí Musil, převrat v nazírání na odpovědnost právnických osob nastal koncem 17. a v 18. století. Ve svém příspěvku zmiňuje, že trestní odpovědnost právnických osob byla výslovně odmítnuta profesorem Malblankem, jehož názor byl poté přejímán odbornou veřejností v rámci kontinentální právní kultury velice dlouhou dobu.⁶⁶ Nešlo ovšem o názor jediný, i když mezi odbornou veřejností převládal. Německá právní škola měla totiž druhý proud, který prosazoval Otto von Gierke. Byl toho názoru, že korporace je jednotka nesoucí jak práva, tak povinnosti, a v tom případě by měla být schopná stát se jak obětí, tak pachatelem trestného činu.⁶⁷ Přes jeho snahu a snahu jeho následovníků, byla trestní odpovědnost právnických osob po dlouhou dobu vyloučena.

Téma trestné činnosti právnických osob ožilo na půdě právní vědy i zákonodárných snah ve druhé polovině dvacátého století. První právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob byla přijata v Nizozemí, a to v roce 1950 za hospodářské trestní činy. Obecná trestní odpovědnost právnických osob byla v Nizozemí zavedena až později - roku 1976.⁶⁸

Od konce 70. let 20. století vznikala řada doporučení, ale i závazných mezinárodních smluv, které odkazovaly na nutnost zavést nějakou formu odpovědnosti právnických osob (trestní, správní či občanskoprávní). Takové dokumenty vznikaly jak na půdě Organizace spojených národů s celosvětovým dosahem, tak na půdě Rady Evropy a Evropské unie. Podrobný seznam těchto mezinárodních nástrojů obsahuje například Jelínkova publikace o trestní odpovědnosti právnických osob.⁶⁹

⁶⁶MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. MUSIL, Jan a Marie VANDUCHOVÁ. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: Codex Bohemia, 1998. str. 77. ISBN 80-85963-68-X.

⁶⁷DUBBER, Marcus. The Comparative history and theory of corporate criminal liability, *New criminal law review*, Vol. 16, Number 2. 2013. str. 207. ISSN 1993-4192.

⁶⁸FENYK, Jaroslav. Trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim. 2016. Prezentace dostupná z <http://www.cak.cz/> [zobrazeno 20.2.2017 v 10:05 hod]

⁶⁹JELÍNEK, Jiří., HERCZEG, Jiří. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Leges, 2013. Komentátor. Str. 107 an. ISBN 978-80-87576-43-4.

1.2.2.2 Angloamerická právní kultura

Pojem korporátní kriminalita začal být ve Spojených státech používán mimo odbornou veřejnost zhruba od sedmdesátých let dvacátého století.⁷⁰ Vývoj nazírání na trestní postih právnických osob však počal mnohem dříve. *Common law*, jakožto systém právní kultury zakořeněný v anglicky mluvících zemích, je spojen s faktem, že vedle pramenů práva nám dobře známých, existuje jako pramen práva i soudní precedent. Tak se stalo, že trestní odpovědnost právnických osob byla ve svých počátcích dovozována především judikaturou.

K pochopení pojmání trestní odpovědnosti v systému *common law* je důležité, že aby byl spáchán trestný čin, je potřeba naplnit dva zákonné znaky. Prvním z nich je *actus reus*, neboli jednání, kterým je vědomě porušen zákaz, druhým pak je *mens rea*, neboli prvek zavinění.⁷¹

Dle učebnice právních dějin angloamerických zemí lze úvahy o trestněprávní odpovědnosti právnických osob v Anglii sledovat koncem devatenáctého století. V roce 1880 bylo v případě *Edwards v. Midland Railway* Sněmovnou lordů potvrzen rozsudek, který stanovil, že „*právnícká osoba nemá vůli a proto nemůže být odpovědná za úmyslné trestněprávní jednání.*“⁷² Tímto rozhodnutím bylo v Anglii vyloučeno postihování právnických osob za delikty, k jejichž spáchání je vyžadováno zavinění (tzv. *mens rea* delikty). Omylem by ale bylo myslet si, že právnické osoby v anglickém právu nebyly za svá protiprávní jednání postihovány vůbec. Doktrína vytvořila pro postih právnických osob dvě výjimky. První z nich je *strict liability*, tedy objektivní odpovědnost nevyžadující zavinění, jež je dovozována v oblastech, kde je porušen předpis chránící veřejný zájem. „*Z hlediska anglosaské právní doktríny znamená porušení těchto předpisů ‚pouhé‘ bezprávi (mala prohibita), které sice zasluhuje potrestání, avšak neobsahuje v sobě morální odsudek.*“⁷³ Druhou výjimku představuje *vicarious liability*, dle které odpovídá korporace za protiprávní jednání svých zaměstnanců. Základem pro *vicarious liability* je velmi stará doktrína angloamerického práva, která stanovovala odpovědnost pána za své sluhy. Zpočátku šlo o odpovědnost absolutní, za veškeré činy sluhů odpovídal pán, později se tato tvrdá odpovědnost změkčila pouze na jednání, které pán poručil, nebo schválil. Takovýto koncept se potom stal zdrojem trestní

⁷⁰FRIEDRICHS, D. 2007. op.cit. str. 55

⁷¹MUSIL, J. In Pocta.. 1998. op.cit. str. 79

⁷²KUKLÍK, J., SELTENREICH, R. 2011. op.cit. str. 160

⁷³MUSIL, J. In Pocta.. 1998. op.cit. str. 79

odpovědnosti právnických osob v *common law*.⁷⁴

Anglické i americké soudy počaly koncem 19. a začátkem 20. století podstatněji rozvíjet myšlenku trestního postihu právnických osob. Judikatura se v tomto smyslu vyvíjela od počátku spíše směrem k názoru, že právnickou osobu nelze trestně postihnout. Tento názor se ale vyvíjel a na počátku 20. století došly soudy k názoru, že je nutné vyvozovat odpovědnost korporací za jejich jednání. Klíčový rozsudek Nejvyššího soudu USA v případě *New York Central & Hudson River Railroad Co. v United States* byl vydán v roce 1908, kde byla právnická osoba poprvé odsouzena za trestný čin spáchaný zaviněně (tedy tzv. *mens rea* delikt). V Anglii byla trestní odpovědnost korporace podobně odvozena rozsudkem ve věci *Moussell Brothers v. London and Northwestern Railway* z roku 1917.⁷⁵

„Ačkoli má zákon brát ohled na práva všech, tedy na práva korporací ne v menší míře než na práva jednotlivců, neměl by zavírat oči před faktem, že většina obchodních transakcí je v současnosti činěna skrze tyto organizace, ani před tím, že mezistátní obchod je téměř výlučně v jejich rukách[.] Dávat jim imunitu před jakýmkoli trestem jen kvůli staré a překonané doktríně říkající, že korporace nemůže spáchat zločin, by mohlo v podstatě zničit jediné prostředky kontroly v těchto oblastech a nápravy způsobených škod.“⁷⁶

Musil popisuje, jak byla na základě výše zmíněného rozsudku rozpracována tzv. *respondent superior doctrine*, a také charakterizuje jednotlivé rysy této doktríny (trestný čin páchá zaměstnanec korporace v rámci pracovní činnosti a s úmyslem získat dané korporaci prospěch). Podrobné rozpracování této doktríny lze pak nalézt v jeho článku, který se věnuje právě historickému vývoji trestní odpovědnosti právnických osob.⁷⁷ Kriminalizace korporací v *common law* však nebyla úplná, teorie o jejich trestní odpovědnosti se stále rozvíjela. Za úmyslnou vraždu byla poprvé stíhána americká automobilová společnost Ford, která způsobila smrt a vážná zranění několika lidem tím, že se rozhodla neinstalovat do modelu Pinto bezpečnější benzínové nádrže. Na základě posouzení nákladů totiž vyhodnotila, že se jí finančně více vyplatí nahradit škodu obětem výbuchů způsobených vadou modelu.⁷⁸ V

⁷⁴BERNARD, Thomas J. The Historical Development of Corporate Criminal Liability. *Criminology*, Vol. 22. No. 1, February 1984. American Society of Criminology, str. 5-6

⁷⁵Tamtéž str. 9

⁷⁶*New York Central & Hudson River Railroad Co. v United States*, p. 495-6

⁷⁷MUSIL, J. In *Pocta.*. 1998. op.cit. str. 82-5

⁷⁸BERNARD, T. 1984. op.cit. str. 12-13

současné době je ve Spojených státech prosazován model původní odpovědnosti korporací, takzvaný model agregace. Tato teorie předpokládá, že právnická osoba má schopnost samostatně jednat a pro toto jednání má vlastní vůli.⁷⁹

Angloamerická doktrína se v průběhu dvacátého století přehoupla od prakticky nulové odpovědnosti právnických osob za trestnou činnost až k odpovědnosti téměř absolutní.

1.2.3 Kriminalizace korporací v České republice

Především mezinárodní tlak na zavedení odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu zapůsobil na našeho zákonodárce do té míry, že přijal speciální zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „zákon o TOPO“).

1.2.3.1 Cesta k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob

O zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob se diskutovalo v rámci českého zákonodárského procesu již od roku 2000, kdy byla vytvořena komise, která měla zhodnotit nutnost zavedení institutu trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu. Komise neučinila v tomto ohledu žádný konečný závěr, usoudila však, že vstupu České republiky do Evropské unie nebrání fakt, že zatím taková právní úprava není. Vláda přesto předložila návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který byl ovšem Poslaneckou sněmovnou zamítnut.⁸⁰

Jednou z možných variant přijetí trestní odpovědnosti právnických osob bylo jeho zakotvení v rámci rekodifikace trestního práva hmotného, tedy začlenění trestní odpovědnosti právnických osob do trestního zákoníku. Toto řešení bylo rovněž odmítnuto. Úprava odpovědnosti právnických osob v rovině administrativně-právní také nenalezla dostatečnou podporu. Vládní návrh zákona, ze kterého vzešel dnešní zákon o TOPO byl předložen poslanecké sněmovně k projednání dne 15. března 2011. K jeho vyhlášení ve Sbírce zákonů došlo až dne 22. prosince 2011, jelikož Poslanecká sněmovna musela k jeho přijetí

⁷⁹ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. Trestní právo hmotné. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. str. 484. ISBN 978-80-7552-358-7.

⁸⁰JELÍNEK, J., HERCZEG, J. op.cit. str. 17-18

přehlasovat veto prezidenta Klause.⁸¹ Účinnosti nabyl zákon již 1. ledna následujícího roku, proto není třeba obzvláště zdůrazňovat, že tato krátká legisvakanní lhůta byla podrobena oprávněné kritice mezi odborníky trestního práva.⁸²

Důvodová zpráva k návrhu zákona o TOPO uváděla jako hlavní argument nutnosti přijetí tohoto zákona dodržení mezinárodních závazků České republiky, které kvůli absenci právní úpravy zůstávají nenaplněny. Jako další argument zazněla potřeba stíhat trestní jednání, u kterých nelze dovodit trestní odpovědnost fyzické osoby, ale bylo prokazatelně spácháno ku prospěchu osoby právnické. Šámal v učebnici trestního práva hmotného uvádí, že zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bylo opodstatněné, a to především u těch právnických osob, které běžně při své činnosti porušují zákony (uvádí například oblast organizovaného zločinu, ekologické ochrany) a jimž je za taková jednání nutné uložit citelné sankce.⁸³ V průběhu legislativního procesu zazněla i řada argumentů, kterými bylo zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob striktně odmítáno. Nejsilnějším argumentem byla zároveň již z historie známá úvaha, že právnická osoba nemůže jednat zaviněně, je pouhou fikcí, skrze kterou jednají konkrétní fyzické osoby. Dále bylo namítáno, že tresty uložené právnickým osobám zasáhnou i osoby další, kupříkladu zaměstnance. Dle některých názorů postačí jako prostředek postihu právnických osob za protiprávní jednání forma správního trestání právnických osob.⁸⁴

Odpovědnost za správní delikty právnických osob, zakotvená v řadě zvláštních zákonů, byla shledána jako nedostatečná. Úpravě bylo vytýkáno, že není jednotná, schází úprava některých základních institutů (které byly analogicky aplikovány z trestního práva) atd.⁸⁵ V tomto ohledu došlo v poslední době k důležitým změnám. V srpnu roku 2016 došlo k rekodifikaci přestupkového práva, když dne 3. srpna 2016 vstoupil v platnost zákon č. 250/2016 Sb. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „zákon o odpovědnosti za přestupky“), který s účinností od 1. července 2017 ruší zákon č. 200/1990 Sb. o přestupcích (dále jen „přestupkový zákon“). Zákon o odpovědnosti za přestupky sjednocuje úpravu správní

⁸¹NOVÁČKOVÁ, Soňa. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim - od návrhu k účinné právní úpravě. *Trestněprávní revue*. 2012, 11(2), str. 27. ISSN 1213-5313.

⁸²Například In JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013. op.cit. str. 23

⁸³ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 2016. op.cit. str. 471

⁸⁴NOVÁČKOVÁ, S. 2012. op.cit. str. 28

⁸⁵JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013. op.cit. str. 20

odpovědnosti fyzických osob, podnikajících fyzických osob a osob právnických. Upravuje základní instituty odpovědnosti za přešupek (materiálně-formální vymezení přešupku, odpovědnost za pokus přešupku, účastenství, skutkový a právní omyl, okolnosti vylučující protiprávnost, zánik odpovědnosti za přešupek atd.), přičemž pro některé z nich byl vzorem trestní zákoník.

Odpovědnost právnické osoby za spáchání přešupku je dle nové úpravy na rozdíl od trestního práva objektivní.⁸⁶ Tato odpovědnost je dle zákona o odpovědnosti za přešupky založena na konceptu přičitatelnosti jednání fyzické osoby právnické osobě, který je dle Práškové poměrně složitý.⁸⁷ Na první pohled lze u konceptu přičitatelnosti správního deliktu právnické osobě vidět inspiraci zákonem o TOPO. Procesní postup, tedy rozhodování o přešupcích, je nově upraven jednotně jak pro přešupky fyzických osob, tak pro správní delikty (od 1.7.2017 sjednoceně za přešupky) osob právnických a podnikatelů, na rozdíl od přešupkového zákona, podle kterého bylo postupováno pouze v případě přešupků fyzických osob. Nadále jsou v zákoně o odpovědnosti za přešupky upraveny pouze specifika řízení za subsidiárního použití zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu.⁸⁸

Kritika správního trestání právnických osob je tedy s účinností od 1. července roku 2017 méně aktuální. Stále ovšem zůstává pravdou, že o tom, jestli je jednání trestné a o trestu za takové jednání rozhoduje pouze soud⁸⁹ a o tak závažném jednání právnických osob, které naplňuje znaky skutkové podstaty některého z trestných činů, by měl rozhodovat příslušný soud a ne úřad, kterému pro takové rozhodování chybí základní předpoklady.⁹⁰ Dále v případě správního trestání neexistují dostatečné právní nástroje mezinárodní spolupráce.⁹¹ Zda je vhodnější úprava odpovědnosti právnických osob v rámci trestního práva, nebo jejich správní trestání je otázkou, která bude zodpovězena teprve po delší době od účinnosti zákona o trestní

⁸⁶MATES, Pavel., ONDRÁČKOVÁ, Věra. Kodex správního práva trestního. Trestněprávní revue. 2016, 11-12. str. 254 an. ISSN 1213-5313.

⁸⁷PRÁŠKOVÁ, Helena. Přibližuje se právní úprava řízení o přešupcích řízení trestnímu? In JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní - minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016. str. 322. ISBN 978-80-7502-185-4.

⁸⁸MATES, P., ONDRÁČKOVÁ, V. 2016. op.cit. str. 255.

⁸⁹čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.

⁹⁰Prášková k tomu uvádí, že již dnes jsou některé správní delikty považovány za velice závažné a pokuty za ně ukládané mohou dosahovat velmi vysokých hranic. Řízení je potom velmi složité a správním orgánům k němu chybí dostatečné pravomoci i odborné a personální vybavení. In PRÁŠKOVÁ, H. 2016. op.cit. str. 322

⁹¹JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013. op.cit. str. 20

odpovědnosti právnických osob.⁹² V současné době nedisponuje nauka dostatečnými statistickými materiály. Právní úprava správního trestání ovšem prošla takovou změnou, díky které bude projednávání správních deliktů právnických osob o krok blíže k zásadám řádného a spravedlivého procesu.

1.2.3.2 Právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob

Pro Českou republiku zcela nová úprava trestní odpovědnosti právnických osob přinesla celou řadu změn. Zavedla nové principy do trestního práva, které do té doby pracovalo pouze na základě individuální trestní odpovědnosti. Zákon o TOPO přinesl zásadu kolektivní trestní odpovědnosti, spojenou se zásadou souběžné odpovědnosti individuální a kolektivní a zásadou trestní odpovědnosti nástupce právnické osoby, dále také speciální zásady trestání.⁹³ Zákon zakotvil i speciální ustanovení k trestnímu řízení.

Ve zkratce lze říci, že úprava zákona o TOPO je ve vztahu speciality k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu, obsahuje hmotněprávní i procesněprávní úpravu. V hmotněprávní části zákon upravuje působnost, podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, zánik trestnosti, tresty a ochranná opatření. Nenalezneme v něm definici právnické osoby, přičemž v důvodové zprávě k návrhu zákona je uvedeno, že pojem právnická osoba byl, s odkazem na právní předpisy ES a EU, vymezen jako „*jakýkoliv subjekt, který je právnickou osobou podle příslušného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních subjektů při výkonu veřejné moci a veřejných mezinárodních organizací.*“⁹⁴ Na hmotněprávní úpravu navazuje úprava některých institutů procesních, odlišných od obecných ustanovení trestního řádu. Část pátá byla spolu s přijetím zákona č. 104/2013 Sb. o mezinárodní justiční spolupráci až na jeden paragraf, upravující vztah k tomuto zákonu, zrušena.

Rozsah trestní odpovědnosti právnických osob byl původně stanoven formou taxativního výčtu trestných činů. Šlo zejména o trestné činy, jejichž kriminalizace byla požadována mezinárodními závazky (tj. oblast korupčních trestných činů, organizovaného zločinu, řady

⁹²JELÍNEK, Jiří. Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. Kriminálnístika. 2016, str. 6 ISSN 1210-9150.

⁹³K tomu blíže In KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. Trestněprávní revue. 2011, 10(9), str. 249-253. ISSN 1213-5313.

⁹⁴Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob. Dostupná z webových stránek: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

trestných činů z oblasti majtkové a hospodářské kriminality, trestné činy proti životnímu prostředí atd.), navíc doplněných o daňové trestné činy.⁹⁵ Výčet trestných činů byl pozdějšími novelami zákona doplněn. Pachateli trestných činů vyjmenovaných v § 7 se pak nemohou stát všechny právnické osoby, z osobní působnosti zákona o TOPO je vyloučena Česká republika a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci (§ 6 zákona o TOPO). Kriminalizováno je tedy v konečném důsledku pouze to jednání právnické osoby, nevyložené § 6, uvedené mezi taxativním výčtem § 7, které je právnické osobě přičitatelné na základě konstruktu přičitatelnosti jednání právnické osobě zakotveném v § 8. Ke dni 1. prosince 2016 vstoupila v účinnost novela zákona o TOPO, která kriminalizaci jednání právnických osob podstatným způsobem pozměnila.

1.2.3.3 Rozšíření kriminalizace právnických osob novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb.

Dříve taxativní výčet trestných činů, kterých se právnická osoba může dopustit, byl změněn na výčet negativní. Právnická osoba může s účinností od 1. prosince 2016 spáchat všechny trestné činy uvedené v trestním zákoníku, pokud § 7 zákona o TOPO nestanoví jinak. Tuto změnu a podstatné rozšíření kriminalizace právnických osob má na svědomí novela zákona č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon o TOPO. Právnická osoba se dle § 7 zákona o TOPO nemůže dopustit trestného činu *zabití (§ 141 TrZ), vraždy novorozeného dítěte matkou (§ 142 TrZ), účasti na sebevraždě (§ 144 TrZ), rvačky (§ 158 TrZ), soulože mezi příbuznými (§ 188 TrZ), dvojího manželství (§ 194 TrZ), opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195 TrZ), zanedbání povinné výživy (§ 196 TrZ), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 TrZ), porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 2 TrZ, vlastizrady (§ 309 TrZ), zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace (§ 315 TrZ), spolupráce s nepřitelem (§ 319 TrZ), válečné zrady (§ 320 TrZ), služby v cizích ozbrojených silách (§ 321 TrZ), osvobození vězně (§ 338 TrZ), násilného překročení státní hranice (§ 339 TrZ), vzpoury vězňů (§ 344 TrZ), nebezpečného pronásledování (§ 354 TrZ), opilství (§ 360 TrZ), použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje (§ 411 TrZ) a trestných činů ve zvláštní části hlavy jedenácté a dvanácté TrZ (proti branné povinnosti a vojenských trestných činů).*

⁹⁵NOVÁČKOVÁ, S. 2012. op.cit. str. 28

Důvod vyloučení výše vyjmenovaných trestných činů je z logiky věci zřejmý a odvolává se na něj i důvodová zpráva k novele. Uvedených trestných činů se může dopustit pouze fyzická osoba, často se zvláštní vlastností, nebo postavením. Může se jednat o speciální subjekt či tzv. vlastnoruční delikt. Dle zákonodárce v uvedených případech postačí trestní postih konkrétní fyzické osoby za vyjmenované delikty. Dle Šámala⁹⁶ lze *de lege ferenda* uvažovat o rozšíření negativního výčtu trestných činů v § 7 zákona o TOPO i o další trestné činy proti těhotenství ženy, či o trestný čin pomluvy dle § 184 trestního zákoníku. Trestný čin pomluvy dle § 184 TrZ ostatně v původním vládním návrhu novely byl, v průběhu pozměňovacích návrhů na půdě Poslanecké sněmovny byl však vypuštěn. Důvodová zpráva k novele uvádí, že se trestní odpovědnost právnických osob za trestný čin pomluvy nepovažuje za vhodnou vzhledem k povaze trestního práva jako *ultima ratio*.⁹⁷ Dle mého názoru trestný čin pomluvy může být spáchán právnickou osobou (to ostatně důvodová zpráva nevyklučuje) a proto by v rámci zachování rovného přístupu měl být trestný i pro ni. Pokud se zákonodárci trestný čin pomluvy nejeví jako souladný s principem *ultima ratio*, neměl by jej v první řadě vůbec za trestný označovat.⁹⁸ Otázka, zda-li se na případ bulvárních výstřelků užití zásada subsidiarity trestní represe, když poškození mohou nápravu křivd jim způsobených hledat v civilním řízení, je vždy na posouzení konkrétního případu orgánem činným v trestním řízení. Možnost spáchání trestného činu pomluvy bych z těchto důvodů *de lege ferenda* nevyklučovala.

Pozitivním důsledkem změny výčtu trestných činů je určité zrovnoprávnění postavení právnických osob. Pakliže pozitivní výčet trestných činů v původním znění zákona o TOPO neobsahoval trestné činy proti životu a zdraví, nemohla být za takovéto jednání postižena žádná právnická osoba, například zdravotnické zařízení.⁹⁹ Tento fakt přinášel nerovné postavení mezi právnickými osobami stíhanými za jimi páchanou trestnou činnost a takovými, které se sice trestné činnosti dopouštěly, ale nebyly za to postižitelné vzhledem k chybějícímu ustanovení zákona.¹⁰⁰

⁹⁶ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. 2016, 11-12. str. 248. ISSN 1213-5313.

⁹⁷Důvodová zpráva k novele zákona o TOPO provedená zákonem č. 183/2016 Sb., dostupná z webových stránek <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=7&T=304> [zobrazeno 31.3.2017 v 14:47 hod]

⁹⁸Pomluva sama může být zásadní zejména v rámci konkurenčního prostředí, které je ostatně předpokladem pro tržní ekonomiku. Škody, pomluvou způsobené mohou být pro napadenou korporaci fatální.

⁹⁹JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. 2014. Dostupné z webových stránek: <http://www.bulletin-advokacie.cz/k-rozsahu-kriminalizace-jednani-pravnickych-osob?browser=mobi> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:28 hod]

¹⁰⁰V tomto smyslu se vyjádřil i Gřivna v rozhovoru pro portál Česká justice ze dne 27.6.2015 viz GRIVNA, Tomáš. U trestní odpovědnosti právnických osob mi vadí nejasná přičitatelnost skutku. 2015. Dostupné z

Závěrem je v souvislosti s rozšiřováním kriminalizace nutné upozornit na novelu trestního zákoníku a zákonů souvisejících, provedenou zákonem č. 455/2016 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. února 2017. Jde o novelu, která zavádí nové skutkové podstaty trestných činů *účasti na teroristické skupině* (§ 312a TrZ), *financování terorismu* (§ 312d TrZ), *podpory a propagace terorismu* (§ 312e TrZ) a *vyhrožování teroristickým trestným činem* (§ 312f TrZ). Vedle nových skutkových podstat přináší tato novela i vymezení teroristické skupiny v § 129a TrZ. Všech uvedených trestných činů se může dopustit i právnická osoba, vzhledem k tomu, že je nenalezneme v negativním výčtu § 7 zákona o TOPO.

1.2.3.4 Možnost vyvinění právnické osoby

Novela zákona o TOPO, která podstatným způsobem rozšířila kriminalizaci právnických osob změnou znění § 7, zároveň zúžila jejich trestní postih přidáním pátého odstavce k § 8, který upravuje přičitatelnost trestného činu právnické osobě. Ačkoli nešlo o jediné změny novelou provedené,¹⁰¹ zaměřuji se vzhledem k jejich významu pro kriminologické zkoumání právě na ně.

Nový § 8 odst. 5 zákona o TOPO říká, že *právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila*. Tato změna vnesla do odborné diskuse nad trestní odpovědností právnických osob řadu témat k zamyšlení. Bohuslav například vyslovil názor, že v případě prokazování, zda právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno požadovat, dochází k otočení důkazního břemene. Nebudou to tedy orgány činné v trestním řízení, které budou vyhledávat důkazy o tom, zda se právnická osoba snažila trestné činnosti zabránit, nýbrž sama obviněná právnická osoba bude muset na svou obranu tyto skutečnosti uvést.¹⁰² Tento názor je ovšem v současné trestněprávní nauce spíše ojedinělý a ani já s ním nesouhlasím. Současné trestní právo

webových stránek: <http://www.ceska-justice.cz/2015/06/tomas-grivna-u-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-mi-vadi-mi-nejasna-pricitatelnost-skutku/> [zobrazeno dne 30.3.2017 v 22:30 hod]

¹⁰¹Šámal ve svém článku upozorňuje na změny ve znění ustanovení §8 odst. 1 písm. a) a b) v jejichž důsledku by mohlo dojít k beztrestnosti jednání likvidátora, nuceného správce či například kontrolního orgánu právnické osoby. Dopady novely budou však v konečném důsledku zhodnoceny až aplikační praxí. In ŠÁMAL, P. 2016 op. cit. str. 250-251

¹⁰²BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní - minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016. str. 104. ISBN 978-80-7502-185-4.

procesní garantuje základními zásadami, obsaženými jak v trestním řádu, tak v mezinárodních dokumentech, právo na spravedlivý proces. Otočení důkazního břemene by pak mohlo porušovat zásadu zákazu sebeobviňování. Nové ustanovení obsahuje navíc poměrně neurčitý právní pojem „veškeré možné úsilí“, který může v budoucnosti znamenat řadu aplikačních potíží (do doby, než bude judikaturou dostatečně vymezen, na což si pravděpodobně počkáme ještě řadu let). Veškeré možné úsilí navíc dle zákona není kategorií objektivní, porovnatelnou napříč odvětvími, ale jde o kategorii subjektivní. Soud bude muset posuzovat, jaké úsilí mohla vyvinout daná právnická osoba, aby se trestní odpovědnosti zbavila. O pojmu veškerého možného úsilí pojednávám v kapitole 3.2.

Z pohledu prevence trestné činnosti právnických osob měla novela dle mého názoru bezesporný přínos v tom, že podpoří vznik firemní kultury, založené především etickými kodexy, tzv. *compliance* programy, podporou *whistleblowingu*, pravidel pro předcházení rizik, přijímáním kontrolních řádů atd. Tématu prevence korporátní kriminality a nástrojů s tím spojených se budu věnovat v samostatné kapitole této práce.

1.3 Předmět zkoumání kriminality právnických osob

Na závěr této kapitoly bych ráda vymezila pojem kriminality právnických osob. Právnická osoba je jako možný pachatel trestného činu pro takovou eventualitu právem vytvořený konstrukt, je to pouhá fikce, přičemž za jednáním, které je přičítáno právnické osobě vždy stojí osoba fyzická, popřípadě kolektivní rozhodnutí jejích statutárních nebo řídicích orgánů. Dle Šámala je kolektivní vůle osob v rámci právnické osoby odlišná od vůle jednotlivců uvnitř této právnické osoby.¹⁰³ Motivy jednajících fyzické osoby ovšem musí být v zájmu nebo v rámci její činnosti (viz § 8 odst. 1. zákona o trestní odpovědnosti právnických osob).

K vymezení pojmu korporátní kriminality a tedy i předmětu zkoumání kriminologie je třeba stanovit základní rysy trestné činnosti páchané právnickými osobami. V literatuře věnující se kriminologické problematice dochází velice často k zaměňování pojmů kriminality bílých límečků, korporátní kriminality a ekonomické kriminality. Při odhalování základních znaků trestné činnosti právnických osob vycházejí autoři z poznatků shromážděných k ekonomické kriminalitě, jelikož jedním z hlavních předpokladů je snaha právnické osoby získat trestnou

¹⁰³ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. 2016. op.cit. str. 483

činností ekonomický prospěch. Jde ovšem o zjednodušení této problematiky, jelikož minimálně v naší právní úpravě se nedopouští právnická osoba trestné činnosti pouze za účelem zisku, ale může se dopustit i např. sexuálně motivovaných trestných činů.

Vzhledem k zaměření této práce bych ráda vymezila předmět jejího zájmu. Za tím účelem v první řadě zdůrazním alespoň několik základních znaků trestné činnosti právnických osob. Kriminologické studie na toto téma v českém právním prostředí zatím nebyly vytvořeny, proto mi jako podklady slouží převážně údaje ze zahraničí. Jedním z autorů věnujících se kriminologii korporací je německý profesor Kaspar, který působí na právnické fakultě Univerzity v Augsburgu. Ve svém článku zaměřeném na toto téma uvádí následující definici kriminality korporací: „*Trestná činnost spáchaná korporací skrze odpovědný výkonný orgán, spáchaný zneužitím struktur ekonomického systému, s cílem zajistit ekonomický úspěch společnosti.*“¹⁰⁴ Ačkoli jde o definici, kterou nemohu vzhledem k české právní úpravě převzít, mohu z ní odvodit některé prvky korporátní kriminality. Trestná činnost právnických osob disponuje určitými charakteristikami, které ji odlišují od ostatních forem kriminality, s některými formami je ovšem v určitých rysech spojena. Vzhledem k tomu, že jde o specifický druh kriminality, nelze na vytyčené charakteristiky pohlížet vždy univerzálně. Jednotlivé formy kriminality korporací budou obsahovat výjimky z jinak obecně platných pravidel. Při stanovení základních rysů korporátní kriminality vycházím také z poznatků nashromážděných ke kriminalitě hospodářské a organizované.

Základní charakteristiky trestné činnosti právnických osob:

1. **Nízká odhalitelnost.** Zločiny právnických osob jsou často páchany v rámci anonymních struktur společnosti, jsou zakrývány běžnou, legální činností a je tudíž velice nízká pravděpodobnost jejich odhalení. S komplexností trestné činnosti navíc klesá míra její objasněnosti. Odhalit takovou trestnou činnost se často podaří jen díky informátorům uvnitř společnosti, k tomu ovšem musí poskytovat právní řád dostatečný prostor pro jejich ochranu, zaručení jejich anonymity, atd. Dle Baumana se

¹⁰⁴KASPAR, J. op.cit. str. str. 3

jen zřídka a jen v extrémních případech dostane korporátní zločin před soud a do povědomí veřejnosti.¹⁰⁵

2. **Zločin bez oběti.** V řadě případů trestné činnosti právnických osob neexistuje přímá oběť trestného činu (např. daňové úniky), popřípadě existuje oběť, která nemá k pachateli přímý vztah. V případě trestné činnosti právnických osob může být zasažena větší skupina obyvatel, obětí může být stát či společnost jako celek¹⁰⁶ (jako příklad lze uvést některé trestné činy z osmé hlavy trestního zákoníku, tedy trestné činy proti životnímu prostředí, kde je chráněn zájem společnosti na ochranu životního prostředí, v případě jeho poškození se stane obětí celá společnost).¹⁰⁷ Kaspar¹⁰⁸ v této souvislosti odkazuje na federální statistiku ekonomické kriminality, kde bylo vykázáno jen 19 % individuálních obětí u ekonomické trestné činnosti. Touto charakteristikou se vyznačuje také hospodářská kriminalita, u které je nízká kriminální citlivost zapříčiněná častou anonymitou pachatele,¹⁰⁹ který navíc často nebývá společností za pachatele považován.
3. **Konspirativní charakter zločinu.**¹¹⁰ Jako další znak odlišující korporátní kriminalitu od ostatních forem je fakt, že právnická osoba je právem uznaná legální struktura. Tím se liší od zločinecké organizace, která je již svým samotným vznikem zacílena k páčání trestné činnosti.¹¹¹ Právnické osoby vystupují v každodenním fungování všech částí společnosti, na úrovni státních a samosprávných organizací, škol, nemocnic atd. Vzhledem k přínosu některých z nich pro fungování společenského života by mohlo být jejich protiprávní chování přehlíženo. Některé právnické osoby dokonce vznikají za účelem zakrytí trestné činnosti jako „prázdné schránky“.¹¹² Právnická osoba je kupříkladu založena jako společnost s ručením omezeným, jejímž jediným jednatelem je tzv. bílý kůň, tedy osoba nastrčená k páčání trestné činnosti za

¹⁰⁵BAUMAN, Zygmund. Social Uses of Law and Order. GARLAND, David a Richard SPARKS, ed. Criminology and social theory. Oxford: Oxford University Press, 2000. Clarendon studies in criminology. str. 41. ISBN 0-19-829942-7.

¹⁰⁶GŘIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 484

¹⁰⁷JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). str. 775. ISBN 978-80-7502-120-5.

¹⁰⁸KASPAR, J. op.cit. str. 3

¹⁰⁹VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

¹¹⁰VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012. op.cit. str. 420

¹¹¹CEJP, M. 2004 studie IKSP. op.cit. str. 30

¹¹²JELÍNEK, J. Kriminalistika 1/2016. op.cit. str. 7

jiného, popřípadě je na takovou osobu stávající právnická osoba převedena (ta do té doby může fungovat s čistým štítem).¹¹³

4. **Vysoké škody.** Stejně jako u kriminality bílých límečků a u hospodářské kriminality způsobuje trestná činnost právnických osob velké škody. Tento důsledek je mimo jiné také spojen s počtem obětí, které jsou zasaženy. Některé způsobené škody, například na životním prostředí, nelze ani řádně vyčíslit.

Jak jsem již uvedla výše, zaměřovat se pouze na ekonomickou trestnou činnost, jejímž cílem je zvýšit zisk právnické osoby, zcela nevyhovuje podmínkám trestní odpovědnosti právnických osob v rámci právního řádu České republiky. V Gřivnově učebnici je předmět zkoumání kriminologie právnických osob pojat mnohem širěji, ovšem dle mého názoru jde o vymezení bezbřehé, které zcela nereflektuje vymezení pachatele dle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.¹¹⁴ Gřivna chápe předmět zkoumání kriminality právnických osob jako „*souhrn trestných činů právnických osob a trestných činů osob uvnitř právnických osob bez ohledu na druh spáchaného trestného činu a společenský status pachatele*“.¹¹⁵ Dle tohoto vymezení zahrnuje do předmětu zkoumání i trestné činy osob uvnitř právnických osob, aniž by bral v úvahu koncept přičitatelnosti stanovený zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob. Aby byl trestný čin přičitatelný právnické osobě, musí být spáchán v jejím zájmu, nebo v rámci její činnosti. Požadavek, aby byl trestný čin spáchán v rámci činnosti této právnické osoby, nelze dle mého názoru chápat neomezeně. Uvnitř právnické osoby může být páchána řada trestných činů, které žádným způsobem právnické osobě neprospívají.¹¹⁶ Sem spadá např. oblast úplatkářství, kdy se může jednat o trestnou činnost určité fyzické osoby, která, byť je členem korporace, jedná, resp. může jednat, pouze ve svém vlastním zájmu.

¹¹³Trestní odpovědnost bílého koně není dotčena: „*Spolupůsobení toho, kdo svou totožnost a své jméno propůjčí k převzetí práv a povinností, které ve skutečnosti nechce autenticky vykonávat, resp. je vědomě vykonává v roli dobrovolné loutky, je trestné, pokud dojde k poruchovému jednání, jež naplňuje skutkovou podstatu nějakého majetkového či hospodářského trestného činu.*“ viz VÁVRA, Libor. Usnesení - Trestní odpovědnost tzv. "bílého koně". 2015. Dostupné z webové stránky: <http://codexisuno.cz/2hP#120> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

¹¹⁴§ 8 odst. 1 TOPO stanoví, že *trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti...*

¹¹⁵GŘIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014. op.cit. str. 484

¹¹⁶K jednání ve prospěch právnické osoby se vyjádřil Nejvyšší soud pod sp.zn. 8 Tdo 627/2015, v Usnesení ze dne 24. listopadu 2015: NS judikoval: „*Jakkoliv jistě platí obecný princip, že právnická osoba odpovídá za volbu osob oprávněných za ni jednat, jakož i osob, které působí v jejich řídicích a kontrolních orgánech, je třeba odlišit případy, kdy půjde o exces takových osob, poněvadž není smyslem zákona č. 418/2011 Sb. uplatňovat trestní odpovědnost právnických osob v situaci, kdy byl čin spáchán v zásadě proti zájmům právnické osoby nebo na její úkor. ... Zákonný požadavek v zájmu právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 1 zákona č. 418/2011 Sb. je třeba vykládat tak, že prospěch právnické osoby plynoucí pro ni ze spáchaného trestného činu prostřednictvím tímto trestným činem dosažených benefitů jejich zaměstnanců, společníků, musí mít takovou povahu, aby benefit zaměstnance, společníka právnické osoby podmiňoval benefit samotné právnické osoby jako takové.*“

Taková jednání pak nelze zahrnovat mezi kriminalitu právnických osob, ačkoli byla spáchána ve spojení s jejich činností.

Vymezit předmět zkoumání pro tuto oblast je však úkolem velmi nelehkým. Kriminalita právnických osob nebyla v České republice zatím podrobněji zkoumána. Při vymezení základních pojmů, etiologie kriminality právnických osob a její prevence vycházejí čeští autoři převážně ze zahraničních zdrojů, které reflektují převážně systém *common law* a jejichž závěry tak nejsou plně aplikovatelné na naše podmínky. Trestní postih právnických osob je v České republice navíc relativně novým fenoménem, se kterým se zatím zcela neztotožnila ani trestněprávní praxe, ani veřejnost.¹¹⁷ Orgány činné v trestním řízení se budou muset nejprve přizpůsobit zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu, a to například tím, že budou reflektovat existenci nového druhu pachatele trestné činnosti ve statistických přehledech kriminality.

V definici potřebné pro zkoumání kriminality páchané právnickými osobami je nutné reflektovat požadavky našeho trestního práva, aby znázornila pouze podmínky vztahující se ke skutečné kriminalitě právnických osob. **Předmětem zkoumání této diplomové práce je tedy souhrn trestných činů spáchaných v rámci činnosti právnických osob, nebo osobami uvnitř právnických osob, v zájmu těchto právnických osob.**

¹¹⁷k tomu např. Gřivna pro portál Česká justice. 2015. Op.cit. „Zákon již není pro orgány činné v trestním řízení novinkou, přesto se s ním stále „učí zacházet“, stejně jako obhájci nebo zmocněnci.“

2. Kriminologické aspekty trestní odpovědnosti právnických osob

V této kapitole se budu věnovat jevu kriminality právnických osob, a to v rozsahu, v jakém jsem jej vymezila v kapitole 1.3. Kaiser, jehož učebnice kriminologie se stala vzorem rovněž pro české kriminology, jako její základní úkoly stanovuje růst poznání, sběr dokumentace a dat včetně aplikovaného výzkumu. „*Kriminologie chce totiž zkoumat pozadí, souvislosti a struktury svého problémového pole, čímž umožňuje kritiku a zkvalitňování trestního práva.*“¹¹⁸ Problémovým polem kriminologie pak je pojem kriminality, který si zde pro budoucí zkoumání v této práci vymezím.

Kriminalitu lze chápat dvěma způsoby, a to buď legálně, nebo sociologicky. Legálním pojetím kriminality se dostáváme do shody s trestním právem hmotným, jelikož kriminalitou se v tomto případě rozumí souhrn trestných činů spáchaných na určitém území v daném období. Sociologizující pojetí chápe kriminalitu mnohem širěji, a to tak, že je to i to jednání, které není trestním právem označeno za trestný čin, ale je společensky nežádoucí¹¹⁹ (v systému *common law* se setkáváme s kriminalizací jednání právnických osob, které je v rámci českého právního řádu postihováno mimotrestními předpisy, jako předpisy pracovněprávními, předpisy na ochranu spotřebitele, hospodářské soutěže atp.). Kriminologie se pomocí shromažďování a interpretací dat o kriminalitě snaží vyvodit zákonitosti, které vedou ke kriminálnímu chování. Na základě takto sebraných dat rozlišujeme několik základních pojmů, které se ke kriminologii vážou a snaží se jí dle jednotných pravidel popsat: jde o stav, úroveň, strukturu a dynamiku kriminality.¹²⁰

Stavem kriminality se rozumí počet protispoločenských jednání na daném území (dle regionů či celorepublikově, mezinárodně...), která jsou trestním právem definována jako trestné činy. Stav kriminality je vyjádřen v absolutních číslech, tedy dle počtu trestných činů za daný čas na daném území. Jde ovšem pouze o registrovanou kriminalitu, která neodráží reálné hodnoty. Vedle **registrovaných trestných činů** existují i takové, které z různých

¹¹⁸KAISER, Günther. Kriminologie: úvod do základů. Praha: C.H. Beck, 1994. Právnické učebnice. str. 7. ISBN 80-7179-002-8.

¹¹⁹HOLCR, K., 2009. op.cit. str. 10

¹²⁰HOLCR, K. 2009. op.cit. str. 49

důvodů nebyly orgány činnými v trestním řízení odhaleny. Takovou kriminalitu označuje kriminologie jako latentní. Při pozorování těchto oficiálních ukazatelů stavu kriminality je vždy nutné pamatovat na to, že neodrážejí reálnou kriminalitu zcela, že mohou být z celé řady dalších důvodů značně zavádějící a že slouží jen jako východisko pro další zkoumání.

Latentní kriminalita je pro účely kriminologie vyvozována zejména kvalifikovanými odhady. Latentní kriminalita není přirozeně orgány činnými v trestním řízení zaznamenána vůbec (pokud nejde o úmyslné zatajování trestné činnosti těmito orgány, což je označováno jako umělá latence). Informace o ní jsou proto získávány z alternativních zdrojů, zejména pomocí kriminologických výzkumů. Viktimizační výzkumy probíhají takovým způsobem, že jsou respondenti dotazováni, zda se stali za určité časové období obětí trestného činu, a pokud ano, zda takový trestný čin nahlásili příslušným orgánům a k jakým postupům následně došlo. Další metodou jsou tzv. *selfreports*, kde se, většinou anonymně, respondenti sami přiznávají, že spáchali trestný čin, zda za něj byli trestně stíháni a případně sdělují výsledek tohoto stíhání. Kriminologové pak k výzkumu latence používají další nástroje, například informátory, kteří podávají informace o trestném chování jiných, nebo usuzují míru latence dle **míry objasněnosti** (poměr evidovaných a objasněných trestných činů, tedy těch, u kterých se podařilo odhalit jeho pachatele). Ani údaje získané těmito způsoby nejsou ale stoprocentně věrohodné. Velkou roli hraje zejména způsobnost osoby posoudit, že šlo o trestný čin, určitá neochota k přiznání toho, že se osoba stala obětí, popřípadě že byla pachatelem atd. Výsledky ovšem pomáhají kvalifikovaně odhadovat, jaká míra trestné činnosti unikla pozornosti oficiálních statistik.

Úroveň kriminality, nebo také intenzita kriminality, zohledňuje kromě absolutních čísel počtu spáchaných trestných činů také další demografické údaje, jako jsou věk, pohlaví, vzdělání a další ukazatele měřených subjektů. Výslednou hodnotu lze v kriminologických publikacích nalézt pod označením index kriminality, ve kterém je uveden počet spáchaných trestných činů na 100 tisíc obyvatel.

Struktura kriminality vyjadřuje podíl jednotlivých složek na celkovém počtu registrovaných trestných činů. Tyto složky lze třídit dle různých hledisek, může být zkoumána podle druhu kriminality, formy jejího páčání, věku a pohlaví pachatele, počtu recidivujících pachatelů,

podle údajů o obětech kriminality atd. Tyto údaje pomáhají dostatečně konkretizovat poznatky o kriminalitě, odlišovat mezi jejími jednotlivými druhy a tím lépe vyvozovat závěry o jejích příčinách.

Na posledním místě upozorním na pojem **dynamiky kriminality**, která vyjadřuje vývoj všech výše uvedených ukazatelů v čase. Kriminologové zkoumají, jestli je potenciál kriminality stoupající, či klesající. V případě nevýrazných změn v počtu trestných činů dochází ke stagnaci kriminality. Na základě těchto hodnot je možné činit závěry o úspěšnosti či neúspěšnosti trestní politiky státu, prevence kriminality a popřípadě i o činnosti orgánů činných v trestním řízení.

Pro řadu z těchto ukazatelů kriminality je v případě kriminality právnických osob ovšem stále příliš brzy. Teprve ustálením postupů orgánů činných v trestním řízení a určitou rutinou ve stíhání právnických osob budeme moci činit kvalifikované závěry o trendech kriminality právnických osob. V této kapitole se přesto pokusím některé otázky kriminality právnických osob blíže osvětlit.

2.1. Typologie kriminality právnických osob

Trestná činnost právnických osob je roztříštěna mezi jednotlivé typy kriminality rozeznávané v kriminologických naukách. Vzhledem k tomu, že právnické osoby mohou spáchat všechny trestné činy uvedené v trestním zákoníku až na některé výjimky (viz kapitola 1.2.), je otázkou, jakou měrou se právnické osoby podílejí na jednotlivých specifických formách kriminality. Zaměřím se na tři základní formy kriminality – násilnou, ekonomickou a mravnostní, a dále pak na některé specifické formy kriminality, které mohou být do určité míry spjaty s trestnou činností právnických osob. Jde o kyberkriminalitu, organizovanou kriminalitu, extremismus a terorismus.

2.1.1. Násilná kriminalita

Násilnou kriminalitou lze rozumět takovou, která směřuje k usmrcení či zranění konkrétní osoby, nebo záměr způsobit takový následek.¹²¹ Pro účely korporátní kriminality je nutné násilnou trestnou činnost chápat z trochu jiné perspektivy. Ve většině případů nepůjde o útok vůči konkrétní osobě (ten ovšem není ani v případě právnických osob vyloučen). Charakteristickým znakem bude následek jednání, tedy poškození nebo ohrožení života či zdraví lidí. Z hlediska kriminologických statistik je také nutné si uvědomit, že trestné činy spadající do této kategorie nejsou pouze trestné činy vyjmenované v hlavě I. trestního zákoníku proti životu a zdraví, ale jde o trestné činy, které lze najít i na dalších místech trestního zákoníku.¹²² Do kategorie násilné kriminality korporací proto pro účely tohoto dělení zařazují například trestné činy proti životnímu prostředí, které jsou způsobilé ohrozit život a zdraví lidí.

Friedrichs rozděluje kriminalitu korporací v základní rovině na násilnou a ekonomickou. Násilí korporací poté rozděluje na násilí proti společnosti jako celku, násilí proti spotřebitelům a násilí proti pracovníkům.¹²³ Specifickými prvky násilné činnosti páchané korporacemi je **nepřímost** (poruchu způsobuje neznámý pachatel, oběť není napadena přímo a často neví, kdo jí újmu způsobil), **delší časová prodleva** mezi rozhodnutím učiněným korporací, které má za následek spáchání trestného činu, a škodlivým následkem takového činu, a na rozdíl od obecné kriminality jde v případě korporací často o **protiprávní jednání více lidí** (které může naplnit skutkovou podstatu trestného činu až ve svém souhrnu), jehož cílem je **maximalizovat zisk** nebo minimalizovat náklady korporace (trestná činnost je často jen následkem jednání, jehož původním cílem bylo maximalizovat profit jednajících), konečně orgány činné v trestním řízení mají tendenci **limitovat postih** právnických osob.¹²⁴ Jednotlivé složky násilné činnosti právnických osob mají další specifika.¹²⁵

¹²¹VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012 op. cit. str. 455

¹²²GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit str. 223

¹²³Zaměstnanci jsou dle českého práva chráněni zákoníkem práce č. 262/2006 Sb. a tedy v trestním právu ani v kriminologii pro tento specifický druh násilí korporací oporu nenalezneme.

¹²⁴Je zajímavé, že i dle amerických autorů je korporátní zločin postihován mnohem méně než zločin páchaný fyzickými osobami. Přitom v angloamerické právní kultuře má jeho postih mnohem delší tradici, viz kapitola 1.2.

¹²⁵FRIEDRICHS, D. 2007. op. cit. str. 59

Jako samostatná kategorie násilné kriminality je v zahraničních publikacích uváděna také násilná kriminalita páchaná vládou státu (rozuměj orgány a činiteli, kteří vykonávají státní moc). V této kategorii lze nalézt několik specifíků. Vláda je velice široký pojem, pod který se dají zahrnout skoro všechny složky státní moci. Zákonodárná moc by mohla teoreticky spáchat násilí vůči svým obyvatelům přijetím právního předpisu, který takové násilí podporuje, nebo k němu přímo vybízí. Soudní moc by mohla spáchat násilí prostřednictvím svých rozhodnutí, která, ač protiprávní, jsou vykonatelná často dříve, než se poškozená strana domůže nápravy. Nejtypičtěji si lze jako „pachatele“ představit vládu, jako představitele výkonné moci. Ta totiž ovládá jak ozbrojené složky, tak vykonává jednotlivá zákonná ustanovení. Jako příklad vládního násilí si pak lze představit například genocidu muslimů v bývalé Jugoslávii na území dnešního Kosova, nebo také vyvražďování Kurdů bývalou iráckou vládou.¹²⁶ Vládní násilí může být vztaženo i na perzekuci obyvatel, způsobování škod a omezování svobody občanů v totalitních režimech. Násilí páchané vládou je pro naše účely poněkud cizorodé téma, které, ačkoli by se o něm dala napsat celá stať, nespadá tak úplně do kriminologie.

Vrátím se tedy k násilí páchanému právníky osobami, nejdříve k násilí proti celé společnosti. Tuto formu korporátního násilí není možné chápat jen jako činnost, která zasahuje větší množství obětí nebo veliký prostor. Vnímat jej musíme jako trestnou činnost páchanou takovým způsobem, že oběť není předem určitelná. Záleží na tom, jestli se zrovna vyskytuje v okolí, je zákazníkem či pacientem. Okruh obětí není předem znám, některé ekologické katastrofy zasáhnou statisíce životů, některé jen pár. Ekologické katastrofy, za které jsou odpovědné velké průmyslové korporace, jsou evidentním případem protiprávního jednání, kterým byla zasažena velká část společnosti. Trestné činy porušující životní prostředí mohou mít obrovské následky. Historicky je známo mnoho případů, při kterých velké společnosti porušovaly předpisy chránící životní prostředí a způsobily tím obrovské škody na přírodě, ale také na lidských životech a zdraví.¹²⁷ Tombs uvádí, že Agentura životního prostředí ve Velké Británii ročně stíhá až 700 korporací za způsobení škody na životním

¹²⁶BROWN, Stephen Eugene, Finn-Aage. ESBENSEN a Gilbert. GEIS. *Criminology: explaining crime and its context*. Ninth edition. 2015. str. 467-468. ISBN 9780323356480.

¹²⁷V Indickém Bhopálu došlo v roce 1984 k úniku chemikálie z továrny Union Carbide, kvůli kterému zemřelo minimálně 5 tisíc lidí v bezprostředním okolí, počet zraněných byl odhadován na 200 tisíc, z toho přibližně 60 tisíc závažně (počty obětí tohoto úniku jsou uváděny různé – až 300 tisíc zraněných uvádí např. Groombridge Nic v článku *Corporate crime: an environmental view*, 1991, dostupné z https://www.academia.edu/698661/Corporate_Crime_-_an_Environmental_View).

prostředí.¹²⁸ Zdravotnická zařízení mohou být v případě zanedbání kontroly nad svými zaměstnanci, jejich nedostatečnému poučení či školení, odpovědná za úmrtí a zranění svých pacientů. Právnícké osoby se mohou dopustit těch trestných činů proti životu a zdraví, u kterých to není z logiky věci vyloučeno (např. vražda novorozeného dítěte matkou dle § 142 TrZ). V případech úmrtí a ublížení na zdraví přičítaných zdravotnickým zařízením půjde ve většině případů o nedbalostní trestné činy.

Násilí proti spotřebiteli jako další kategorie násilí páchaném právníckými osobami je poněkud specifické. Ochrana spotřebitele je z velké části institutem soukromoprávním, přesto může právnícká osoba při porušení právních předpisů spáchat vůči spotřebiteli i trestný čin, který může mít závažné následky. Vedle nedbalostních trestných činů proti životu a zdraví si lze představit například trestný čin *ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty* (§ 156 TrZ) a jeho nedbalostní formu (§ 157 TrZ).¹²⁹

Korporace, minimálně jejich značná část, se objevují na trhu za účelem poskytování zboží či služeb, jejichž konečným uživatelem je spotřebitel. Při cestě za získáním co největšího zisku při vynaložení co nejmenších nákladů může docházet k porušování právních či bezpečnostních norem, kvůli kterým se může výsledný produkt stát životu nebezpečným. Friedrichs uvádí, že ročně zemřou desítky tisíc Američanů kvůli závadným produktům. Škody, které jsou způsobeny na zdraví miliónů dalších, dosahují neuvěřitelných částek. Autor uvádí až 100 miliard dolarů.¹³⁰ Routledgeská učebnice kriminologie uvádí, že výrobky určené spotřebitelům způsobí ročně kolem třiceti tisíc úmrtí a až dvacet miliónů vážných zranění. Učebnice uvádí, že tyto škody jsou přičitatelné násilné kriminalitě a nikoli náhodě, a to z toho důvodu, že riziko, které výrobci produktů jejich uvedením na trh vytvořili, bylo nepřiměřené, bylo možné se mu vyhnout, a hlavně bylo způsobeno porušením právních předpisů.¹³¹ K produktům, které jsou schopny ohrozit v takové míře zdraví, patří například potraviny, oděvy, obuv, léky, kosmetika, dopravní prostředky atd.¹³² Mezi služby poskytované spotřebitelům,

¹²⁸TOMBES. Corporations and Health and Safety. In MINKES, John. a A. L. MINKES. Corporate and white-collar crime. London: SAGE, 2008. str. 20. ISBN 1412934583.

¹²⁹Trestný čin poškozování spotřebitele dle §253 TrZ spadá mezi hospodářské trestné činy, jednočinný souběh s trestnými činy proti životu a zdraví není vyloučen.

¹³⁰FRIEDRICHS, D. 2007. op. cit. str. 63

¹³¹BROWN, S., ESBENSEN, F., GEIS, G. 2015. op. cit. str. 467

¹³²JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim, advokátní tarif. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014. Glosátor. str. 226. ISBN 978-80-7502-049-9.

kteře jsou schopné ohrozit jejich život či zdraví, patří vedle služeb zdravotních například i dopravní služby (ať již v letecké nebo pozemní dopravě), při nichž také často dochází k poškozování a ohrožování zájmů, které trestní právo chrání (nejen života a zdraví, ale také majetku).

Farmaceutický průmysl může sloužit jako názorný příklad činnosti, která je způsobila napáchat ohromné škody na životech a zdraví lidí. Je známo několik případů, kdy farmaceutická společnost vyvinula přípravek a uvedla jej na trh, ačkoli nebyl řádně otestován, popřípadě byl znám jeho negativní vedlejší účinek, který společnost zatajila.¹³³ Vyšetřování některých testovacích postupů odhalilo, že farmaceutické společnosti často manipulovaly s procesem testování léčiv například tím, že zaměňovaly pokusná zvířata: „*mrtvé krysy byly vyměněny za krysy živé*“.¹³⁴

Tombs uvádí, že kriminalita korporací, která má negativní dopady na zdraví a bezpečnost lidí, je stále velice upozadována před kriminalitou obecnou. Je to dáno také tím, že oběti tohoto typu kriminality si často ani neuvědomí, že jsou obětmi.¹³⁵ Je pravda, že násilná kriminalita je poněkud stereotypně vnímána, především díky vlivu médií, jako velice úzký okruh trestních jednání. Jde zejména o brutální vraždy, ublížení na zdraví či dopravní nehody s fatálními následky. Výše je názorně uvedeno, že násilná trestná činnost je páchána i právníckými osobami, ovšem mnohem anonymnějším způsobem.

2.1.2. Mravnostní kriminalita

Mravnostní kriminalita, která je vedle kriminality majetkové a násilné zařazena mezi kriminalitu obecnou, je dalším typem kriminality, kterého se právnícká osoba může dopustit. Mravnostní kriminalitu lze pak dělit do dvou skupin, a to na kriminalitu sexuální a kriminalitu

¹³³Jako příklad uvedu lék Thalidomide. V 50. a 60. letech 20. století šlo o vysoce užívaný lék, který pomáhal při těhotenských nevolnostech žen. V 60. letech se zjistilo, že tento přípravek způsobuje vady na některých novorozenech dětech, jejichž matky lék během těhotenství užívaly. Vadami byly postiženy tisícovky dětí. In KIM, J., SCIALLI, A., Thalidomide: The Tragedy of Birth Defects and the Effective Treatment of Disease, Toxicological sciences, 2011. Dostupné z webové stránky: <https://academic.oup.com/toxsci/article/122/1/1/1672454/Thalidomide-The-Tragedy-of-Birth-Defects-and-the> [zobrazeno 30.3.2017 v 23:47 hod]

¹³⁴GERBEN, J., JENSEN, E., Controlling transnational corporations: The role of governmental entities and grassroots organizations in combating White-collar crime, International Journal of offender therapy and comparative criminology, Volume: 44, issue: 6, page(s): 692-713. Sage, 2008.

¹³⁵TOMBES. In MINKES, J., MINKES, A.L. 2008. op. cit. str. 23-24

spjatou s prostitucí.¹³⁶ Většinu trestných činů spjatých s tímto typem kriminality lze najít ve třetí hlavě trestního zákoníku nazvané *trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti* (§ 185-193b TrZ).

Usuzují, že kriminalita právnických osob v této oblasti nebude nijak významná, čemuž konečně nasvědčují i statistiky dostupné k trestné činnosti páchané právnickými osobami v České republice za posledních pět let jeho účinnosti, kdy žádný z trestných činů zahrnutý do této kategorie zatím nebyl v souvislosti s trestním stíháním právnické osoby řešen. Pokud lze vyvozovat předčasné závěry, lze si patrně představit, že jestli budou právnické osoby účastny ve vyšší míře na nějaké konkrétní činnosti spadající do mravností kriminality, půjde o trestný čin kuplířství (§ 189 TrZ), šíření pornografie (§ 191 TrZ) a výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TrZ). Ve statistikách kriminality právnických osob v České republice tyto činy ovšem nenalezneme, a to vzhledem ke stavu zákona o TOPO před 1. 12. 2016, kdy se právnická osoba nemohla dopustit trestného činu kuplířství, ani trestného činu šíření pornografie.

2.1.3. Ekonomická kriminalita

Ekonomická kriminalita je pojmem širokým, obsahujícím v podstatě dva v kriminologii rozeznávané druhy kriminality – majetkovou a hospodářskou. Vzhledem k nejednotnosti statistik orgánů činných v trestním řízení, kdy zařazování jednotlivých trestných činů mezi tyto dvě kategorie není sjednocené,¹³⁷ označují souhrnně majetkovou a hospodářskou kriminalitu jako kriminalitu ekonomickou.¹³⁸ Kategorie majetkové a hospodářské kriminality není ovšem možné navzájem zaměňovat, protože každá z nich primárně útočí na jiný zájem chráněný trestním právem. Jejich vzájemný vztah je někdy oříškem i pro aplikační praxi, kdy není v některých případech jasné, zda jsou k sobě trestné činy z těchto dvou hlav navzájem speciálními, či zda lze jejich spáchání postihnout jako jednočinný souběh.¹³⁹

¹³⁶GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 246

¹³⁷VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012 op. cit. str. 440

¹³⁸Gřivna v učebnici Kriminologie používá pojem ekonomická kriminalita jako synonymum kriminality hospodářské a upozorňuje na její nutné striktní oddělování od kriminality majetkové.

¹³⁹JELÍNEK, J. Trestní právo hmotné. 2016, op. cit. str. 644

Friedrichs ve své učebnici pracuje s pojmem ekonomické kriminality a dále ji dělí na zločiny, kterými korporace podvádějí stát a vyhýbají se daňovým povinnostem, zločiny proti spotřebiteli jako fixování cen, klamavá reklama a klamavé označování produktů,¹⁴⁰ zločiny proti zaměstnanci, proti věřitelům a podobně. Zejména ekonomická kriminalita tak, jak je pojímána ve Spojených státech amerických, nereflektuje tento pojem v české terminologii a nebude možné spolehlivě vycházet ze statistik a výzkumů vzešlých z americké půdy. Kriminologie je ovšem vědou, která nereflektuje pouze jednání označené trestním právem za trestné, ale sleduje i další údaje o deviantním chování. Proto i přesto, že v zahraničních učebnicích je pojem korporátní kriminality chápán širěji, než je tomu v českém trestním právu, pro přibližnou představu chování korporací v našem prostředí bude možné vycházet i z poznatků získaných v zahraničí. Přesnější ovšem bude, pokud takové jednání právnických osob, které český zákonodárce neoznačuje za trestné, budeme označovat jako jednání deviantní.

Podstatou majetkové kriminality, tak jak je chápána českou naukou, je útok proti cizímu majetku. Kriminologické učebnice rozlišují dvě skupiny trestných činů spadajících mezi majetkovou kriminalitu, a to podle toho, je-li smyslem útoku majetek jiného získat, nebo ho poškodit.¹⁴¹ Učebnice trestního práva hmotného rozlišuje majetkové trestné činy dle hlavy V. trestního zákoníku celkem do čtyř skupin a to z hlediska druhu protiprávního jednání a způsobeného následku. Jde o dělení na jednání obohacovací, poškozovací, tzv. *furtum usus*, a kořistění z trestného činu jiné osoby.¹⁴² Kriminologové shodně uvádějí, že majetkové trestné činy z hlediska celkové kriminality převažují.¹⁴³

Hospodářská kriminalita oproti kriminalitě majetkové nesměřuje vůči konkrétnímu majetku, ale útočí na celý hospodářský systém a jeho řádné fungování. Její páchaní je často vázáno na legální aktivity, např. na podnikání, přičemž trestná činnost je většinou zakrývána právě za činnost legální. Jádrem těchto trestných činů je hlava VI. zvláštní části trestního zákoníku, ale policejní statistiky sem řadí i některé trestné činy z hlavy V., pokud byly spáchány za účelem

¹⁴⁰V českém právu je ustanovení o nekalé soutěži v § 2972 an. občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. V trestní zákoník chrání hospodářskou soutěž především § 248 trestným činem porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže.

¹⁴¹VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012 op. cit. str. 439, srovnej též GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. str.262

¹⁴²JELÍNEK, J. Trestní právo hmotné. 2016, op. cit. str. 645-6

¹⁴³VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012 op. cit. str. 440, GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. str. 262

či způsobem typickým spíše pro hospodářskou kriminalitu.¹⁴⁴ Do hospodářské kriminality se řadí mnoho specifických jednání, která jsou složitá, vyžadují znalosti ekonomických struktur, určitou organizovanost a delší časovou dobu nutnou k jejich spáchání. Jako názorný příklad hospodářské kriminality si lze představit daňové úniky. Jánský uvádí, že dle odhadu vzniklého na půdě Mezinárodního měnového fondu činí roční celosvětové daňové úniky nadnárodních společností přibližně 600 miliard amerických dolarů. Ve své studii se pak na základě dostupných mezinárodních statistik a odhadů snaží přibližně stanovit, jaký rozsah daňových úniků dopadá na území České republiky. Hrubým odhadem pak stanovil škálu mezi 6 až 57 miliardami korun českých (medián, který lze na základě těchto odhadů tedy tvoří přibližně 15 miliard korun českých ročně).¹⁴⁵ Ačkoli jde jen o odhady založené na výzkumech provedených v cizích zemích, jsou tato čísla alarmující. Kromě vysokých škod způsobených daňovou trestnou činností je jejím charakteristickým rysem také velice nízká odhalitelnost. Jako hlavní problém při vyšetřování daňových trestných činů vidí Nejvyšší státní zastupitelství zejména to, že jsou páčány prostřednictvím firem, které mají nastrčené statutární orgány, čímž je jejich vyšetřování podstatně ztíženo.¹⁴⁶ Snadno si pak lze představit, jaké škody dokáže hospodářská kriminalita právnických osob napáchat (a to nehledě na trestné činy proti měně, autorským právům, proti pravidlům tržní ekonomiky atd.). Trestná činnost uvnitř korporací, které operují s finančními prostředky ve velkém, jako jsou banky či spořitelny, mohou mít katastrofické dopady na ekonomiku celé země. Nemluvě o statisících osob, kterých se kolaps způsobený vytunelováním takového podniku může dotknout.¹⁴⁷

V roce 2015 bylo dle údajů Nejvyššího státního zastupitelství zahájeno trestní stíhání proti 44 právnickým osobám v celkem 18 věcech závažné hospodářské a finanční kriminality. Obžaloba byla toho roku podána proti sedmi právnickým osobám, dále byl podán jeden návrh

¹⁴⁴VÁLKOVÁ, H., KUČTA, J. 2012 op. cit. str. 418-440, GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. str. 277

¹⁴⁵JÁNSKÝ, P. „Estimating the costs of international corporate tax avoidance: the case of the Czech Republic“ IES Working Paper 21/2016. IES FSV. Charles University. Dostupné z webových stránek <http://ies.fsv.cuni.cz/sci/publication/show/id/5529/lang/en> [zobrazeno 2.3.2017 v 20:12 hod.]

¹⁴⁶Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. Nejvyšší státní zastupitelství. 4 NZN 602/2016. str. 17

¹⁴⁷Jako příklad lze uvést The Bank of Credit and Commerce International (BCCI), což byla mezinárodní banka s pobočkami v 78 zemích. Na základě auditu Bank of England byly uvnitř BCCI objeveny podvody, nevýhodné úvěry a podvodné účetní praktiky. Následné vyšetřování BCCI odhalilo, že banka byla zapletena do praní špinavých peněz, daňových úniků, úplatkářství, dokonce i do pašování zbraní a drog. In SNIDER, L. Corporate economic crime. In MINKES, John. a A. L. MINKES. Corporate and white-collar crime. London: SAGE, 2008.str.42-44. ISBN 1412934583.

na potrestání.¹⁴⁸ V roce 2016 bylo v této oblasti trestní stíhání zahájeno proti 24 právnickým osobám (tedy počtu téměř o polovinu menším), zato obžalováno jich bylo také celkem 24¹⁴⁹ (lze zaznamenat značný přesah z roku 2015, což nasvědčuje zdlouhavosti vyšetřování tohoto typu kriminality).

2.1.4. Organizovaná kriminalita

Organizovaností se ve smyslu kriminality myslí skupina osob (tj. skupina nejméně tří, a to i právnických osob), která s cílem získat prospěch koná soustavnou a plánovitou trestnou činnost, má jasnou strukturu a každý člen skupiny má vymezenou funkci.¹⁵⁰ Takováto skupina je od jejího založení nelegální, zaměřená na páchaní trestné činnosti. To není obecně pro korporátní kriminalitu specifické, jelikož v jejím případě jde o legální strukturu, která v určitém bodě spáchá trestný čin (ač za takovým účelem nebyla vytvořena).¹⁵¹ Pojem organizované kriminality je tedy nutné odlišovat od pojmu kriminality korporátní. S vývojem nazírání na právnickou osobu jako na pachatele trestného činu lze ovšem uvažovat o situaci, kdy je právnická osoba jedním z členů organizované zločinecké skupiny. Nepůjde o klasickou představu pouličních gangů a drogových kartelů. Právnické osoby budou spíše účastny sofistikovanějším formám organizované hospodářské trestné činnosti. V rámci nelegálních aktivit právnických osob asi nebude výjimkou účast na mezinárodním obchodu s drogami či bílým masem.¹⁵² Za tímto účelem budou vytvářeny právnické osoby, skrze které bude docházet k trestné činnosti a jejichž zakladatelé se skrze ně budou snažit uniknout trestnímu stíhání.

Zpráva Ministerstva vnitra o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti (dále jen „zpráva o bezpečnosti“) například upozorňuje na činnost asijských gangů operujících na území České republiky. Asijské gangy využívají k páchaní trestné činnosti právě právnické osoby (pro ten

¹⁴⁸Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015 – tabulková část. Nejvyšší státní zastupitelství. 2016. str. 58 dostupné z webové stránky: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/1716-zprava-o-innosti-2015> [zobrazeno 8.3.2017 v 13:39]

¹⁴⁹Informace poskytnuté na základě žádosti Nejvyšším státním zastupitelstvím, viz Příloha č. 2

¹⁵⁰CEJP, Martin, Šárka BLATNÍKOVÁ, Lucie HÁKOVÁ, Jakub HOLAS, Ivana TRÁVNÍČKOVÁ a Jiří VLACH. Společenské zdroje vývoje organizovaného zločinu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). str. 26-29. ISBN 978-80-7338-155-4.

¹⁵¹CEJP, M. Studie IKSP. 2004. op. cit. str. 30

¹⁵²Právnické osoby v tomto případě páchají trestnou činnost v postavení agentur zaměstnávání (tato informace vyplývá ze Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015. Ministerstvo vnitra České republiky. 2016. str. 41)

účel založené), přičemž k tomu, aby mezi nimi a právnickou osobou nebyla odhalena žádná spojitost, jsou tyto právnické osoby zakládány v zahraničí.¹⁵³ Tyto takzvané „krycí firmy“ ale musí být dle Cejpa odlišeny od korporátní kriminality. Já tento názor nesdílím, neboť pokud byla právnická osoba založena za jakýmkoli účelem, jde stále o právnickou osobu, která ponese následky trestné činnosti, která jí bude na základě trestních předpisů přičítána. Institut pro kriminologii a sociální prevenci publikoval v roce 2015 studii pojednávající o organizovaném zločinu, ve které vytváří na základě úvah expertů prognózu organizované kriminality do roku 2020. V jejím rámci se pojednává i o účasti právnických osob na organizovaném zločinu, který se, možná právě kvůli většímu zapojování korporátních struktur, stává čím dál sofistikovanějším, s větší orientací na ekonomickou kriminalitu a propojuje se se státní a veřejnou správou (a tím pádem vytváří větší příležitosti k páčání trestné činnosti s menším rizikem odhalení). *„Budou využívány kvalifikované fyzické a právnické osoby, které budou zastřešovat na zakázku zločineckým organizacím veškerý potřebný servis k jejich činnosti (IT specialisté, advokáti a právníci, individuální specialisté, bude se užívat špičková technika a kvalitní dopravní prostředky, nejmodernější technologie, např. využívání bitcoinů atd.), a to vše za úplatu.“*¹⁵⁴

2.1.5. Extremismus a terorismus

Učebnice kriminologie definuje pojem extremismus jako vlnu násilí, která je založena na rasové, politické, náboženské a jiné netoleranci, a dále pak extremistické projevy dělí na politické, náboženské a na teroristické.¹⁵⁵ Problémem pojmu extremismus je to, že je často vnímán nad rámec trestního práva, a proto kriminologické studie mají mnohem širší záběr při jeho výzkumu. Při zkoumání extremistických hnutí pozorují kriminologové i ta jednání, která nenaplňují znaky trestných činů ani správních deliktů, jakými jsou vydávání tiskovin propagujících jednotlivá hnutí a spolky, koncerty, na kterých vystupují členové extremistických skupin atd.¹⁵⁶

¹⁵³Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015. op. cit. str. 35

¹⁵⁴CEJP, M., BLATNÍKOVÁ, Š., HÁKOVÁ, L., HOLAS, J., TRÁVNÍČKOVÁ, I., VLACH, J. 2015, str. 152-153

¹⁵⁵VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012 op. cit. str. 587

¹⁵⁶MAREŠOVÁ, Alena. Kriminologické a právní aspekty extremismu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). str. 10. ISBN 80-86008-59-2.

Politický extremismus může být kromě činností jednotlivců a skupin, které nemají povahu právnických osob, přičítán i některým politickým stranám a hnutím. Tyto subjekty jsou na základě § 3 odst. 1 zákona č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a politických hnutích (dále jen „ZPS“) právnickými osobami. ZPS stanovuje podmínky, za kterých nemohou politické strany a hnutí vzniknout a vyvíjet činnost. Ve zkratce jde o jednání směřující proti demokratickému základu státu a základním svobodám občanů.¹⁵⁷ ZPS dále také stanovuje, že za podmínek, že politická strana nebo hnutí vykonává činnost v rozporu s výše zmíněným ustanovením, může být soudem rozpuštěna. Z hlediska projevů extremismu si je možné představit situaci, kdy politická strana či hnutí naplní například některou ze skutkových podstat trestných činů *hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob* (§ 355 TrZ), nebo *podněcování k nenávisti vůči skupině osob, nebo k omezování jejich práv a svobod* (§356 TrZ), jichž se může právnická osoba na základě § 7 zákona o TOPO dopustit. Takovým jednáním se nedopustí „jen“ trestného činu, ale zároveň tím poruší i požadavek ZPS stanovený v § 4. Zájem na postižení extremistického jednání politickou stranou je tedy potvrzen dokonce dvěma zákony.

Náboženský extremismus může být, stejně jako ten politický, spojován s poněkud specifickým druhem právnické osoby – církví či náboženskou společností, jejichž postavení je upraveno zákonem č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (dále jen „zákon o církvích“). Dle § 6 odst. 1 zákona o církvích se církev a náboženská společnost stává právnickou osobou registrací, se kterou je spojena řada práv a povinností, které splněním zákonných podmínek církvi vznikají. Zákon o církvích zakazuje jednání, které popírá nebo omezuje základní práva a svobody, podněcuje k nenávisti, podporuje násilí atd.¹⁵⁸ I v případě činnosti církví si lze představit páchaní trestných činů, které spadají do kategorie extremismu – typicky půjde o trestné činy *hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob* dle § 355 TrZ, *podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod* dle § 356 TrZ, *založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka* dle § 403 TrZ, *projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka* dle § 404 TrZ a *popírání, zpochybňování,*

¹⁵⁷Viz § 4 ZPS přičemž dle čl. 42 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) je nutné pojem občan užitý v ZPS vykládat jako každý člověk, pokud jde o práva, která Listina přiznává bez ohledu na státní občanství.

¹⁵⁸§ 5 zákona o církvích

schvalování a ospravedlňování genocidia dle §405 TrZ.¹⁵⁹ Zrušit registraci církve pro porušování zákona může ministerstvo kultury na základě § 22 odst. 1 písm. c) zákona o církvích. Požadavek na postih takového jednání, které lze označit za extremistické, a to ze strany státem uznané církve, je opět zdůrazněn.

Terorismus, ačkoli jde o kategorii zařazenou mezi projevy extremismu, je pojmem s vlastním vymezením a je postihován speciálními ustanoveními trestního práva.¹⁶⁰ Terorismus je pojmem, který nemá v rámci odborné veřejnosti jednotnou definici. Stručnou a výstižnou definici terorismu lze nalézt v Jelínkově příspěvku věnujícímu se otázce terorismu v evropském kontextu. „*Terorismem je použití nezákonných prostředků, obvykle násilných, vůči civilistům pro dosažení politicko-ideologických cílů.*“¹⁶¹ Spáchat některý z teroristických trestných činů může jak osoba fyzická, tak právnická (žádný z nich není v negativním výčtu § 7 zákona o TOPO) a dokonce může za účelem páchání teroristických trestných činů vzniknout teroristická skupina.¹⁶² S činnostmi právnických osob si lze spojovat asi všechny sem spadající trestné činy, zejména pak *financování terorismu* (§ 312d TrZ) a *podporu a propagaci terorismu* (§ 312e TrZ). Vzhledem k tomu, že tyto trestné činy bylo do trestního zákoníku zavedeny až s účinností od 1. 2. 2017, bude trvat ještě několik let, než budou moci být vyvozovány závěry ze statistických údajů orgánů činných v trestním řízení.

2.1.6. Kyberkriminalita

Kyberkriminalita je jedním z nových fenoménů kriminologického zkoumání, který reaguje na rychlý vývoj informačních a komunikačních technologií a jejich využívání k páchání trestné činnosti. Nejvhodnější definici tohoto druhu kriminality jsem našla v učebnici autorů Kuchta a Válková v kapitole, která pojednává o počítačové kriminalitě.¹⁶³ Podle nich jde o

¹⁵⁹GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 367-368

¹⁶⁰Viz § 311 až 313 TrZ

¹⁶¹DEFLEM, M. Terrorismus. In JELÍNEK, Jiří a Jaroslav IVOR. Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky. Praha: Leges, 2015. Teoretik.str. 201. ISBN 978-80-7502-080-2.

¹⁶²§ 129a TrZ odst. 1 zní: *Teroristická skupina je společenstvím nejméně tří trestně odpovědných osob, které má trvalejší charakter, je v něm provedena dělba činností mezi jeho jednotlivé členy, jeho činnost se vyznačuje plánovitostí a koordinovaností a je zaměřené na páchání trestného činu vlastizrady spáchané formou teroristického útoku nebo teroru (§ 309), trestného činu teroristického útoku (§ 311) nebo trestného činu teroru (§ 312) (dále jen „teroristický trestný čin“).*

¹⁶³Pojem kyberkriminalita je modernější a širší než pojem počítačová kriminalita používaný od 90. let dvacátého století. Kyberkriminalita zahrnuje vedle počítačových i mobilní technologie a vymezuje kyberprostor jako specifické prostředí. In GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 336

„nelegální, nemorální a neoprávněné jednání zahrnující užití dat získaných prostřednictvím výpočetní techniky nebo jejich změnu.“¹⁶⁴ Tato definice pochází z půdy Evropského parlamentu, který pak počítačovou kriminalitu rozděluje podle toho, zda jde o trestnou činnost ekonomické povahy proti soukromí, či proti státu a společnosti. Kyberkriminalita je páchána poněkud specifickým způsobem, kdy nedochází k přímé interakci pachatele a jeho oběti, nýbrž ke spáchání trestného činu dochází prostřednictvím tzv. kyberprostoru. Kybernetický prostor je abstraktní pojem, který je definován zákonem č. 181/2014 Sb. o kybernetické bezpečnosti, a to v § 2 písm. a) jako: „digitální prostředí umožňující vznik, zpracování a výměnu informací, tvořené informačními systémy, a službami a sítěmi elektronických komunikací.“ Vzhledem k tomuto specifiku je kyberkriminalita v kriminologii pojímána odděleně od kriminality obecné.

Trestné činy typicky zařazené pod kategorii kyberkriminality jsou uvedené v trestním zákoníku pod § 230 TrZ *neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací*, § 231 TrZ *opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat* a § 232 TrZ *poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti*. Všech tří se může dopustit i právnická osoba. Vedle těchto trestných činů lze mezi kybernetickou kriminalitu zařadit i celou škálu dalších specifických trestných jednání – šíření nelegálního obsahu (dětská pornografie, extremismus), kyberterorismus,¹⁶⁵ kyberšikanu, kyberstalking,¹⁶⁶ kybergrooming,¹⁶⁷ podvody,¹⁶⁸ zneužívání platebních prostředků a mnoho dalších.¹⁶⁹

¹⁶⁴VÁLKOVÁ, H., KUČHTA, J. 2012 op. cit. str. 603

¹⁶⁵Myšleno „v podobě útoků na funkčnost počítačových systémů a elektronických komunikací, vedoucí k naplnění skutkových podstat trestných činů jako jsou obecné ohrožení, poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení, sabotáž.“ In Analýza trendů kriminality za rok 2015, Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2016. str. 72

¹⁶⁶Jednou z variant spáchání trestného činu nebezpečného pronásledování dle § 354 odst. 1 písm. c TrZ je vytrvalé kontaktování prostřednictvím prostředků elektronických komunikací.

¹⁶⁷„Kybergrooming je psychická manipulace oběti prostřednictvím informačních a komunikačních technologií s cílem jejího sexuálního využití.“ In GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 344

¹⁶⁸Dle Druhé zprávy o provádění strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie z roku 2013 dostupné z webových stránek <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52013DC0179> [zobrazeno 30.3.2017 v 21:19 hod] mají podvodné aktivity páchané prostřednictvím internetu vzrůstající tendence. „Mezi tyto aktivity patří zejména nezákonné internetové transakce, používání uživatelů internetu k praní peněz (money mules) a falešné internetové stránky.“

¹⁶⁹Podrobnější výčet lze nalézt například v učebnici kriminologie GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 339-349

Dle výroční zprávy Nejvyššího státního zastupitelství za rok 2015 lze v oblasti kyberkriminality sledovat čím dál častější páchaní trestné činnosti napadením účtů prostřednictvím internetového bankovníctví. Dle této zprávy je zaznamenán zřejmý posun od klasické majetkové kriminality (která dominuje v počtu spáchaných trestných činů mezi všemi ostatními typy) ke kriminalitě využívající informační technologie.¹⁷⁰

2.1.7. Další

Uvedením specifik výše uvedených typů kriminality nebyla kriminalita právnických osob přirozeně zcela vyčerpána. Cílem této kapitoly je přinést určitý náhled na kriminalitu právnických osob, která nemůže být v rámci budoucího bádání chápána izolovaně od ostatních typů kriminality a zařazována do výčtu pouze jako jeden specifický druh kriminálního chování. Vedle výše zmíněných typů kriminality lze právnickou osobu jako pachatele trestného činu zařadit mezi další z nich, ač tomu tak v současných učebnicích kriminologie není. Právnická osoba se tak například bude zcela jistě podílet na řadě korupčních trestných činů,¹⁷¹ které se ovšem vyznačují vysokou mírou latence.¹⁷² Když se nízká odhalitelnost korupčních praktik spojí s komplikovanou a těžko odhalitelnou kriminalitou korporací, bude pravděpodobně orgány činnými v trestním řízení zaznamenáno jen málo korupčních trestných činů spáchaných právnickou osobou.¹⁷³ Jako nový jev v kriminalitě označuje Nejvyšší státní zastupitelství také podávání tzv. šikanózních insolvenčních návrhů, které je přičítáno zejména právnickým osobám za tímto účelem zřízeným, v nichž jsou nastrčeni tzv. bílí koně, které se obvykle nepodaří dohledat.¹⁷⁴

¹⁷⁰Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. op.cit. str. 17

¹⁷¹Dle Gřivny se dají korupční trestné činy specifikovat na základě následujících kritérií:

- a) jde o dohodu mezi minimálně dvěma stranami, tedy uplácejícím a podpláceným;
 - b) tímto jednáním dojde k porušení povinnosti těchto stran;
 - c) podplácenému se dostává neoprávněné výhody, tedy úplatku;
 - d) uplácejícímu se na základě toho dostane neoprávněné výhody;
 - e) příčinná souvislost mezi dohodou a porušením povinnosti.

Jako typické korupční trestné činy uvádí pak ty spadající do kategorie úplatkářství, tj. §331-333 TrZ.

In GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 298-304

¹⁷²GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 304

¹⁷³V roce 2015 bylo dle údajů ze zprávy o činnosti státního zastupitelství v případě trestných činů spadajících do kategorie úplatkářství zahájeno trestní stíhání jen proti třem právnickým osobám. Lze si ovšem představit, že reálně dochází k mnohem většímu počtu.

¹⁷⁴Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. op. cit. str. 16

2.2. Kriminogenní faktory vedoucí ke kriminalitě PO

„Jedním z problémů při vytváření obecných závěrů o trestné činnosti právnických osob je ten, že zatímco vražda nebo znásilnění spáchané před sto lety se nijak podstatně neliší od posledního případu takového činu, povaha kriminality právnických osob se stále mění.“¹⁷⁵

Základním úkolem kriminologie je, po sběru dostatečných údajů o kriminalitě, zjistit příčiny a důvody, které pachatele vedou k páchání trestné činnosti. Identifikace motivů kriminálního jednání slouží k navržení efektivního způsobu prevence kriminality. Bez toho, aniž by byly známy důvody trestné činnosti, by nebylo možné navrhopvat a ukládat přiměřené sankce, resocializovat pachatele a v některých případech ani účinně pomoci oběti trestného činu. V rámci této kapitoly se pokusím nastínit základní faktory kriminality právnických osob, vedoucí k páchání trestného činu nejen individuálními pachateli, ale také v rámci celé organizační struktury korporace.

Velmi důležitou otázkou na poli kriminality právnických osob je najít příčiny selhání struktury řízení a kontroly uvnitř právnické osoby takovým způsobem, že její členové mohli a chtěli spáchat trestný čin. Jak jsem již uvedla v předchozích kapitolách, zaměření na kriminalitu právnických osob nemá v České republice zatím dlouhou tradici a proto neexistuje mnoho empirických poznatků, které by se daly aplikovat na české právní prostředí. Zahraničních a především amerických publikací (obsahujících případové studie, popřípadě statistiky o páchané trestné činnosti korporací) lze nalézt o poznání více, na druhou stranu je nutné počítat s odchylkami, které se budou vyskytovat mezi naší právní úpravou a tou americkou. Vzhledem k tomu, že nejen u nás, ale i v zahraničí jde o téma, které nebylo dosud kompletně prozkoumáno, a teze, které kriminologové ve svých publikacích uveřejňují, nejsou často podloženy dostatečnými daty, neexistuje úplná shoda v tom, co je příčinou kriminality korporací. Jednotliví autoři se zaměřují spíše na jeden z faktorů, které páchání trestné činnosti uvnitř právnické osoby způsobují. Publikace, ze kterých jsem při psaní této kapitoly čerpala, se snaží o poněkud univerzálnější vhled do této problematiky tím, že vysvětlují kriminalitu korporací spojením více faktorů.

¹⁷⁵GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 16

Česká učebnice kriminologie, pojednávající o kriminalitě páchané právníckými osobami, při hledání důvodů kriminálního chování korporací také čerpá ze zahraničních publikací. Faktory, které zapříčiňují páchaní trestné činnosti korporací pak rozděluje dle poznatků získaných autory Gobertem a Punchem do tří kategorií – faktory na úrovni trhu, organizace a na úrovni individuálního pachatele trestného činu.¹⁷⁶ Na podobné bázi rozděluje vnímání kriminality právníckých osob i sbírka příspěvků o trestné činnosti právníckých osob od autorek Simpson a Gibbs, kde jsou příčiny korporátní kriminality rozdělovány na mikro faktory (na úrovni jednotlivců) a makro faktory (na úrovni korporace a na úrovni vnějšího prostředí korporace).¹⁷⁷

Právnícká osoba je specifická z hlediska toho, že páchaní trestné činnosti zastřešují struktury, které jdou pro kriminology těžko dostupné.¹⁷⁸ Dále motivy, které vedou konkrétního pachatele – fyzickou osobu, jsou jiné než u obecné kriminality a tedy zcela neodpovídají dosud získaným poznatkům. Trestný čin je páchán v zájmu právnícké osoby a proto nelze pozornost upírat pouze na pachatele – fyzickou osobu, jehož jednání se právnícké osobě přičítá. Právnícká osoba poskytuje ke spáchání trestného činu nejen motiv, ale často i prostředky, příležitost a racionalizaci trestního jednání.¹⁷⁹ Motivы kriminálního chování musí být odhaleny v několika stádiích, proto se také přikloním k rozdělení kriminogenních faktorů trestné činnosti právníckých osob dle Goberta a Punche,¹⁸⁰ kteří v prvních třech kapitolách zkoumají v tomto pořadí: vnější prostředí právnícké osoby – strukturu právnícké osoby – motivy individuálního pachatele, a v následujících dvou kapitolách rozebírají poněkud specifické faktory aplikovatelné jak na jednotlivce, tak na organizaci jako celek – obranné techniky a kriminogenní odvětví.

¹⁷⁶GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 489

¹⁷⁷SIMPSON, Sally S. a Carole Elizabeth GIBBS. Corporate crime. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate, c2007. International library of criminology, criminal justice and penology. Ser. 2. Introduction p. xii. ISBN 0-7546-2473-0.

¹⁷⁸Friedrichs uvádí, že při výzkumu morálky korporací byl Jackhall odmítnut 36 velkými korporacemi, než se mu povedlo získat přístup k datům potřebným pro jeho výzkum od 4 korporací. In FRIEDRICHS, D. 2007. op. cit. str. 33

¹⁷⁹GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 14

¹⁸⁰GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 14-26

2.2.1. Kriminogenní faktory sociální, ekonomické a kulturní

První faktory, které činnost organizace ovlivňují, jsou vnějšího původu. Mezi vnější faktory působící na činnost a jednání právnické osoby patří povaha relevantního trhu, jeho velikost a rozsah, vztahy korporací v rámci relevantního trhu, regulace trhu a vůbec regulace činnosti právnických osob (i ideologický koncept – liberální přístup či direktivní), vztahy státu a podnikatelských struktur a také společenské hodnoty (a společenská nálada, která může být pro, nebo protipodnikatelská).¹⁸¹ Prostředí vně struktury korporace sice její činnost do určité míry ovlivňuje, ale není jedinou příčinou toho, že se korporace rozhodne sejít z legální cesty. Tyto faktory, izolované od ostatních proměnných, totiž nevysvětlují, proč se kriminálně chovají pouze některé korporace, zatímco jiné, ve stejném nebo i například ekonomicky horším postavení, se chovají právně konformně.¹⁸²

Odrazem společenského vnímání korporací je ale především chování samotné korporace. V případě, že bude korporace zapojena do nekalých praktik, podvodů, či bude způsobovat svou činností velké škody, je pravděpodobnější, že budou ve společnosti vyvíjeny větší tlaky směřující k omezování korporátního jednání. Nejlépe danou problematiku popisuje koncept takzvané podnikové etiky (business ethics). Tento pojem se zabývá otázkou, jak by se měly korporace chovat a rozvíjí tím otázku společenské odpovědnosti korporací. Tento koncept se zabývá „*vnitřním chováním vůči zaměstnancům, vnějším chováním vůči spotřebitelům a také závazkům vůči celé společnosti.*“¹⁸³

Specifikem celospolečenského vlivu na kriminální jednání korporací je to, že vzhledem k postavení a finančnímu kapitálu velkých společností, díky lobbingu a uplatňování dalších pák (například argumentací, že zaměstnávají tisíce lidí, přispívají na politické kampaně atd.) mohou, a jak je známo také do značné míry ovlivňují tvorbu legislativy.¹⁸⁴ Friedrich k lobbingu velkých firem uvádí příklad tlaku velkých firem na tvorbu zákonů o ochraně životního prostředí. Korporace se tlakem na zákonodárce snažily popřít svůj vliv na škodlivé

¹⁸¹TOMBES. Corporate and.. In MINKES, J., MINKES, A. 2008. op. cit. str. 33

¹⁸²GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 17

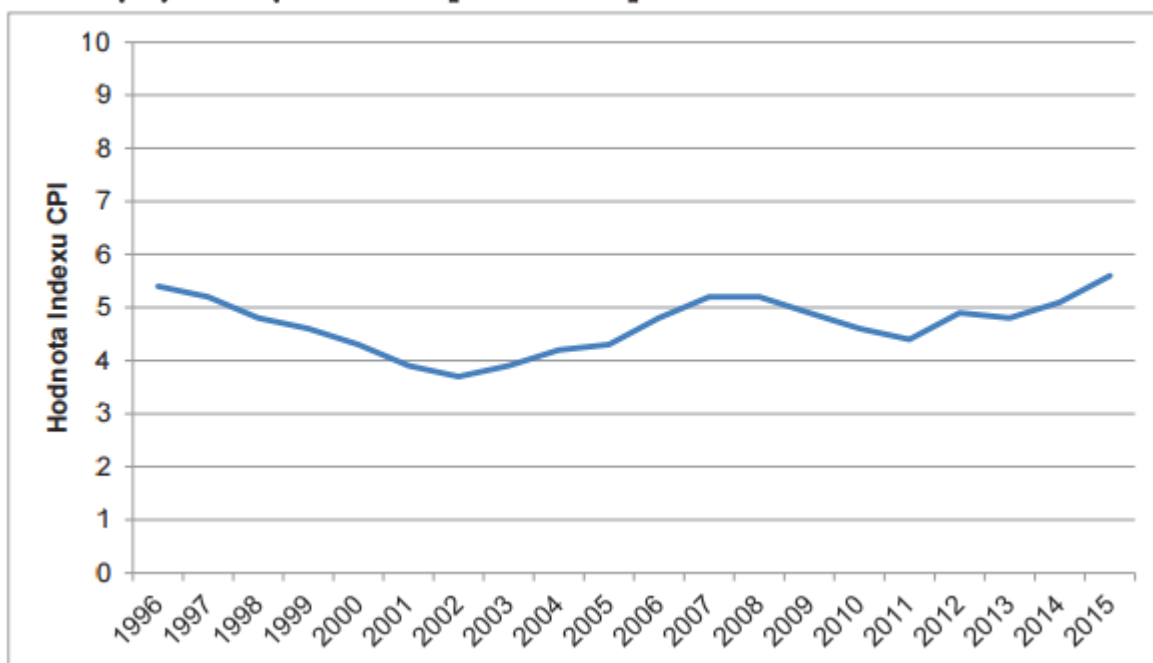
¹⁸³MINKES, John. a A. L. MINKES. Corporate and white-collar crime. London: SAGE, 2008. str. 7. ISBN 1412934583.

¹⁸⁴Tamtéž str. 11

následky způsobené svým ekologicky nešetrným jednáním a tím se zbavit odpovědnosti za napáchané škody.¹⁸⁵

Kromě legální cesty k ovlivňování zákonodárského procesu sahají někteří i po prostředcích nelegálních. Mezi způsoby, jakými se dá ovlivnit mínění úředních osob ve vlastní prospěch, patří zejména korupční praktiky, kupříkladu úplatkářství. V České republice je korupce vnímána jako ožehavý problém. Mezinárodní nevládní organizace Transparency International vypracovává každoročně celosvětový index vnímání korupce, kde hodnotí na škále 0-100 (100 je prostředí s nejmenší korupcí), jakým způsobem je míra korupce vnímána v jednotlivých zemích. Česká republika si v roce 2015 polepšila a stala se 37. zemí (ze 167 sledovaných) s nejméně vnímanou korupcí v rámci mezinárodního srovnání. Z celkových sta bodů získala 56. Vývoj vnímání korupce od roku 1996 do roku 2015 zaznamenal Bureš do následujícího grafu (Graf č. 1):¹⁸⁶

Graf 1. Vývoj hodnoty Indexu CPI pro Českou republiku

K tomu je nutné poznamenat, že výsledky z roku 2016 již nejsou tak pozitivní. Česká republika se propadla o 10 příček a obsazuje současně dělené 47. místo.¹⁸⁷

¹⁸⁵FRIEDRICHS, D. 2007. op. cit. str. 61

¹⁸⁶BUREŠ, R. Index vnímání korupce za rok 2015. Česká kriminologie 3/2016. str. 5. ISSN 2464-6210

¹⁸⁷informace dostupná z webových stránek Transparency International: <https://www.transparency.cz/cpi2016/> [zobrazeno 3.3.2017 ve 21:16 hod]

2.2.2. Povaha a struktura právnické osoby

„Musíme věnovat méně pozornosti zkaženým jablkům uvnitř sudu a věnovat se spíše škodlivému efektu sudu samotného.“ Tato citace pochází od H. Glasbeeka, ale je čerpána z příspěvku L. Snidera, věnujícímu se ekonomické kriminalitě korporací. Zločin korporací je dle něj specifický tím, že hlavní příčinou páchaní trestné činnosti není pachatel sám (rozuměj fyzická osoba), ale korporátní struktura, ve které se ocitá. Korporace vytvářejí pro páchaní zločinu jakýsi štít, který dává prostředky, zázemí a anonymitu, díky které může být trestná činnost páchána i řadu let před tím, než bude odhalena (pokud vůbec).¹⁸⁸

Jako je tomu v případě pachatele – fyzické osoby, u kterého se zkoumá biologická stránka jeho chování (duševní poruchy, nemoci), u právnické osoby je nutné zkoumat, zda-li má pevný vnitřní řád a strukturu, které jsou vnitřně dodržovány, nebo je uvnitř organizace chaos. Racionalita chování právnických osob je považována za jeden ze základních předpokladů při uvažování o jejich trestní odpovědnosti. Je nutné si ale představit i situaci, kdy trestný čin není spáchán z důvodů očekávaného přínosu právnické osoby, ale z důvodů nefungující vnitřní organizační struktury, kde vedení nemá dostatečnou kontrolu nad svými podřízenými a vlastně si tam každý dělá, co chce. Jednotlivci uvnitř organizace pak mohou získat pocit anonymity a nedotknutelnosti a páchají trestnou činnost, aniž by tím nutně sledovali zájmy korporace.¹⁸⁹

Šámal k tomu v článku věnovaném problematice trestní odpovědnosti právnických osob v kontextu českého právního prostředí uvádí, že: „*Právnické osoby (obchodní společnosti, družstva, spolky, podniky atd.) vystupují velmi často jako instituce, prostřednictvím nichž je stále častěji páchána velmi závažná trestná činnost, neboť rozvoj složité struktury společnosti a její ekonomiky poskytují mnohem více příležitostí než v minulosti k páchání společensky škodlivé, svou povahou čistě kriminální činnosti.*“¹⁹⁰ Tento názor pak dále rozvíjí v tom smyslu, že je to právě ona složitá struktura organizace, která často brání orgánům činným v trestním řízení stíhat konkrétního pachatele trestného činu – fyzickou osobu.

¹⁸⁸SNIDER, L. Corporate... In MINKES, J., MINKES, A. 2008. op. cit. str. 41-48

¹⁸⁹G ŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. op. cit. str. 489-490

¹⁹⁰ŠÁMAL, P. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie č. 11/2011. str. 20. ISSN 1805-8280

Nejen organizační struktura a způsob vedení právnické osoby udávají směr jejího jednání. Gobert a Punch upozorňují na to, že právnické osoby jsou vytvářeny určitými uskupeními lidí, kteří se zaměřují na jeden cíl. Tento jev se nazývá anglicky *group think* (českým ekvivalentem pro tento pojem by mohlo být označení *skupinové myšlení*). Jednotlivci mohou v rámci své činnosti pro organizaci do určité míry ztratit svou individualitu a stanou se součástí skupiny, ve které je jednoduší každého člena „zlákat“ ke kriminálnímu jednání. Manažeři firem pak často přebírají cíle společností za své vlastní a při jejich dosahování neberou ohledy na následky.¹⁹¹ Autoři Minkes a Minkes k tomu uvádějí, že když se jedinec stane součástí nějaké skupiny (organizace), přebírá do určité míry cíle a hodnoty této skupiny. Rozhodování uvnitř právnických osob se kvůli tomu nemůže chápat izolovaně od kontextu této skupiny a její institucionální struktury.¹⁹²

Ke stanoveným společným cílům v rámci organizace pak bude patřit především dosažení co největšího zisku (to ovšem nemusí být pravidlem). Zejména u velkých společností se složitou strukturou, u kterých dochází k decentralizaci rozhodovacích procesů, se stává, že výkon jednotlivců je poměřován jejich výdělečností. Požadavky na neustálý ekonomický přínos vyvíjejí na jednotlivce v rámci společnosti pochopitelně značný tlak, který má pak velký vliv na jejich chování.¹⁹³ Směr, jakým se společnost ubírá, diktuje její vedení (*top management*), které svým vlivem posouvá hranice přijatelnosti chování jednotlivců uvnitř firmy.¹⁹⁴ Souhrnně bych tedy vliv prostředí korporace na páchaní trestné činnosti právnických osob označila jako **korporátní kriminální kulturu**. Jejími specifickými znaky jsou: velký vliv vedení, snaha docílit zisku a to bez ohledu na prostředky k tomu vynaloženými, ztráta individuality, myšlení v rámci kolektivu, složité struktury korporací a anonymita, kterou poskytují.

Korporace může navíc určitými prostředky jednotlivce přimět k tomu, aby se kriminálně zachoval. K tomu může používat různé nástroje, kterými zpravidla disponuje. Jednotlivce pak ovlivňuje prostřednictvím:

¹⁹¹GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 18

¹⁹²MINKES, J., MINKES, A. 2008. op. cit. str. 4

¹⁹³FERREL, M., WEAVER, K., FERREL, O., Predicting Unethical behaviour among Marketing Practitioners. In SIMPSON, Sally S. a Carole Elizabeth GIBBS. Corporate crime. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate, c2007. International library of criminology, criminal justice and penology. Ser. 2. Str. 6. ISBN 0-7546-2473-0.

¹⁹⁴SIMPSON, S., KOPER, C. The Changing of the Guards. In SIMPSON, S., GIBBS, C. Corporate Crime. 2007. op. cit. str. 120

- **Poskytování nekompletních informací** – jednotlivci neznají následky svého jednání, vykonávají svou činnost na základě informací a pokynů jim dodaných prostřednictvím někoho jiného, většinou nadřízeného. Činy jednotlivce se navíc nemusí jevit jako kriminální již od počátku, ale stanou se kriminálními až v souhrnu, například při montování automobilu až v rámci konečného produktu.),
- **psychologických vlivů** – autorita utvrzuje jedince v deviantním chování, které se stane pro zaměstnance rutinou, z níž již nevystoupí. Korporace také vytvářejí pro pachatele odstup od obětí jeho jednání, kvůli čemuž si ani neuvědomuje, že jedná kriminálně, a
- **zevšednění jinak extrémního rizika** – riziko se pro člena organizace stane běžnou náplní práce.¹⁹⁵

2.2.3. Záměr, racionalita a kompetence – kriminogenní aspekty zaměřené na fyzickou osobu uvnitř korporace

Nejen právnická osoba je odpovědná za kriminalitu, která je uvnitř ní páchána. Odpovědi na otázku, proč se právnické osoby dopouští jednání, které naplňuje znaky trestného činu, je nutné hledat i u prvotních původců – fyzických osob, nositelů vědomí, které jsou v první řadě odpovědné za rozhodnutí, které vedlo ke spáchání trestného činu přičitatelného právnické osobě. Kriminogenní faktory trestné činnosti právnických osob je proto nutné hledat také na úrovni individuálního pachatele.

Gobert a Punch se zamýšlejí nad tím, do jaké míry je jednání jednotlivců v rámci právnických osob racionální a do jaké míry může za toto rozhodnutí například nedostatek informací, kdy jsou někteří manažeři například nuceni učinit kroky na základě neúplných či zkreslených dat (zkreslování informací může být nahodilé, nebo k němu dochází právě s cílem dovést jednotlivce k spáchání trestné činnosti, jak bylo rozebráno výše). Do jaké míry se pak dá spáchání trestného činu považovat za racionální volbu daného jednotlivce, zůstává otázkou. Když dojde na „lámání chleba“, může být příčinou protiprávního jednání skutečnost, že osoba, která má učinit zásadní rozhodnutí, prostě jen špatně odhadla situaci, špatně si vyložila

¹⁹⁵VANCE, Neil. Situational Prevention and the Reduction of White Collar Crime. The University of Arizona. 2008. str. 12-14. Dostupné z webové stránky: https://sgpp.arizona.edu/sites/sgpp.arizona.edu/files/Situational%20Prevention%20and%20the%20Reduction%20of%20White%20Collar%20Crime%20by%20Dr.%20Neil%20R.%20Vance_1.pdf [zobrazeno 12.3.2017 v 18:09 hod.]

jí dostupné informace, učinila si špatnou představu o situaci nebo prostě daná osoba nemá dostatečné schopnosti na to, aby tak zásadní rozhodnutí učinila.¹⁹⁶ Vzhledem k propracovanosti trestné činnosti a snahám o její zakrývání v řadě případů korporátních zločinů, nepředpokládám, že by trestná činnost korporací byla páchána pouhým „omylem“, tak jako je to naznačeno v tomto případě. Je tedy nutné hledat hlavně příčiny promyšleného a záměrného páchání trestné činnosti, než se spokojit s konstatováním, že některé trestné činy právnické osoby jsou následkem chaosu, který uvnitř ní panuje.

Výzkum provedený autory M. Zay-Ferrellem, K. Weavrem a O. Ferrellem se zaměřil na korporátní prostředí, ve kterém se jeho autoři snažili odhalit důvody neetického chování jednotlivých manažerů. Zkoumaný vzorek manažerů vyplnil dotazníky, ve kterých jeho autoři vyvinuli šest typů prognóz neetického chování:¹⁹⁷ Respondenti pak přiřítali svému jednání váhu podle těchto prognóz:

- (1) Zaznamenané chování jednotlivce (Co já dělám)
- (2) Přesvědčení jednotlivce (Čemu věřím)
- (3) Předpokládané přesvědčení kolegy (Čemu si myslím, že věří kolega)
- (4) Předpokládané chování kolegy (Co si myslím, že kolega dělá)
- (5) Předpokládané přesvědčení vrchního managementu (Čemu si myslím, že věří vrchní management)
- (6) Zaznamenaná příležitost jednotlivce (Má příležitost účastnit se jednání)
- (7) Předpokládaná příležitost mých kolegů (Příležitost k jednání, kterou dle mého názoru mají kolegové)

Z výzkumu vyplynulo, že největší vliv na chování respondentů mělo jejich přesvědčení o tom, že stejným způsobem se chová jejich kolega, a příležitost se takovým způsobem zachovat také. Tyto dva faktory hrály mnohem větší roli, než předpokládané přesvědčení vedení. Autoři se tak výsledkem výzkumu odvolávají na platnost Sutherlandovy teorie diferenciální asociace (viz kapitola 1.1) spojené s příležitostmi k páchání trestné činnosti.¹⁹⁸ Výzkum byl ovšem

¹⁹⁶GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 19-20

¹⁹⁷FERREL, M., WEAVER, K., FERREL, O., Predicting... In SIMPSON, S., GIBBS, C. Corporate Crime. 2007. op. cit. str. 10

¹⁹⁸tamtéž, str. 16

zaměřen spíše na morální prohřešky respondentů, než na jejich kriminální chování.¹⁹⁹ Určitým způsobem jsou dané výsledky výzkumu pro úvahy nad faktory vedoucími ke kriminálnímu chování uvnitř korporací relevantní. Vzhledem ke kolektivnímu způsobu rozhodování uvnitř právnické osoby bude mít na individuálního pachatele velký vliv fakt, zda jeho **bezprostřední okolí** (kolegové) trestnou činnost páchá a zda mu poskytuje **dostatečnou příležitost** k trestné činnosti.

Kromě náchylnosti jednotlivých osob na chování jejich sociálního okolí existují v kriminologii i pokusy o vymezení charakteru osoby, která bude nejpravděpodobněji páchat trestnou činnost v rámci korporace. Taková osoba pak má osobnostní vlastnosti typu vynalézavost, cílevědomost, vychytralost, agresivita, netrpělivost a určitá morální flexibilita.²⁰⁰ Taková charakteristika naplňuje obecné představy o manažerovi společnosti, který je odhodlán při cestě za svými cíli porušovat právní předpisy, nejde ovšem o univerzálně platný postulát.

Při úvahách nad kriminalizací právnických osob je nutné věnovat pozornost míře „viny“ právnické osoby na tom, že byl trestný čin v rámci její činnosti spáchán. Kriminalizace celé korporace by se pak měla odvíjet zejména od toho, zda za rozhodnutím jednotlivce, který spáchal trestný čin, stál korporátní nátlak, nebo šlo o nezávislé rozhodnutí. Je totiž pravdou, že ke spáchání trestného činu dochází v prostředí korporace, ovšem konkrétní jednání a činy je vždy nutné hledat u jednotlivců.²⁰¹ Už kvůli tomuto faktu je dle mého názoru velkým pokrokem, že český zákonodárce „zjemnil“ odpovědnost právnických osob za spáchání trestného činu. Pokud právnická osoba nevyvíjí na své členy nátlak a naopak poskytuje dostatečně propracovaný systém, který pomáhá odvracet kriminální jednání svých členů, neměla by být odpovědná za špatná rozhodnutí jednotlivců.

¹⁹⁹Mezi dotazovaná chování patřily činy typu vyřizování vlastních záležitostí v pracovní době, získávání zásluh za cizí práci, využívání pracovních pomůcek k soukromým účelům atd.

²⁰⁰TOMBES. Corporate and.. In MINKES, J., MINKES, A. 2008. op. cit. str. 26

²⁰¹GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 26

2.2.4. Obranné mechanismy a disociační techniky

Charakteristika pachatele zločinu bílých límečků, kterou jsem nastínila v první kapitole této práce, je stejně dobře aplikovatelná na jednotlivce, kteří páchají trestnou činnost v rámci právnických osob. Pachatel takového trestného činu, který se nachází ve vedoucích pozicích právnické osoby, bude podle Goberta a Punche příkladným občanem bez záznamu v trestním rejstříku a nebude se vyznačovat žádnými nápadnými rysy, kterými obvykle oplývají pachatelé obecné kriminality (u nich si lze představit závislost na návykové látce, odmítavý postoj vůči autoritám – rodičům, škole, či kriminální minulost takového člověka). Půjde o ekonomicky dobře situovaného jedince se sociálním zázemím a dobrým vzděláním. Navíc je pravděpodobné, že první trestný čin spáchá v pokročilejším věku. To proto, že příležitost ke spáchání trestného činu se mu naskytne až získáním určitého postu ve firmě.²⁰² Co je ale po životě stráveném dodržováním zákonů příčinou jeho rozhodnutí, kterým poruší trestní právo?

Nejen, že společnost nevnímá takového člověka jako kriminálního, ale ani on sám si často nepřipouští, že by se dopouštěl něčeho nezákonného. K odpoutání se od páchané trestné činnosti používají pachatelé korporátního zločinu tzv. techniky neutralizace popsané v kapitole 1.2.1 této práce. Ve zkratce se vnitřně pachatel vyrovná se svým protiprávním jednáním tak, že ho omluví, či vinu za své jednání shodí na někoho jiného.

K tomu, aby si pachatelé korporátní kriminality zachovali pozici úctyhodných občanů, snaží se svoje kriminální chování zakrýt, k čemuž jim vnitřní struktura právnické osoby často poskytne potřebný prostor. Děje se to například tak, že odpovědnost za spáchanou trestnou činnost svedou výše postavení manažeři na své podřízené. Stanoví jim ambiciózní cíle, kterých mají dosáhnout, ale již jim nesdělí, jakým způsobem je mají naplňovat. Když pak dochází u těchto podřízených ke zvolení nezákonných prostředků, odvolává se manažer na fakt, že jim takovýto postup nenařídil. Takovéto přenášení odpovědnosti na podřízené neplatí jen v případě individuálních pachatelů. Korporace si z důvodu svého postavení na trhu a potřeby důvěry od svých zákazníků také zakládají na dobré pověsti. Velké mezinárodní korporace se například takovýmto způsobem odpoutají od zločinů spáchaných v rámci jejich

²⁰²tamtéž str. 22

činnosti a svalují odpovědnost za ně na jejich dceřinné společnosti, nebo pobočky, které jsou situované v zemích, kde je menší vymahatelnost práva.²⁰³

2.2.5 Odvětví, ve kterém právnická osoba podniká

Některá odvětví jsou přirozeně více nakloněna trestné činnosti než jiná. Jako příklad uvádí Gobert a Punch farmaceutický průmysl, kde jsou obrovské vstupní náklady na vývoj a testování nového léku, které se farmaceutické společnosti vrátí až za velice dlouhou dobu, jestli vůbec. V kapitole 2.1. jsem uvedla příklad farmaceutické společnosti, která kvůli výdělku přehlížela negativní účinky léku, který užívaly především těhotné ženy. Jako další odvětví s větším kriminálním potenciálem uvádějí autoři zbrojní průmysl. Odvětví na základě takového kritéria pak dělí na odvětví usnadňující páchaní zločinu (*crime-facilitative*), které dává korporacím možnost získat prospěch spácháním trestného činu za současné nízké pravděpodobnosti jeho odhalení. Druhým pak je odvětví nutící k páchaní trestné činnosti (*crime-coercive*), kde se společnost z důvodů tvrdé konkurence „cítí být nucena“ do spáchání trestného činu, aby nedošlo k jejímu zániku.

2.2.6 Shrnutí

Příčiny deviantního chování manažerů vyvozené kombinací celospolečenských vlivů, struktury organizace a individuálních dispozic jedince páchajícího kriminální čin nalezneme v příspěvku G. Punche:²⁰⁴

1. Cíle a nátlak. Jak již bylo rozebráno výše, vedení korporací vyvíjí často tlak na zaměstnance, aby dosahovali určitých cílů. Za jejich dosahování pak následuje odměna (osobní ohodnocení, kariérní postup). Někteří členové korporace se rozhodnou těchto cílů dosáhnout i za cenu porušování zákonů.
2. Společnost jako totální instituce. Právnická osoba je zaměstnavatelem, na němž často záleží celé osobní zázemí jednotlivce. Jeho loajalita tím narůstá a čím více je na svém

²⁰³GOBERT, J., PUNCH, M. 2003. op. cit. str. 22- 23

²⁰⁴PUNCH, Maurice. The organization Did It. Individuals, corporations and crime. In MINKES, J., MINKES, A. 2008. op. cit. str. 118-119. Srovnej GRIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. 2014. str. 487-488

zaměstnání či postavení v rámci právnické osoby závislý, tím spíše se bude bát odmítnout jednat tak, jak mu určuje vedení právnické osoby.

3. Motivy a racionalizace. Jak bylo rozebráno výše, korporace poskytují motiv k protiprávnímu jednání a v případě jeho spáchání poskytují řadu neutralizačních technik (viz kapitola 1.2.1), kterými si může jednající osoba své činy ospravedlnit.
4. Vedení korporace. Charakterové rysy zmíněné v souvislosti s typickou představou pachatele korporátní kriminality se především objevují u vrchních představitelů korporace. Jejich dominantní chování může dosahovat despotismu, bezohlednosti a egoismu. Využíváním svého postavení a moci pak ovlivňují své podřízené.
5. Poslušnost. Jednotlivci pod tlakem korporátní struktury ztrácejí svou nezávislost. Vybočování z řady jim pak většinou přinese vyhazov.
6. *Group think*. Tento výstižný termín popisuje skupinovost rozhodování a jednání uvnitř společnosti. Při odlišném názoru jednotlivec mnohdy nevystoupí, jelikož se bojí odmítnutí svou skupinou.
7. Kognitivní disonance. Efekt, který s sebou přináší výše zmíněné skupinové myšlení. Názory, které jdou proti proudu skupinového myšlení, i když jsou podloženy důkazy, jsou odmítány s tím, že místo pochyb danou skupinu jen utvrdí v jejím přesvědčení.

Závěrem nelze jinak než zdůraznit, že faktory ovlivňující kriminální chování právnických osob nesmí být od sebe izolovány. K páčání trestné činnosti korporací vede celá řada faktorů, které musí být splněny najednou. Prevence takového druhu trestné činnosti se pak bude muset zaměřit nejen na individuálního pachatele, ale hlavně na organizační strukturu tak, aby k páčání trestné činnosti nevytvářela podmínky, motivy, ani příležitost a v případě spáchání trestné činnosti jí nezakrývala.

2.3. Stav kriminality korporací v zahraničí

Kriminalita právnických osob se stala celosvětovým fenoménem. V každé tržní ekonomice, která podporuje, nebo alespoň povoluje vznik nezávislých společností, bude s velkou pravděpodobností mnoho případů deliktního jednání takových společností. Pokud se člověk s určitými předpoklady dostane do pozice, v níž bude mít moc rozhodovat o využívání

prostředků či ovládat jednotlivce, je pravděpodobné, že se v určité chvíli nechá zlákat pokušením získat ještě více, často nelegální cestou. Silná pozice ve společnosti, silná pozice na trhu, dostatek finančních prostředků, to vše ve spojení s kriminogenními faktory vytváří ideální podmínky pro finanční machinace, korupci, podvodná jednání atd.²⁰⁵

Korporátní kriminalita jako právní termín i jako vědecký obor kriminologie je nejdéle rozpracována ve Spojených státech amerických (dále jen „USA“). Odborné publikace zaměřené (alespoň zčásti) na problematiku korporátní kriminality, pocházejí velice často z per amerických autorů. Je ovšem s podivem, že ačkoli je kriminalita korporací jako pojem v USA rozeznávána již od sedmdesátých let minulého století, výzkumy na toto téma jsou stále ve svých počátcích. Spojené státy vedou neuspokojivé statistické údaje o kriminalitě korporací, přestože tam funguje řada federálních i státních orgánů, které mají dostatečný přístup k datům o tomto fenoménu. Přesto lze s trochou úsilí vyhledat alespoň několik zdrojů, které poskytnou základní přehled o tom, v jaké míře je kriminalita korporací v USA páchána. Ve Velké Británii naopak není kriminalita korporací v oficiálních statistikách uváděna vůbec. Názorně tedy níže rozeberu některé statistické údaje o zločinnosti korporací v USA, v zemi s nejdelší tradicí pozorování tohoto jevu.

2.3.1 Spojené státy americké

Ve Spojených státech amerických je trestná činnost korporací vnímána jako závažný problém. Přesto má jejich stíhání, souzení a trestání mnoho nedostatků, na které je v rámci zahraniční literatury často poukazováno. Přitom trestná činnost korporací a bílých límečků způsobuje dle Hartleyho více úmrtí, zranění a majetkových škod než sedm nejzávažnějších indexových zločinů²⁰⁶ vykázaných v Jednotné statistice zločinnosti (*Uniform crime report*, dále jen „UCR“).²⁰⁷ Předtím, než v této práci rozeberu jednotlivé ukazatele míry korporátní kriminality, je třeba uvést několik specifik, které ovlivňují vypovídací hodnotu amerických dat. USA má v souvislosti vymáháním práva jakýsi dvojkolejný systém – federální a státní. Na federální úrovni existuje řada agentur a úřadů, které kontrolují činnost právnických osob a dohlížejí, zda nepáchají trestnou činnost. V případě porušování zákonů korporacemi mají tyto

²⁰⁵HARTLEY, Richard D. *Corporate crime: a reference handbook*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2008. str. 83. ISBN 978-1-59884-085-8.

²⁰⁶Jde o osm vybraných trestných činů, o kterých vede statistiku FBI (vražda, úmyslné zabití, znásilnění, těžké napadení, loupež, krádež vloupáním, krádež, krádež motorového vozidla a žhářství).

²⁰⁷HARTLEY, R. 2008.op. cit. str. 1

agentury pravomoc jejich zločiny stíhat. Mezi ně patří například *Internal Revenue Service* (část ministerstva financí USA, spadá pod něj daňová agenda), the *Environmental Protection Agency* (Agentura pro ochranu životního prostředí), the *Federal Bureau of Investigation* (Federální úřad pro vyšetřování), the *Secret Service* (Tajná služba), the *Securities and Exchange Commission* (Komise pro cenné papíry), a další.²⁰⁸ Státy mají vlastní orgány a úřady pověřené vedením statistických dat, vlastní soustavu orgánů činných v trestním řízení, která pracuje vedle soustavy federální. Dle Vance je ovšem většina zločinů bílých límečků (kam spadá pojem korporátní kriminality) stíhána spíše federálními orgány. Je tomu tak zejména z důvodu komplexnosti tohoto typu zločinu a náročnosti jeho odhalování, ke kterému nemají jednotlivé státy dostatečné prostředky.²⁰⁹ Dále v práci poukazují většinou na data z úrovně federální. V průběhu vývoje postihu korporací za páčání trestné činnosti na půdě USA došlo k řadě legislativních změn. Na rozdíl od kontinentální právní kultury, kde je trestní právo obsaženo v jediném kodexu (který je popřípadě doplněn speciálními zákony²¹⁰), dochází v USA k roztržštění této úpravy do spousty zákonů řešících jednotlivé oblasti. Proto je také tolik orgánů, které vedou statistiku kriminality odděleně. Stejně jako v případě úřadů existuje v USA dvojkolejnost legislativy – na úrovni federální a na úrovni jednotlivých států.

Na federální úrovni byla v reakci na jednání korporací přijata řada zákonů či jejich novel.

Jako příklad takové americké legislativy je možné zmínit *The Sarbanes-Oxley Act* z roku 2002, který byl přijat v reakci na veliké korporátní a účetní skandály. Tento zákon zakotvil několik hlavních opatření pro boj s korporátní kriminalitou, mezi nimiž bylo zvýšení pokut či peněžitých trestů za porušení bezpečnostních zákonů, ochrana zaměstnanců, kteří se rozhodnou oznámit nezákonné praktiky (ochrana *whistleblowerů*), zajištění pravidelných auditů a mnoho dalších.²¹¹ Již z kontextu tohoto zákona je možné názorně ukázat, jak moc se liší legislativa v USA od té naší, a tím pádem o jak diametrální rozdíl půjde v případě kriminologických výzkumů a statistických údajů. Proto statistiky níže v této práci uvedené slouží pouze k hrubé představě, a to zejména z toho důvodu, že kriminalita korporací nemá pouze vnitrostátní charakter, ale v celé řadě případů překračuje hranice států a dokonce i kontinentů.

²⁰⁸tamtéž str. 15

²⁰⁹VANCE, N. 2008.op. cit. str. 3.

²¹⁰v České republice zákonem č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže a zákonem o TOPO

²¹¹HARTLEY, R. 2008.op. cit. str. 20

V září roku 2015 nastal v Americkém trestním stíhání korporací značný posun. Ministerstvo spravedlnosti USA uveřejnilo prostřednictvím náměstkyně generálního prokurátora S. Yatesové politiku nazvanou „*Individuální odpovědnost za korporátní delikvenci*“. Tato politika získala v médiích i mezi odbornou veřejností přívlastek „*Yates memorandum*“. Politika v podstatě ohlašuje, že se prokuratura v USA bude v budoucnosti zaměřovat především na individuální pachatele trestné činnosti, i pokud byl trestný čin spáchan v rámci korporace. Yatesová prohlásila, že se orgány stíhající trestnou činnost budou zaměřovat jak na „*stíhání odpovědných jednotlivců, tak, pokud se to bude jevit jako vhodné, korporací, jejichž jménem tito jednotlivci konali.*“²¹² Korporace se navíc budou moci trestní odpovědnosti zbavit tím, že budou dostatečně spolupracovat při odhalování individuálních pachatelů. Jakým způsobem se tato politika projeví v praxi stíhaných právnických osob v USA, ukáže až čas.

2.3.1.1. Statistiky kriminality korporací v USA

Stejně jak je tomu u nás, nejsou ani v USA statistiky o kriminalitě korporací řádně vedeny. Je to z důvodu dvoukolejnosti správy (federální a státní) i z důvodu toho, že statistiky vypracovává více institucí, a to na obou úrovních (například stejně jako v ČR lze nalézt oddělené statistiky policejní od statistik státního zastupitelství). Problémem může být například to, že se z oficiálních statistik nedá mnohdy zcela jasně vyvodit, zda byla za pachatele považována korporace nebo její zaměstnanec, aniž by byla odpovědnost korporace za jeho čin vyvozována. Na federální úrovni lze nalézt statistiku obsaženou v UCR, vedenou Federálním úřadem pro vyšetřování (FBI), která bohužel neposkytuje dostatečnou charakteristiku pachatele trestného činu. Statistiky trestné činnosti třídí dle typu spáchaného trestného činu (ne dle pachatelů), navíc nevede přehled všech trestných činů. V rámci dat sbíraných FBI nalezneme ještě *National Incident-based reporting system* („NIBRS“), který také podává útržkovité informace o zločinu bílých límečků. Úřad při Ministerstvu spravedlnosti USA (*Bureau of Justice*)²¹³ také vede statistiky o zločinnosti právnických osob. Jejich databáze poskytuje přehled daňových trestných činů, trestných činů spáchaných v oblasti potravin a léčiv, úplatkářství, antitrustové zločiny, zločiny proti životnímu prostředí,

²¹²MARTIN, Aaron, MELENDRES, James. The Yates Memo, Ten Months Later: What We Know and What To Do. 2016. Článek dostupný z webové stránky: <http://www.swlaw.com/blog/white-collar-defense/2016/07/15/the-yates-memo-ten-months-later-what-we-know-and-what-to-do/> [zobrazeno 21.3.2017 v 18:03 hod]

²¹³Statistiky vypracovaná tímto úřadem lze nalézt na webových stránkách <https://www.bjs.gov/> [zobrazeno 3.4.2017 v 16:32 hod]

podvodná jednání, bránění výkonu spravedlnosti a trestný čin křivé přísahy. Do třetice lze zmínit federální organizaci *National White Collar Crime Center*, která shromažďuje informace o zločinnosti bílých límečků, kam spadá i korporátní kriminalita. Ve statistikách této organizace ovšem najdeme mnohem širší škálu pachatelů trestné činnosti, kdy definice zločinnosti bílých límečků je pojata příliš široce jako „*nezákonné nebo neetické činy, které porušují důvěru druhých či společnosti, a které jsou páčány pro prospěch vlastní nebo ve prospěch organizace*“, Tato definice přitom nezahrnuje jen ekonomickou kriminalitu, ale také formy kyberkriminality a zaměstnanecké kriminality.²¹⁴ Statistiky vedené jednotlivými státy také vykazují odchylky od federální, většinou jsou vedeny ústředními úřady policie či státního zastupitelství.²¹⁵

Extrapolovat informace o kriminalitě korporací je v rámci statistik vydávaných federálními institucemi v USA téměř nemožné. Většina federálních zdrojů je zaměřena hlavně na obecnou kriminalitu, jen asi 21 % z celkové kriminality stíhané na federální úrovni by se dala podřadit pod kriminalitu bílých límečků.²¹⁶ Nejbližší informace o zločinech korporací lze vyvodit právě ze statistik dostupných na poli zločinů bílých límečků, jejichž pojetí je mnohem širší než pojem korporátní kriminality. Ani z těchto statistik si není možné udělat jasný obrázek o kriminalitě korporací. „*Hodně z vyšetřování a regulace korporátní zločinnosti bílých límečků zůstává na regulačních agenturách a profesionálních sdruženích (Americká lékařská komora, Americká advokátní komora atd.) a ne na policii nebo jiných vyšetřovacích orgánech. Zločiny bílých límečků budou v těchto případech nahlášeny programu UCR jenom pokud bude podána obžaloba, což je obzvláště vzácné v případě korporátní kriminality. Korporátní kriminalita je obvykle řešena v rámci regulační agentury (sankce, příkaz k ukončení nezákonné činnosti, atd.), nebo jsou korporace zažalovány v civilním řízení.*“²¹⁷

Dle poslední zprávy *National White Collar Crime Center* z roku 2010 je zločinnost bílých límečků na vzestupu. Na základě viktimizačních výzkumů dospěla organizace k závěru, že vzrostl poměr kriminality bílých límečků na kriminalitě celkové. Tento závěr podporují i

²¹⁴National public survey on white-collar crime. 2010. str. 11. Dostupné z webové stránky: <http://www.nw3c.org/research> [zobrazeno 4.3.2017 v 19:45 hod]

²¹⁵HARTLEY, R. 2008.op. cit. str 62-67

²¹⁶VANCE, N. 2008.op. cit. str. 3

²¹⁷BARNETT, Cynthia. The Measurement of White-Collar Crime Using Uniform Crime Reporting (UCR) Data. U.S. Department of Justice. str. 6. Dostupné z webových stránek: https://ucr.fbi.gov/nibrs/nibrs_wcc.pdf [zobrazeno 5.3.2017 v 11:04 hod]

hodnoty růstu kriminality u jednotlivých druhů trestné činnosti bílých límečků (zabavená částka za padělky a napodobeniny zboží vzrostla o 38 % mezi lety 2008 a 2009, sekce finančního zločinu spadající pod FBI zaznamenala mezi lety 2003 až 2007 až devadesátiprocentní nárůst v oblasti korporátního zločinu, dále zaznamenala stabilní růst kriminality v oblasti podvodů při obchodování s cennými papíry a komoditami a nárůst o 176 % v oblasti hypotečních podvodů). Popularita tohoto typu kriminality pak roste především proto, že výnosy, které její páčání poskytuje, v některých případech (studie uvádí například porušování autorských práv nelegálním šířením autorských děl) převyšuje výnosy drogových obchodů. Přitom tresty hrozící za jednání bílých límečků jsou často nesrovnatelně nižší, než je tomu v případech drogové kriminality (za pašování a prodej DVD s nelegálním obsahem uvádí studie maximální trest deseti let odnětí svobody, v případě drogových trestných činů se hranice odnětí svobody pohybuje od minimálních deseti let až po doživotí). Dalším faktorem, který ovlivňuje růst tohoto typu kriminality, je větší dostupnost informačních technologií a know-how (také dostupnější vzdělání), dále mají pachatelé mnohem více příležitostí k páčání trestné činnosti pomocí informačních technologií, kdy se snadněji dostanou k potřebným informacím.²¹⁸

Korporátní kriminalita je dle řady dostupných statistik federálních úřadů na vzestupu. K tomu přispívá skutečnost, že pravděpodobnost přistižení pachatele při páčání korporátní kriminality je v současné době velice malá. I když nakonec bude pachatel při takovém jednání odhalen, trestně stíhán a odsouzen, jsou v radě případů tresty za kriminální jednání korporací nedostatečné.²¹⁹

Korporátní kriminalita v USA prochází několika sítí – kvůli značné latenci se trestné činy nedostanou do rukou orgánům činným v trestním řízení, díky odklonům se podstatná část korporací nedostane se svým případem před soud, kvůli složitému dokazování bude jistě řada korporací zproštěna obvinění. Odsouzených právnických osob pak bude malé množství, což potvrzuje i dostupná statistika. Takovou statistiku vede *United states sentence commission* („USSC“), což je nezávislá organizace, která byla založena Kongresem USA v roce 1984 za

²¹⁸National public survey on white-collar crime. 2010. op. cit. str. 23.

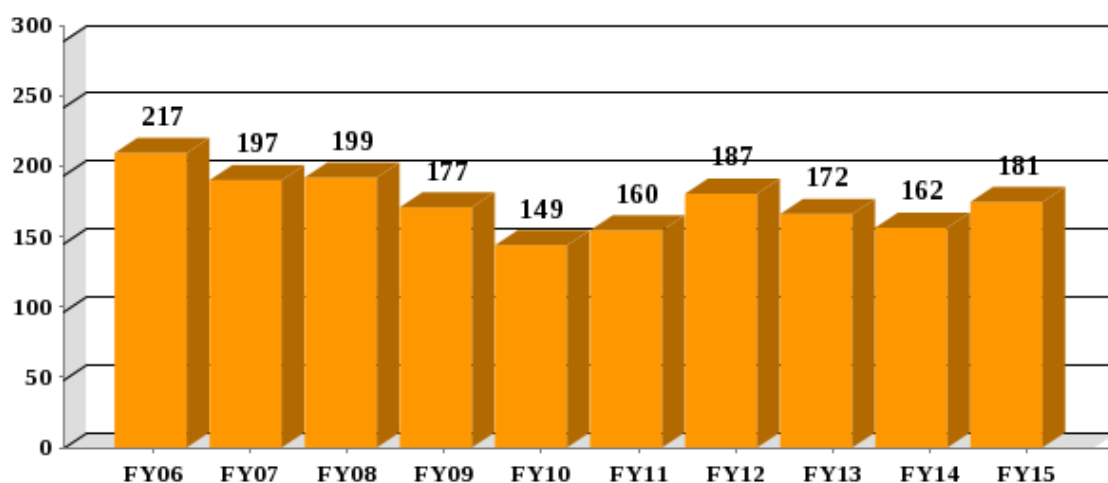
²¹⁹HARTLEY, R. 2008.op. cit. str. 76

účelem sjednocení trestů ukládaných americkými federálními soudy.²²⁰ Tato organizace vede podrobnou statistiku odsouzených organizací v letech 2006–2015.

Výsledky počtu odsouzených osob jsou značně odlišné od závěrů uvedených výše (totiž že kriminalita korporací strmě narůstá). Mezi lety 2006 až 2015 došlo k určitým výkyvům v počtu odsouzených právnických osob, avšak celkový počet byl vyšší v letech 2006 až 2010 než v letech 2011 až 2015 (viz graf č. 2).²²¹

Z dostupných statistik USSC lze vyčíst několik zajímavých informací, které mohou poskytnout kriminologům podnět k prozkoumání příčin takových jevů. V letech 2011 až 2015 bylo například z odsouzených organizací celkem 98,1 % bez záznamu v trestním rejstříku. Pouze šest organizací mělo z předcházejících pěti let záznam za spáchání trestného činu (či dvou administrativních přestupků). Stejný zdroj uvádí, že celých 99,1 % těchto korporací nemělo *compliance* program. Organizace páchající trestnou činností jsou v této statistice rozříděny podle velikosti, jako její ukazatel je přitom používán počet zaměstnanců organizace (viz Graf č. 3).²²²

Graf č. 2

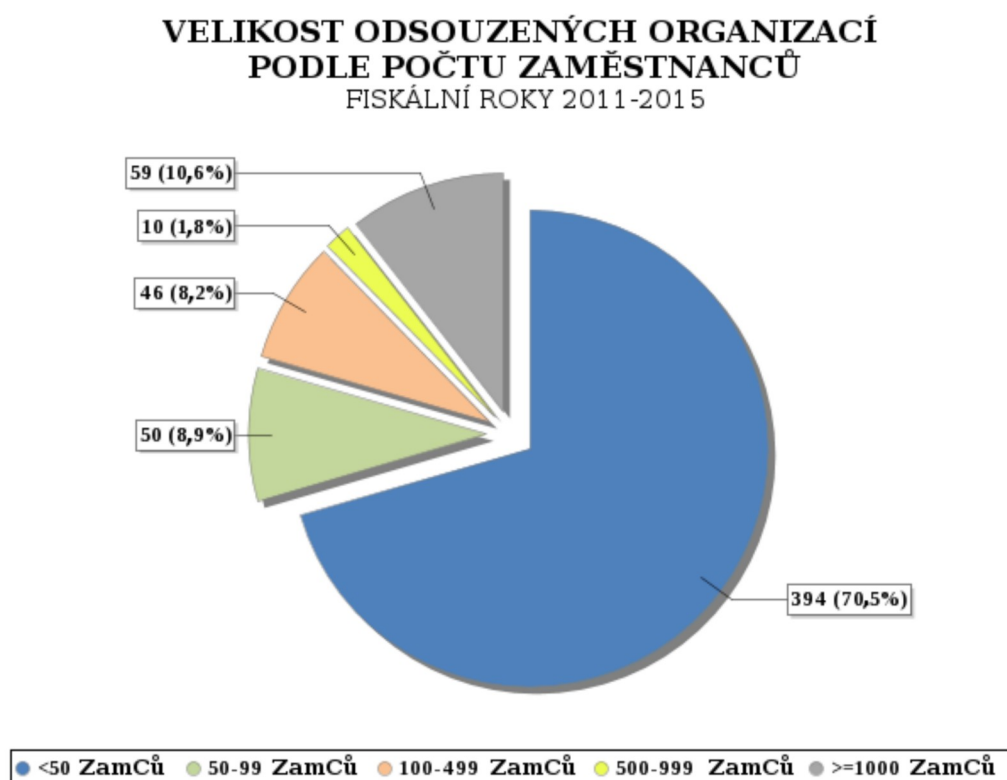
²²⁰Informace dostupné z webových stránek <http://www.ussc.gov/> [zobrazeno 5.3.2017 ve 14:34 hod]

²²¹Graf dostupný z webových stránek: <http://isb.ussc.gov/Login> -> Organizational offender data -> Number of Organizational Cases Over Time [zobrazeno 5.6.2017 v 14:39 hod]

²²²Informace dostupné z webové stránky: <http://isb.ussc.gov/Login> -> Organizational offender data -> Organizations Sentenced Under Chapter Eight: Culpability Factors [zobrazeno 5.3.2017 v 14:53 hod]

Graf tedy nepotvrzuje názory publikované výše v této kapitole. Rozdíl v počtu odsouzených korporací (ovšem nutno pamatovat, že jde pouze o federální soudy) v průběhu let nijak extrémně nekolísá .

Graf č. 3

Graf č. 3 názorně ukazuje, že nejvíce jsou stíhány „malé“ korporace. To je podporováno i názory řady expertů, zabývajících se *compliance*, kteří tvrdí, že všechny velké nadnárodní společnosti mají, nebo alespoň budují, efektivní *compliance* programy. Převahu kriminality menších organizací také podporuje fakt, že řada z nich budou prázdné schránky, které zaměstnance nemají, nemají ani skutečné sídlo a majetkový substrát.

Závěrem jsem na základě dat získaných z údajů zveřejněných na stránkách USSC vybrala několik trestných činů typicky páchaných korporacemi, přičemž u každého z nich uvádím počet odsouzení za tento trestný čin a kolik procent z celkově odsouzených korporací v daném roce právě tento trestný čin tvoří (viz Tabulka č. 1).²²³

²²³Informace dostupné z webové stránky: <http://isb.ussc.gov/Login> -> Organizational offender data -> Organizations Receiving Fines or Restitution by Primary Offense Category [zobrazeno 5.3.2017 v 18:12 hod]

Tabulka č. 1

Typ protiprávního jednání	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	TČ	%	TČ	%	TČ	%	TČ	%	TČ	%	TČ	%
CELKEM	148	100	160	100	187	100	172	100	162	100	181	100
Antitrustové delikty	7	4,7	7	4,4	21	11,2	22	12,8	22	13,6	14	7,7
Korupce	9	6,1	12	7,5	5	2,7	3	1,7	11	6,8	1	0,6
Porušení autorských práv	1	0,7	1	0,6	2	1,1	1	0,6	0	0	7	3,9
Drogové delikty	1	0,7	2	1,3	5	2,7	3	1,7	4	2,5	3	1,7
Delikty proti životnímu prostředí	35	23,8	49	30,7	58	31	42	24,4	33	20,4	60	33,2
Delikty spojené s dovozem a vývozem	6	4,1	16	10	12	6,4	12	7	13	8	11	6,1
Delikty spojené se střelnými zbraněmi	4	2,7	1	0,6	0	0	1	0,6	0	0	0	0
Delikty spojené s potravinami, léčivými a spotřebními zbožím	13	8,8	15	9,4	25	13,4	11	6,4	6	3,7	22	12,2
Podvodné jednání	41	27,7	36	22,5	26	13,9	34	19,8	42	25,9	38	21
Delikty spojené s nelegální imigrací	5	3,4	3	1,9	9	4,8	3	1,7	3	1,9	9	5
Rozkrádání/krádež/zpronevěra	5	3,4	1	0,6	1	0,5	1	0,6	3	1,9	0	0
Praní špinavých peněz	7	4,7	7	4,4	11	5,9	23	13,4	16	9,9	9	5
Vydírání	4	2,7	0	0	0	0	0	0	1	0,6	0	0
Daňové delikty	5	3,4	1	0,6	4	2,1	2	1,2	4	2,5	2	1,1

Při bližším pohledu na tato čísla se může zdát matoucí například to, že za daňové delikty bylo v průběhu pěti let odsouzeno pouhých 18 právnických osob. Takové nízké hodnoty nekorespondují ani s údaji poskytnutými výše v této kapitole, dle kterých finanční zločin v USA stoupl v průběhu pár let až o devadesát procent. Při zkoumání statistik je nutné si uvědomit, že jsou zohledněny pouze údaje o právnických osobách odsouzených federálními soudy. U jednotlivých trestných činů pak půjde hlavně o to, zda spadají do pravomoci ústřední vlády Spojených států, nebo jde o pravomoc jednotlivých států federace. Všechny delikty zaznamenané v tabulce č. 1 nejsou nutně ekvivalenty pro trestné činy dle českého trestního zákoníku. Slouží k hrubé představě o protiprávní činnosti právnických osob. Jak si lze všimnout, nejvíce deliktů bylo spácháno v oblasti podvodných jednání a poškozování životního prostředí (dohromady zhruba 50 % v každém roce).

2.3.2. Kriminalita právnických osob z globálního pohledu

Jak jsem uvedla v úvodu této kapitoly, je kriminalita korporací celosvětovým fenoménem. Není tomu tak jen proto, že v každém izolovaném státě světa nalezneme prvky kriminálního chování společností, ale hlavně proto, že korporace stupňují svůj nadnárodní dosah. Příčinou je zejména globalizační trend nejen na poli ekonomickém, ale i kulturním a sociálním.²²⁴

²²⁴Globalizací se rozumí určité sjednocování či spojování ekonomiky, politiky a kultury jednotlivých států. Hlavním důvodem tohoto sblížení je zejména mezinárodní pohyb kapitálu, informací a lidí (pro naše účely osob obecně - tedy i těch právnických). In MCLAUGHLIN, Eugene a John MUNCIE, ed. The sage dictionary of criminology. 2nd ed. London: SAGE Publications, 2006. str. 201. ISBN 1-4129-1086-2.

Kriminální kultura korporací je tedy nesporně také jedním z prvků, k jejichž globalizaci dochází.

Z pohledu právnických osob a jejich postavení na celosvětovém trhu globalizace často vyplyne, že velké mezinárodní korporace vyspělých ekonomik začnou získávat vedoucí postavení v ekonomikách rozvojových zemí.²²⁵ Když pak korporace získá takovou moc na trhu, zaměstnává nespočet obyvatel této země a tvoří značný podíl na hrubém domácím produktu. Tím získává strategickou pozici pro vyvíjení nátlaku na vládu, aby jí poskytla co nejlepší podmínky. Domnívám se, že takováto pozice korporace bude jistě významným kriminogenním faktorem. Velké světové korporace disponují rozsáhlým kapitálem, ať již finančním, zaměstnaneckým, informačním či technologickým. Příležitostí k páčání trestné činnosti se tedy najde víc než dost. Již několikrát se ukázalo, že korporace svým jednáním mohou způsobit obrovské škody. Není tedy divu, proč různé mezinárodní organizace a uskupení zareagovaly na taková jednání a v řadě mezinárodních smluv (například ve smlouvách o boji proti korupčním jednáním, smlouvách o ochraně životního prostředí atd.) zakotvily požadavek, aby signatářské státy trestaly korporace za jednání, kterým porušují zákony.

Jako příklad lze uvést Úmluvu Spojených národů proti korupci, jejímž autorem je Úřad spojených národů pro drogy a kriminalitu (dále jen „UNODC“). Tato Úmluva je účinná od 14. prosince roku 2005, pro Českou republiku se stala Úmluva závazná dne 29. listopadu 2013.²²⁶ V jejím článku 26 je stanoveno, že státy mají povinnost zavést efektivní odpovědnost právnických osob za jejich protiprávní jednání stanovené v úmluvě. Při shromáždění, na kterém byla Úmluva přijata, stanovil UNODC několik základních požadavků, které by státy měly dodržovat, aby bylo možné účinně bojovat proti kriminalitě právnických osob.²²⁷

- Hlavní kontrola obchodu a vlády by měla být v rukách občanské společnosti, která má při reformě společnosti hrát hlavní roli.
- Další důležitou roli v odhalování korupčního, podvodného a zneužívajícího jednání soukromého i veřejného sektoru mají média. Jejich smyslem je podávat veřejnosti

²²⁵HARTLEY, R. 2008.op. cit. str. 85

²²⁶Informace dostupné z webové stránky: <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html> [zobrazeno 7.3.2017 v 11:31 hod]

²²⁷HARTLEY, R. 2008.op. cit. str. 113

zprávy o takových činnostech a tím přivést viníky kriminálního jednání k odpovědnosti.

- Jednotlivé státy musí zavést efektivní způsoby kontroly nad protiprávním jednáním korporací a veřejného sektoru a k tomu vytvořit specifický způsob jejich postihu. Tím ovšem není myšleno pouhé potrestání kriminálního jednání, hlavní důraz musí být kladen na prevenci takového chování. V tom tkví jádro zamýšlené reformy společnosti.
- Vlády by měly stanovit rámec pro efektivní naplnění požadavků Úmluvy. Jedním ze způsobů kontroly a prevence je založení nezávislých protikorupčních orgánů,²²⁸ které budou odhalovat, vyšetřovat a stíhat protiprávní jednání, a také budou aktivní v oblasti jeho prevence.
- Důležitou součástí postihu a prevence (korporátní) kriminality je efektivní kontrola nad finančním sektorem. Tato kontrola by měla fungovat jak uvnitř,²²⁹ tak zvnějšku, a to prostřednictvím nezávislých orgánů či úřadů.
- Do kontroly nad tímto typem kriminality by měli být dále zahrnuti významní profesionálové z oboru a jejich sdružení. Ti pak budou hrát významnou roli zejména při vytváření dohledu nad dodržováním a vytvářením nových a efektivnějších *compliance* pravidel.
- Z hlediska globálního rozměru takových aktivit je nakonec také kladen důraz na mezinárodní spolupráci. Státy by si měly poskytovat právní pomoc, potřebné informace a měly by uzavírat potřebné extradiční smlouvy.

Tato Úmluva samozřejmě není jediná, ale výzva, která zazněla během jejího přijímání je platná a měla by být celosvětově zohledněna při postihu korporátní kriminality. Efektivní prevence dle mého názoru zaúčinkuje v oblasti kriminality korporací mnohem lépe a rychleji než jejich samotný následný postih (správné způsoby postihu korporací ale sehrávají při prevenci důležitou roli).

²²⁸V České republice existoval specializovaný Útvar odhalování korupce a finanční kriminality, který byl v roce 2016 sloučen spolu s Útvarem pro odhalování organizovaného zločinu do jednotné Národní centrály proti organizovanému zločinu. Více na webových stránkách: <http://www.policie.cz/clanek/ncoz-historie-utvaru.aspx> [zobrazeno 10.3.2016 v 16:37 hod]

²²⁹V ČR například kontrolními a dozorčími pravomocemi České národní banky nad finančními institucemi (jako banky, pojišťovny, zajišťovny atd.).

Tato kapitola přinesla vzhled do problematiky trestního stíhání korporací v zahraničí se zaměřením na USA. Problémem je, že kriminologický výzkum je v oblasti kriminality právnických osob neustále upozaděn před výzkumem fyzických osob jako pachatelů trestné činnosti. K podceňování fenoménu kriminality právnických osob dochází i v zemích, kde má postih právnických osob trestním právem již více než stoletou tradici.

2.4. Stav kriminality právnických osob v České republice

Od zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu dochází ke každoročnímu nárůstu počtu trestně stíhaných právnických osob. Oproti stíhaným osobám fyzickým jde sice o množství podstatně menší, ovšem nelze zapřít fakt, že se právnické osoby začínají stávat důležitou součástí kriminální scény České republiky. V prvním roce účinnosti bylo trestně stíháno pouhých 18 právnických osob, následující rok se tento počet téměř ztrojnásobil na 51. V těchto dvou letech je nutné zdůraznit fakt, že se orgány činné v trestním řízení teprve přizpůsobovaly tomuto novému institutu. Citelný nárůst v počtu trestně stíhaných právnických osob byl zaznamenán v roce 2014 – celkem to bylo 219. V roce 2015 toto číslo opět mírně vzrostlo a to na počet 289 trestně stíhaných právnických osob.²³⁰ Množství trestních stíhání je ovšem zkreslováno tím, že nereflektuje pouze zahájená trestní stíhání v daném roce, ale i ta, která byla zahájena v předešlých letech, ovšem nebyla žádným způsobem ukončena.

K základním údajům vztahujícím se k vedeným trestním řízením za rok 2015 lze uvést, že celkem bylo v tomto roce sepsáno 255 572 záznamů o zahájení úkonů trestního řízení proti fyzické osobě a 650 záznamů o zahájení úkonů trestního řízení proti právnické osobě. V rámci vedených trestních řízení pak bylo vůči 91 582 fyzickým osobám a vůči 227 právnickým osobám zahájeno trestní stíhání, nebo jim bylo sděleno podezření ve zkráceném přípravném řízení. Na základě výsledků přípravného řízení pak byla na 84 327 fyzických osob a na 192 právnických osob podána obžaloba, nebo návrh na potrestání, a na dalších 113 fyzických osob

²³⁰Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015. op. cit. str. 93

(ani na jednu právnickou osobu) byl podán návrh na schválení dohody o vině a trestu (celkem tedy bylo za rok 2015 postaveno před soud 84 440 fyzických osob a 192 právnických osob).²³¹

V roce 2016 bylo zahájeno trestní stíhání proti 232 právnickým osobám, což je o pět více než v předešlém roce. Činnost orgánů činných v trestním řízení v oblasti trestné činnosti právnických osob názorně ukazuje následující tabulka (Tabulka č. 2).²³²

Tabulka č. 2

Rok 2016	
Zahájení trestního stíhání	232
Obžaloba	163
Návrh na potrestání	4
Rozsudek nepravomocný	44
Rozsudek pravomocný	55
Trestní příkaz nepravomocný	24
Trestní příkaz pravomocný	12
Zastavení a další způsoby ukončení trestního stíhání	41

Z počtu trestně stíhaných právnických osob zatím nelze vyvozovat mnoho závěrů. V současné době jsou k dispozici statistické údaje pouze z pěti let, ve kterých se orgány činné v trestním řízení problematice kriminality právnických osob věnovaly. Vzhledem k tomu, že z nízkých počtů stíhaných právnických osob z prvních dvou let účinnosti zákona o TOPO lze vyvodit závěr, že tato čísla zcela neodrážejí reálný stav, nelze vytvořit kriminologickou statistiku, ze které by vyplývaly konkrétní závěry o stavu kriminality právnických osob. Z hlediska korporátní kriminality zatím na české půdě neproběhla žádná viktimizační studie a výzkumů na toto téma bylo provedeno pramálo. Nasbíraná data jsou tedy jen jakýmsi základním uvedením do současného stavu, ve kterém se orgány činné v trestním řízení přizpůsobují faktu, že právnické osoby mají stíhat jako pachatele.

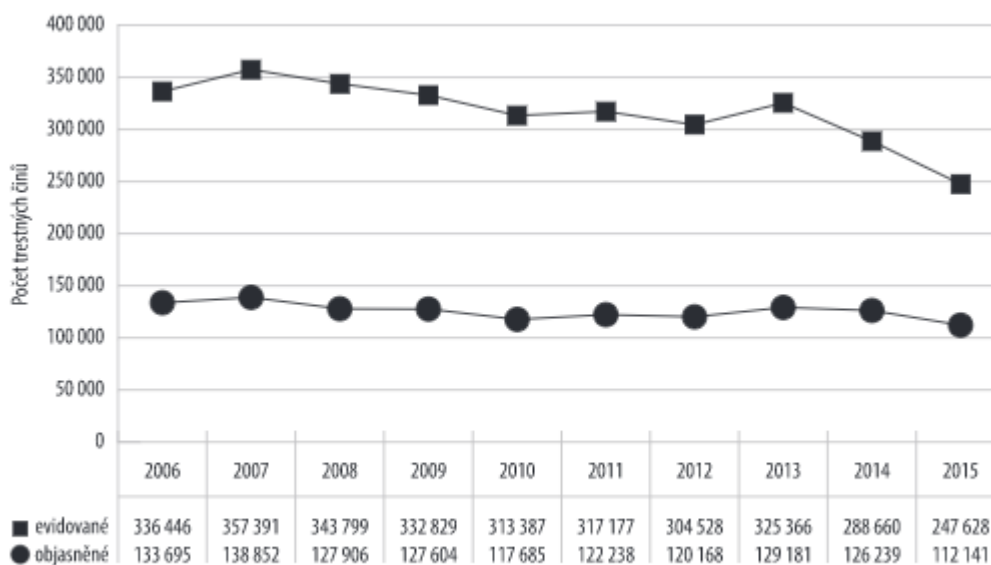
²³¹Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. op. cit. str. 6

²³²Informace poskytnuté Nejvyšším státním zastupitelstvím, na základě žádosti podané dle zákona č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím. Celý poskytnutý dokument je přiložen k této práci a označen jako Příloha č. 1.

Pokud na chvíli odhlédneme od kriminality korporací a zaměříme se na kriminalitu celkovou (tedy všech typů kriminality jak fyzických, tak právnických osob), lze konstatovat, že čeští kriminologové zaznamenávají její pokles. Dle analýzy trendů za rok 2015 celková kriminalita stále klesá (viz Graf č. 4), proto zastoupení rostoucí kriminality právnických osob má v tomto světle zcela jiný rozměr. Pokud bude kriminalita právnických osob dále stoupat, avšak celková kriminalita zůstane v trendu poklesu, bude podíl právnických osob na trestné činnosti páchané na území České republiky stále větší. Zbývá tedy jen čekat, na jakých počtech se celková kriminalita právnických osob v následujících letech ustálí. Zákon o TOPO se dle zprávy o činnosti státních zastupitelství stal nenahraditelným, zejména v oblasti kriminality hospodářské, majetkové a finanční, a také v případě korupčních trestných činů.²³³ Od vydání této zprávy však došlo k legislativním změnám, které rovněž mohou danou situaci změnit.²³⁴

Graf č. 4²³⁵

Trestné činy evidované Policií ČR v letech 2006-2015

Zdroj dat: Statistické přehledy kriminality Policie ČR

²³³Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. op. cit. str. 7

²³⁴Zejména hovořím o novele zákona o TOPO č. 183/2016 Sb.

²³⁵Graf dostupný z: Analýza trendů kriminality za rok 2015. op. cit. str. 11

2.4.1. Struktura kriminality páchané PO

Na základě dat poskytujících přehled o kriminalitě právnických osob v roce 2015 jsem sestavila následující přehled (Tabulka č. 3). Z něho lze názorně sledovat, že drtivá většina trestné činnosti páchané právnickými osobami spadá do kategorie **hospodářské kriminality**. Údaje o stíhaných a obžalovaných právnických osobách za rok 2015 pochází z tabulky uveřejněné ve zprávě o činnosti SZ za rok 2015. Údaje o odsouzených právnických osobách za jednotlivé trestné činy pocházejí z informací, které mi byly poskytnuty na základě žádosti Ministerstvem spravedlnosti (viz Příloha č. 1). S ohledem na výpovědní hodnotu prezentovaných údajů je nutné zdůraznit, že vedení statistik jednotlivých orgánů není jednotné, existují v něm odchylky, které mohou výsledné údaje zkreslovat. Například v závěrečné zprávě SZ často nerozlišují mezi jednotlivými lety. Čísla uvedená u jednotlivých trestných činů mohou mít tedy přesah do roku 2014 či 2016. Proto se čísla uvedená u jednotlivých trestných činů výhradně nevztahují pouze k roku 2015. Slouží zejména k utvoření představy o struktuře kriminality právnických osob.

Tabulka č. 3

trestný čin dle zák 40/2009 Sb.	trestně stíhané	obžalované	odsouzené
	PO	PO*	PO**
§ 241 TZ Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby	73	55 (4 v.r. 2016)	27
§ 240 Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby	19	12 (3 v.r. 2016)	9
§ 175 vydírání	1	1	2
§ 209 Podvod	50	38 (7 v.r. 2016)	20
§ 211 Úvěrový podvod	12	6	2
§212 Dotační podvod	2	1	-
§210 Pojistný podvod	0	0	-
§ 214, § 215 Podílnictví, Podílnictví z nedbalosti	5	3	-

§ 216, § 217 Legalizace výnosů z trestné činnosti, z nedbalosti	1	1	-
§ 254 Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	17	12 (2 v.r. 2016)	4
§ 256 Zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě	6	2 (v r. 2016)	-
§ 270 Porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi	2	2	-
§ 293 Poškození a ohrožení životního prostředí	1	1	-
§ 332 Podplacení	1	1	-
§ 333 Nepřímé úplatkářství	2	2 (v r. 2016)	-
§ 337 Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání	3	3	-
§ 342 Neoprávněné zaměstnávání cizinců	1	1	1

*** V závorce údaje obžalob z roku 2016 (tyto pak nejsou vedeny ve statistice pro rok 2016)**

**** Počet odsouzených PO včetně těch, jejichž trestní stíhání bylo zahájeno v předešlých letech, naopak řada trestních stíhání zahájených v roce 2015 nebyla v tomto roce pravomocně skončena**

Údaje obsažené v tabulce jsou vypracovány převážně na základě dat nashromážděných analytickým útvarům Nejvyššího státního zastupitelství. Při jejich zpracování jsem pozorovala mírné odchylky od údajů obsažených v dokumentech Ministerstva spravedlnosti a údajů Policie ČR. Jednotlivé informace jsou proto opět spíše orientační. Nicméně lze z tabulky vyznat absolutní převahu hospodářských trestných činů (daňových trestných činů, podvodných jednání a dalších trestných činů zařazených mezi hospodářské trestné činy). Skutkové podstaty z jiných typů kriminality se objevují spíše výjimečně (úplatkářské trestné činy, poškození životního prostředí, maření výkonu úředního rozhodnutí). **Ekonomická kriminalita tedy převládá zcela jednoznačně.**

Pokud jde o páčání hospodářské kriminality právníckými osobami, je možné uvést některé údaje obsažené v závěrečné zprávě SZ za rok 2015, ve které je vyčleněna kategorie závažné hospodářské kriminality. V roce 2015 bylo zahájeno trestní stíhání proti celkem 44 právníckým osobám, které se zapojily do páčání trestné činnosti v celkem 18 případech. Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015 konkrétně uvádí, o jaká jednání šlo. Ve třech případech šlo o trestný čin *podvodu* dle § 209 TrZ, 33 trestních stíhání bylo zahájeno pro speciální trestný čin podvodu – *dotační podvod* dle § 212 TrZ. *Zkrácení daně, poplatku a jiné podobné platby* bylo vyšetřováno celkem třikrát, *zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě* dle § 256 TrZ celkem 12krát, *pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži* dle § 257 TrZ pětkrát, 42krát mělo dojít k naplnění skutkové podstaty trestného činu *poškození finančních zájmů Evropské unie* dle § 260 TrZ a celkem ke čtyřem úplatkářským trestným činům (§ 332 a § 333 TrZ). Třikrát byla přitom právnícká osoba stíhána v souvislosti s podezřením její účasti na *organizované zločinecké skupině* dle § 361 TrZ. Obžalováno bylo za trestné činy spadající pod kategorii závažné hospodářské a finanční kriminality celkem 14 právníckých osob, návrh na potrestání byl podán jednou (trestní stíhání proti nim ovšem nemuselo být nutně zahájeno až v roce 2015, nýbrž i v předchozím období).²³⁶

Hospodářská kriminalita (celková, tedy bez rozdílu v tom, zda byla pachatelem osoba fyzická nebo právnícká) v roce 2015 oproti údajům dostupným s rokem 2014 v podstatě stagnovala, pokles činil pouhých 0,3 %. Škoda způsobená v oblasti hospodářské trestné činnosti celkem činila 20,25 miliard Kč. Nejvíce zastoupeny byly trestné činy krácení daně, podvod a zpronevěra. Při pozorování trendů v oblasti hospodářské kriminality byl zaznamenán velký počet tzv. karuselových obchodů.²³⁷ V roce 2015 pokračovalo „*formální přesouvání sídel obchodních společností do Prahy a dalších velkých měst, jakož i trvajícím zájem o nákupy tzv. ready made společností. Velmi časté je rovněž umísťování sídel společností, především těch, které získávají zakázky financované z veřejných zdrojů, do tzv. daňových rájů nebo do takových členských zemí EU, kde je prověřování podezření na hospodářskou trestnou činnost vázáno na institut právní pomoci, jehož vyřízení je zdlouhavé (např. Kypr)*“.²³⁸ Trend využívání právníckých osob k páčání trestné činnosti se tedy prokazatelně zvyšuje.

²³⁶Údaje dostupné ze: Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015 - tabulková část. op.cit. str. 58

²³⁷Jde o podvody, jejichž podstatou je obchodování se zbožím překračující hranice státu, přičemž dochází k vyhýbání se daňové povinnosti. Taková činnost je velmi dobře organizovaná a její pachatel těžko odhalitelný.

²³⁸Analýza trendů kriminality za rok 2015. op. cit. str. 15

Z dostupných dat se mi podařilo sestavit obdobnou tabulku (Tabulka č. 4), týkající se přehledu struktury kriminality za rok 2016. Pokusila jsem se pro tento účel zanést do tabulky pouze ta trestní stíhání právnických osob, která byla zahájena v roce 2016 (tedy nepřenášet nápad z roku 2015 a vyfiltrovat zahájená trestní stíhání v roce 2017). Veškeré údaje jsou vyvozeny z informací poskytnutých Nejvyšším státním zastupitelstvím.²³⁹

Tabulka č. 4

trestný čin dle zák 40/2009 Sb.	trestní stíhání	obžalované	odsouzené
	zahájeno v roce 2016*	PO	PO
§ 241 TZ Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby	26 (z toho 5 zkrácených přípravných řízení, kde byl podán návrh na potrestání)	33	30
§ 240 Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby	27	22	12
§ 209 Podvod	25	26	24
§ 211 Úvěrový podvod	6	-	3
§212 Dotační podvod	7	2	2
§210 Pojistný podvod	4	-	-
§ 214, § 215 Podílnictví, Podílnictví z nedbalosti	1	3	1
§ 254 Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	16	10	8
§ 270 Porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi	2	1	1
§ 293 Poškození a ohrožení životního prostředí	2	-	-
§ 298 Neoprávněné nakládání s odpady	2	-	-
§ 361 Účast na organizované zločinecké skupině	1	-	-

*** Oproti tabulce z roku 2015 neuvádím trestně stíhané právnické osoby, jejichž stíhání bylo zahájeno již v předešlých letech.**

²³⁹Informace poskytnuté na základě žádosti Nejvyšším státním zastupitelstvím, viz Příloha č. 1.

Z této tabulky je patrné, že ekonomická kriminalita byla mezi pachateli trestné činnosti – právníckými osobami – dominantní i v roce 2016. Vedle trestného činu chránícího životní prostředí obecně (§ 293 TrZ) nalezneme i trestný čin speciální – *neoprávněné nakládání s odpady* (§ 298 TrZ). Jedna právnícká osoba byla v roce 2016 trestně stíhána za *účast na organizované zločinecké skupině*. Zbylá trestní stíhání právníckých osob jsou podřaditelná pod kategorii ekonomické kriminality (tedy slovy českých kriminologů buď do majetkové nebo hospodářské kriminality). Absolutně pak převládají daňové trestné činy.

Ve věcech závažné hospodářské kriminality pak bylo v roce 2016 zahájeno trestní stíhání proti 24 právníckým osobám a v sedmi trestních věcech byla podána obžaloba celkem na 24 právníckých osob (za dotační podvod celkem 12x, 1x za zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, za poškození finančních zájmů Evropské unie celkem 17x, 7x za zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, 3x za pletichy při zadání veřejné zakázky a celkem 9x za úplatkářské trestné činy).²⁴⁰

2.4.2. Sankcionování právníckých osob

V období od roku 2012, kdy nabyl zákon o TOPO účinnosti, do konce roku 2016 byla soudem odsouzena právnícká osoba celkem v 186 případech.²⁴¹ Z toho ve dvou z nich bylo upuštěno od potrestání. Nejvíce ukládaným trestem byl trest peněžitý, kterým byla právnícká osoba potrestána celkem v 67 případech. Na to, že tento trest, postihující majetek právnícké osoby, byl pokládán za jakýsi univerzální prostředek postihu trestné činnosti právníckých osob, není jeho ukládání zjevně častější, než ukládání ostatních trestů. V těsném závěsu za peněžitým trestem se nachází zákaz činnosti, který byl právnícké osobě uložen celkem v 65 případech (ve dvou případech byl dokonce uložen dvakrát, mohlo jít o zákaz dvou různých činností, nebo byla v jednom případě stíhána více než jedna právnícká osoba; z informací poskytnutých Ministerstvem spravedlnosti tento údaj bohužel není jasný). Z celkového počtu případů byl uložen trest uveřejnění rozsudku celkem 36krát, jako samostatný trest byl uložen celkem

²⁴⁰Tyto údaje nejsou zahrnuty v tabulce č. 3.

²⁴¹Informace poskytnuté Ministerstvem spravedlnosti na základě žádosti podané dle zákona č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím. Celý dokument poskytnutý na základě žádosti je přiložen jako Příloha č. 2 k této práci.

29krát a 7krát byl spojen s trestem dalším (v šesti případech s peněžitým trestem, v jednom byl uložen vedle trestu zákazu činnosti). Ke zrušení právnické osoby došlo ve 22 případech. Pouze v jednom z případů byl soudem uložen zákaz přijímání dotací a subvencí a pouze ve dvou byl uložen zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži, v jednom pak bylo uloženo propadnutí věci. Všechny tyto tresty byly uloženy v roce 2016. Doposud nebyl žádné právnické osobě uložen žádný trest propadnutí majetku. Následující graf názorně ukazuje rozložení trestů ukládaných soudy právnickým osobám (Graf č. 5).

Graf č. 5

Pokud jde o nejčastěji ukládaný trest – peněžitý – vede NSZ ve zprávě o činnosti hrubý přehled o ukládání peněžitých trestů právnickým osobám. Nejde však o rejstřík dostatečný (např. chybí, za jaké jednání – jakou skutkovou podstatu, popř. její kvalifikovanou formu byla PO odsouzena, jakou škodu trestným činem spáchala, apod.). Jak jsem již uvedla výše, není peněžitý trest právnickým osobám ukládán tak často, a jak si ukážeme na následujících příkladech, ani v takové míře, jak bylo očekáváno. Lze jen stěží odhadnout, z jakého důvodu tomu tak je. Podíváme-li se na údaje o výši ukládaných peněžitých trestů z roku 2014 a 2015,

zjistíme, že nejvyšší peněžitý trest byl vyměřen na 100 000,- Kč. Ve dvou případech byl dokonce trest uložen pod dolní hranici stanovenou zákonem o TOPO, a to ve výši 10.000,- Kč. A celkem čtrnáckrát byl uložen přímo na této hranici. Jednotlivé výše peněžitých trestů lze pozorovat v následujících tabulkách (č. 5 a 6):

Tabulka č. 5 – rok 2014:

trest	soud	výše trestu
1	MS Brno	50 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	50 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	25 000
1	OS Děčín	30 000
1	OS Frýdek-Místek	30 000
1	OS Frýdek-Místek	30 000
2	MS Brno	20 000
2	MS Brno	10 000
2	MS Brno	80 000
2	MS Brno	20 000
2	MS Brno	20 000
2	MS Brno	20 000
2	OS Rychnov nad Kněžnou	100 000

Tabulka č. 6 – rok 2015

trest	soud	výše trestu
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	50 000
1	MS Brno	10 000
1	MS Brno	25 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	22 000
1	MS Brno	20 000
1	MS Brno	40 000
1	MS Brno	25 000
1	MS Brno	25 000
1	MS Brno	40 000
1	MS Brno	40 000
1	OS Brno - venkov	20 000
1	OS Břeclav	20 000
1	OS Frýdek-Místek	30 000
1	OS Kroměříž	25 000
1	OS Kroměříž	100 000
1	OS Praha - Západ	100 000
1	OS Příbram	50 000

V rámci sjednocení ukládání trestů právnickým osobám by měly být přehledy o jejich trestech zpracovávány pečlivěji a detailněji. Soud by měl mít možnost se seznámit se způsoby, jakými je v jiných okresech postihováno obdobné jednání právnických osob, aby mohlo dojít k postupnému sjednocování soudní praxe a aby nedocházelo k překvapivým rozhodnutím ze strany některých soudců. Pokud se týká odstrašující funkce trestu, zatím se česká soudní praxe příliš neodvážila k tvrdším trestům (za předpokladu, že trest zrušení právnické osoby byl ukládán převážně prázdným schránkám, které sloužily k zakrývání trestné činnosti). Především na základě výše ukládaných peněžitých trestů je vidět, že se praxe postihu právnických osob stále drží při zemi.

Závěrem lze k údajům dostupným ke kriminalitě právnických osob do této doby konstatovat, že její převážná část je podřazena do kategorie kriminality majetkové a hospodářské (souhrnně ekonomické) kriminality. Právnické osoby do této chvíle nebyly trestány za

trestnou činností násilnou, mravnostní, a v případě ochrany životního prostředí šlo o postihy marginální (přestože řada zahraničních pramenů upozorňuje na korporátní kriminalitu zejména ve spojitosti s pácháním ekologických škod). Otázkou je, jakým způsobem se struktura kriminality změní v souvislosti s podstatným rozšířením kriminalizace jednání právnických osob. Na základě dosavadních údajů si ale troufnu odhadnout, že ekonomická kriminalita zůstane v tomto ohledu dominantní.

3. Kontrola kriminality právnických osob

Kontrolou kriminality rozumíme nastavení nástrojů prevence a represe tak, aby byly schopné pozitivně ovlivnit chování osob (v tomto případě lidí uvnitř právnických osob), přičemž musí být zachována garance základních lidských práv a svobod.²⁴² Historicky převládaly represivní metody zabraňování kriminality, ale v současné době míří trendy trestní politiky spíše k většímu důrazu na prevenci. Společnost v průběhu času stanovila, jaké jednání je považováno za nekonformní s tím, že některá z těchto jednání pak byla vyčleněna a kriminalizována. „*Kriminalizovaná oblast chování nebo krátce pojem zločinu shrnuje jednání považované za zvláště sociálně škodlivé. Charakterizuje normu a zvýrazňuje ji tím, že stigmatizuje porušení norem, čímž lze kriminalizované způsoby chování ohraničit, popsat a potlačit. Přispívá tím k zachování konformity chování.*“²⁴³ Státní složky pak vynucují právně konformní chování skrze represivní nástroje (v případě porušení trestněprávních norem se tak děje skrze orgány činné v trestním řízení, které mají k dispozici řadu zákonných prostředků represe). Nejde pouze o sankcionování, ale i o kontrolu vykonávanou těmito složkami. Společnost pak vedle zákonů vytváří určité morální hodnoty a etická pravidla. Působí tak preventivně, tedy se snaží, aby ke kriminálnímu jednání pokud možno vůbec nedocházelo.

Americká kriminoložka Sally Simpson působící na univerzitě v Marylandu, uveřejnila výzkum zaměřený na aspekty kontroly ekologické kriminality v organizacích, na jehož základě zdůrazňuje nutnost bránit kriminálnímu jednání korporací na více úrovních. Závěry z tohoto výzkumu nejsou platné jen v oblasti kriminality proti životnímu prostředí, ale některé prvky se mohou uplatnit na teorii prevence korporátní kriminality jako celku. Výzkum v podstatě ukazuje, že nejúčinněji lze korporátní kriminalitě zabránit spojením represivních prostředků trestní politiky (tedy jasně stanovenými sankcemi za porušení zákona) ve spojení s neformální kontrolou uvnitř korporace (zejména vytvářením *compliance* programů). „*Riziko páčání trestné činnosti právnickými osobami se zvětšuje, pokud za něj nehrozí jasný zákonný postih, nebo pokud není etické chování jednotlivce vyžadováno jeho kolegy nebo vynucováno jeho strachem z neformálních sankcí.*“²⁴⁴ Jako neformální sankce si lze představit například

²⁴²KAISER, G. 1994. op.cit. str. 74

²⁴³KAISER, G. 1994. op.cit. str. 78

²⁴⁴SIMPSON, S. a kol. An Empirical Assessment of Corporate Environmental Crime-Control Strategies. *Journal of Criminal Law & Criminology*. Volume 103. Issue 1. 2013. str. 267. Dostupné z webové stránky

ztrátu zaměstnání, osobního ohodnocení, výhod, odebrání určitých pravomocí, atd. Účinné neformální prostředky uvnitř korporace by měly také zaručovat to, že se o případném kriminálním jednání dozvědí příslušné orgány. Kontrola korporátní kriminality pak není doménou pouze trestního práva, ale podílí se na ní celá řada institucí a institutů, jak veřejného, tak soukromého práva. K tomu, aby byla tato kontrola efektivní, je nutné najít rovnováhu mezi působením veřejnoprávních institucí na straně jedné a nástroji tržní ekonomiky a soukromého práva na straně druhé.²⁴⁵

V této kapitole mé diplomové práce, pojednávající o kontrole kriminality právnických osob, se zaměřím na represivní část kontroly kriminality, která je postavená na systému trestů a ochranných opatření ukládaných za kriminální jednání právnickým osobám. Kvalitně nastavená a vymahatelná struktura represivních nástrojů by měla zabraňovat taktéž recidivě v páchání trestné činnosti. Dále rozeberu prvky preventivní, tedy takové, které by měly předcházet jakémukoli páchání trestné činnosti právnickou osobou a které jsou přijímány především v rámci organizační struktury právnické osoby. Stát by měl v tomto případě pro právnické osoby poskytovat dostatečný rámec, řekněme jakési *know-how*, který pomůže právnické osobě přijmout dostatečná opatření, díky kterým ke kriminalitě na její půdě nebude docházet vůbec.

V případě právnických osob hraje velkou roli také kontrola veřejností, neboť řada PO zasahuje do veřejného dění, účastní se veřejného života a mnohdy je část společnosti na jejich řádném fungování závislá (dodavatelé tepla, energie, vody, dopravních služeb, potravin...). V následující kapitole se tedy zaměřím na některé prvky kontroly kriminality právnických osob, které se ukázaly, nebo mají potenciál se ukázat, jako účinné. Vzhledem k údajům dostupným k páchání trestné činnosti právnických osob v České republice, které jsou zatím pro jakékoli definitivní závěry nedostatečné, budu v této kapitole vycházet i z některých zahraničních zkušeností s prevencí kriminality právnických osob.

http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/jclc?utm_source=scholarlycommons.law.northwestern.edu%2Fjclc%2Fvol103%2Fiss1%2F5&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [zobrazeno 12.3.2017 v 20:20 hod.]

²⁴⁵K obdobnému závěru jako Sally Simpson dospěl i Lawrence Ang ve svém článku, který se věnuje prevenci korporátní kriminality v Singapuru: ANG, L. Effective Measures Against Corporate Crime and Corporate Liability in Singapore. UNAFEI Resource Material Series No. 76. 2008. str. 30. Dostupné z webových stránek: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No76/No76_06VE_Ang.pdf [zobrazeno 12.3. 2017 ve 20:49 hod]

3.1. Represivní strategie kontroly kriminality právnických osob

Sankce ukládané státem za protiprávní jednání právnické osoby hrají velkou roli při určování jejího dalšího směřování. Pro prevenci kriminality je tedy krucióální, aby byly sankce do právních řádů zakotveny na základě zhodnocení jejich možných dopadů na společnost, zejména zda budou schopny vést k účinné nápravě pachatele. Z hlediska prevence kriminality je stanovení systému sankcí za kriminální chování a jejich následné ukládání zahrnuto do represivní politiky státu.

Uložení sankce za společensky nekonformní chování plní několik funkcí, které se vzájemně prolínají. Historicky byl kladen důraz vždy na jinou z následujících základních funkcí trestů. Dle tohoto společenského důrazu se vyvinulo několik teorií trestání. Teorie odplaty (tzv. retribuční) klade důraz na trest jako na odplatu za delikventní chování pachatele. Odstrašovací teorie působí tak, že uložení trestu odstraší pachatele od pokračování v páčání trestné činnosti (individuální prevence) a zároveň odstraší ostatní členy společnosti, aby pod hrozbou uložení trestu vůbec kriminálně nejednali (generální prevence). Nápravná (rehabilitační) teorie je zaměřená na převýchovu pachatele. Vylučovací (eliminační) teorie vidí přínos uloženého trestu ve vyloučení pachatele ze společnosti (u fyzických osob uložením trestu postihujícího jeho volný pohyb, v případě právnických osob postihujících jejich činnost, popřípadě samotnou existenci právnické osoby). Kompenzační (restituční) teorie klade důraz na uspokojení nároků poškozeného, jeho zadostiučinění, na kterém se má podílet především pachatel. Vhodnou kombinací těchto teorií pak došlo ke stanovování účelu trestu v moderní společnosti.

V platném právním řádu České republiky není účel trestání vymezený. Teorie jej ale dovozuje, a to shodně tak, jak byl stanoven v § 23 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona. Účelem ukládání trestů pachatelům je *chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*²⁴⁶ V případě trestání právnických osob jsem se setkala s názorem, že účel trestání právnické osoby není stejný jako účel trestání osob fyzických, a proto je třeba jej nově vymezit speciálně pro účely sankcionování právnických osob dle zákona o TOPO. Například resocializace právnické osoby dle Jelínkové

²⁴⁶Holcr, K. 2009. op. cit, str. 168

nepřipadá kvůli její fiktivní povaze v úvahu.²⁴⁷ Jelínek a Herceg ve svém komentáři k zákonu o TOPO také polemizují s významem resocializační funkce trestu uloženého právnické osobě. Shodně s Forejtem uvádějí, že resocializační funkce trestu ukládaného právnické osobě je upozaděna před ochranou společenských zájmů a zájmů třetích osob.²⁴⁸ Takto kategoricky ho ovšem neodmítají. Dle nich je možná snaha o nápravu právnické osoby tak, aby se stala řádným korporátním subjektem.²⁴⁹ Nápravnou funkci trestu ukládaného právnické osobě bych ale v žádném případě nepodceňovala. Systém sankcí, které lze právnické osobě uložit dle zákona o TOPO, v řadě případů nahrává situaci, kdy soud uloží právnické osobě pouze omezující sankci s předpokladem, že na ni zapůsobí dostatečně v tom smyslu, že již dále trestnou činnost páchat nebude. Nápravné funkci trestání právnických osob by pak dle mého názoru nejvíce nahrávalo zavedení možnosti uložení soudního dohledu nad právnickou osobou (viz dále).

Trestání právnických osob dle zákona o TOPO

Zákon o TOPO v zásadách platných pro ukládání sankcí PO stanovuje, že soud při ukládání sankce musí přihlídnout k „*povaze a závažnosti trestného činu, k poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti, a jejích majetkových poměrů.*“ Také musí brát ohled na to, zda daná PO vykonává činnost ve veřejném zájmu (ačkoli co považuje za činnost ve veřejném zájmu nijak nespécifikuje a v tomto ohledu bude nutné vyčkat relevantní judikatury).²⁵⁰ Soud musí dále přihlídnout k *působení právnické osoby po činu, zejména k její případné účinné snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu. Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby.* Důsledky trestu pro budoucí činnost právnické osoby lze chápat v několika ohledech. Při ukládání trestu právnické osobě by si soud měl položit otázku, zda může dojít k nápravě právnické osoby, zda uložený trest ztíží, popřípadě znemožní páčání další trestné činnosti právnické osobě v

²⁴⁷Viz JELÍNKOVÁ, Tereza. Úvaha nad některými nedostatky v oblasti sankcionování právnických osob upravených zákonem č. 418/2011 SB., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. On-line dostupné z webové stránky <https://www.advokatijelinek.cz/uvaha-nad-nekterymi-nedostatky-v-oblasti-sankcionovani-pravnickych-osob-upravenych-zakonem-c-4182011-sb-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-a-rizeni-proti-nim.html> [zobrazeno 15.3.2017 v 14:05 hod]

²⁴⁸FOREJT, Petr, HABARTA, Petr a TREŠLOVÁ, Lenka. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem. Praha: Linde, 2012, str. 123. ISBN 978-80-7201-875-8.

²⁴⁹JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013 op. cit. str. 110

²⁵⁰Toto ustanovení bylo podrobeno kritice mezi odborníky trestního práva. Nejen, že není pojem veřejné prospěšnosti právnické osoby nijak vymezen a jde tedy o porušení zásady *nullum crimen sine lege certa*, ale také určitým způsobem zvýhodňuje právnické osoby, kterým bude toto postavení příznáno, což je v rozporu se zásadou rovnosti. Srovnej v JELÍNEK, J., HERCZEG, J. 2013 op. cit. str. 115

budoucnosti, zda nebude mít trest právnické osobě uložený nepřiměřené negativní důsledky na další osoby, například její zaměstnance. Požadavek personality trestu²⁵¹ pro právnickou osobu blíže rozvádí třetí odstavec § 14 zákona o TOPO, který stanovuje, že soud musí přihlídnout i k *důsledkům, které může mít jejich uložení na třetí osoby, zejména přihlédne k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem a věřitelů právnické osoby, jejichž pohledávky vůči trestně odpovědné právnické osobě vznikly v dobré víře a nemají původ nebo nesouvisí s trestným činem právnické osoby*. Trest by měl zasahovat zejména pachatele trestného činu a neměl by s sebou nést závažné následky pro třetí osoby, které nejsou zodpovědné za trestnou činnost pachatele. V případě řady právnických osob bude tohoto požadavku vzhledem k jejich povaze dosahováno velmi těžko. Soud bude muset precizně uvážit a řádně odůvodnit, jakým způsobem právnickou osobu za její kriminalitu potrestá. Trest je z hlediska kriminologie velice důležitým předmětem zkoumání. Zejména penologie²⁵² pak zkoumá, jakým způsobem jednotlivé tresty na pachatele trestného činu působí, jestli mu zabrání v pokračování trestné činnosti, a v případě právnických osob by měl být brán zřetel také na efekt, který mělo potrestání právnické osoby na jednotlivce v její struktuře. Kriminologové pak na základě pozorování účinků jednotlivých trestů navrhuji možné změny, které povedou k lepší ochraně společnosti, k nápravnému vlivu na pachatele a k účinnější náhradě škod způsobených trestnou činností.

Zákon o TOPO v § 15 stanoví taxativně, jaké tresty a ochranná opatření je možné právnické osobě uložit. Trestů vyjmenovává zákon celkem osm, a to trest zrušení právnické osoby, propadnutí majetku, peněžitý trest, trest propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí, a konečně trest uveřejnění rozsudku. Ochranná opatření nalezneme s účinností od 18. března 2017 v zákoně o TOPO dvě, a to ochranné opatření zabrání věci a ochranné opatření zabrání části majetku.²⁵³ Jde o uzavřený katalog, kterým byla do českého trestního práva zavedena celá řada nových sankcí. Dle Jelínka v případě právnických osob není zcela vhodné používat

²⁵¹Trest má postihnout pouze pachatele trestného činu. In JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2016, op.cit. str. 390

²⁵²Nauka, která zkoumá trestní sankce, jejich výkon a jejich účinky. In GRIVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014 op. cit. str. 23

²⁵³Tuto změnu přinesla do zákona o TOPO novela trestních předpisů, učiněná zákonem č. 55/2017 Sb., kterou došlo k zakotvení nového druhu ochranného opatření do trestního zákoníku a zákona o TOPO. Dále došlo k novelizacím v trestním řádu. Dle důvodové zprávy k této novele je jejím hlavním důvodem implementace směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/42/EU ze dne 3. dubna 2014 o zajišťování a konfiskaci nástrojů a výnosů z trestné činnosti v Evropské unii.

pojem trestání. V případě právnických osob jde spíše než o tresty *stricto sensu*, o sankce *sui generis* – svého druhu.²⁵⁴ Na tomto místě musím zdůraznit, že není mým cílem podrobně rozebrat všechny sankce, které mohou být právnické osobě za její protiprávní jednání uloženy. Tím bych byla nucena rozebrat kromě postihu trestním právem také sankce hrozící právnické osobě za spáchání správního deliktu, nebo sankce ukládané dle speciálních zákonů (například Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže, Českou národní bankou atp.). Mým cílem je nastínit, jakým způsobem by mohlo správně nastavené sankcionování právnických osob působit na jejich chování. V rámci prevence kriminality právnických osob je pak možné *de lege ferenda* uvažovat o zavedení dalšího typu sankce, popřípadě přiměřeného omezení právnické osoby, které by mohlo být soudem ukládáno společně s trestem jiným. Na mysli přitom mám nařízení dohledu nad právnickou osobou, a to soudem určeným odborníkem.

Bohuslav se vyjádřil v souvislosti s nabytím právní moci prvního rozsudku, kterým byla zrušena právnická osoba, tak, že z vlastní praxe může dovodit několik způsobů reakce právnických osob na zákon o TOPO. Nejprve zmiňuje ty právnické osoby, které ani nevědí, že zákon o TOPO existuje. Je nutné konstatovat, že od uveřejnění Bohuslavova článku uplynuly již tři roky, proto tato varianta bude v dnešní době spíše výjimečná. Druhou variantou je to, že právnické osoby neberou existenci zákona o TOPO vážně, tedy žádným způsobem nereagují na svůj možný postih trestní sankcí. Dále existují takové, dle kterých je riziko jejich postihu tak malé, že není smysluplné investovat čas a peníze do vlastní prevence trestné činnosti. Tyto organizace by mohl od trestné činnosti odradit například fakt, že trestní stíhání právnických osob v České republice již není tak vzácné, jak tomu bylo na počátku roku 2014. Orgány činné v trestním řízení se postupně sžívají s novým druhem trestní odpovědnosti a počty trestně stíhaných právnických osob rychle rostou. Hrozba postihu za protiprávní jednání by tedy mohla začít působit preventivně. Soudy ve své dosavadní praxi ukládaly za páchaní trestné činnosti řadu trestů. Je ovšem pravda, že nejčastěji ukládaný peněžitý trest je soudy vyměřován ve velice nízkých částkách (viz kapitola 2.4). Jestli tedy nepůsobí hrozba majetkového postihu právnické osoby odrazujícím způsobem, je to zejména proto, že soudy zatím neukládají citelné peněžité tresty (dokonce je i v některých případech snižují pod hranici stanovenou zákonem). Jako poslední příklad právnické osoby pak Bohuslav uvádí ty, pro které je prevence trestné činnosti samozřejmostí bez ohledu na zákon o

²⁵⁴JELÍNEK, J. 2007. op. cit. str. 157.

TOPO a tresty, kterými hrozí.²⁵⁵ V jejich případě ovšem odrazující účinek sankce není na místě. Je také velice málo pravděpodobné, že se právě takové právnické osoby dostanou do rozporu se zákonem v takové míře, že dojde k jejich odsouzení a potrestání soudem.

3.2.1 Trest zrušení právnické osoby

Tento výjimečný trest lze uložit právnické osobě, *pokud její činnost spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů.*²⁵⁶ Zákon o TOPO dále stanovuje více podmínek pro jeho uložení, zakazuje jeho uložení, pokud to není z povahy právnické osoby možné, a v případě některých speciálních druhů právnických osob stanovuje podmínky nutné k jejich zrušení. V literatuře se pro zrušení právnické osoby vžil přívlastek „trest smrti“. Již tato vžitá přezdívka ovšem naznačuje, že nepůjde o trest ukládaný zcela běžně, ale pouze o trest vyhrazený „pravým zločincům“, tedy takovým právnickým osobám, které vznikly a svou činnost postavily převážně²⁵⁷ na páchání trestné činnosti. Forejt se domnívá, že bude možné tento trest ukládat i například v případě recidivy, kdy se právnická osoba po předchozím odsouzení a potrestání dostatečně nenapravila.²⁵⁸ Vždy je ale nutné přihlížet k zákonné podmínce, tedy trestná činnost by měla být v rámci činnosti právnické osoby převážná. Od účinnosti zákona o TOPO došlo ke zrušení právnické osoby pro její trestnou činnost celkem ve 22 případech (podrobněji v kapitole 2.4). Soudy tedy dle mého názoru tímto výjimečným trestem nijak nešetří. Postihovány jím ale budou především prázdné schránky, které jsou řekněme pachateli *sui generis*. S jejich nápravou se pro účely trestního práva nepočítá.

Z hlediska preventivního by se mohlo zdát, že trest zrušení právnické osoby je dokonalý v tom smyslu, že *de facto* zprovdí ze světa pachatele – právnickou osobu, která nadále již nebude schopná kriminálně jednat. Pokud ovšem nedojde k souběžnému potrestání osob fyzických, které v rámci právnické osoby kriminálně jednaly, není preventivního účelu zcela dosaženo. Český právní řád umožňuje založení právnické osoby takřka lusknutím prstů. Proto nebude problém po uložení a vykonání trestu zrušení právnické osoby založit další, dokonce i se stejným názvem a členskou základnou. I přes tento problém zastávám názor, že trest

²⁵⁵BOHUSLAV, L. Komentář: První trest zrušení právnické osoby za trestnou činnost. Právní prostor. 2014. Dostupné z webové stránky <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/komentar-prvni-trest-zruseni-pravnicke-osoby-za-trestnou-cinnost> zobrazeno [13.3.2017 v 13:16 hod]

²⁵⁶§ 16 odst. 1 zákona o TOPO

²⁵⁷dle komentáře k zákonu o TOPO je to taková činnost, „ve které rozsah trestné činnosti je vyšší než polovina obvyklé (tj. nikoliv protiprávní) činnosti právnické osoby“.

²⁵⁸FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L. 2012. op. cit. str. 143

zrušení právnické osoby, za stanovených předpokladů, je na místě. V našich podmínkách existuje řada zavedených společností, které krom podnikatelské činnosti těží i ze své historie, svého jména, možnosti bezproblémového získávání úvěrů, apod. Negativní publicity se právnické osobě, a tedy popřípadě i jejím členům, dostane v takové míře, že si stěžít lze představit, že by s nimi posléze rozumný obchodník vstoupil do hospodářského styku. V případě prázdných schránek sice nic nezabrání novému založení či zakoupení další prázdné schránky, její zrušení se však jeví jako lepší způsob než nečinnost příslušných orgánů.

3.2.2 Sankce postihující činnost právnické osoby

Jak uvádí Forejt, i sankce omezující činnost právnické osoby, typicky zákaz činnosti, mohou mít v konkrétním případě likvidační dopady na právnickou osobu.²⁵⁹ Jejich základním smyslem ovšem není přivést právnickou osobu k bankrotu, a tím ji *de facto* nepřímou přivést k likvidaci, k čemuž směřuje *prima facie* trest zrušení právnické osoby. Smyslem těchto omezujících trestů²⁶⁰ by mělo být napravit právnickou osobu, a to tak, že jí bude odebrána možnost takových aktivit, se kterými bylo původně spjato její kriminální jednání. Jelínek uvádí, že trest zákazu činnosti je výchovným prostředkem, který je velice důležitý z hlediska prevence kriminality právnických osob.²⁶¹ Zákon bohužel nezná žádný způsob dohledu nad právnickou osobou, které byl takový trest uložen. Ostatně prvek účinné kontroly je v zákoně o TOPO přesně tím, v čem vidím největší překážku pro dostatečnou prevenci další kriminality právnických osob. Nicméně Forejt vidí možnost kontroly právnické osoby po uložení trestu zákazu činnosti právě v tom, že vzhledem k informační povinnosti orgánů činných v trestním řízení dle § 30 odst. 1 zákona o TOPO²⁶² se orgány, vykonávající běžný dohled nad právnickou osobou, dozvědí o tomto trestu a budou tím pádem více motivovány k její kontrole.²⁶³

²⁵⁹tamtéž str. 141

²⁶⁰vedle trestu zákazu činnosti sem lze zařadit trest zákazu plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži a trest zákazu přijímání dotací a subvencí.

²⁶¹JELÍNEK, J., HERCZEG, J., 2013, op.cit. str. 147

²⁶²,O zahájení trestního stíhání proti právnické osobě vyrozumí orgán činný v trestním řízení, který trestní stíhání zahájil, příslušný orgán veřejné moci nebo osobu, které podle jiných právních předpisů vedou obchodní rejstřík nebo jiný zákonem určený rejstřík, registr nebo evidenci, orgán udělující licenci nebo povolení k činnosti této právnické osobě a orgán odpovědný za dozor nad takovou právnickou osobou. Tyto orgány nebo osoby vyrozumí předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce také o pravomocném skončení věci.“

²⁶³FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L. 2012. op. cit. str. 186

Zákazy účasti ve veřejné soutěži a zákazy přijímání subvencí budou z hlediska prevence před další trestnou činností právnické osoby hrát obdobnou roli. Pro jejich řádné zapůsobení je opět nutná kontrola zevnějšku, která určitým způsobem donutí právnickou osobu změnit svůj vnitřní chod tak, aby v jejím rámci nebylo podporováno kriminální chování. Kontrola nad řádným průběhem zadávání a účasti na veřejných zakázkách a koncesním řízení náleží Úřadu na ochranu hospodářské soutěže.²⁶⁴ Otázkou je, zda by tedy kontrola dodržování výkonu trestu uloženého dle zákona o TOPO neměla být spolu s dozorem nad činností takto potrestané právnické osoby výslovně tomuto orgánu svěřena, a to obdobně i v případech zákazů příjmu dotací a subvencí.

Osoba dohlížející na činnost právnických osob po uložení zákazového trestu by měla posoudit, zda její zdržení se takovéto činnosti dostatečně zapůsobilo. Musí se přesvědčit, že již nehrozí nebezpečí jejího dalšího kriminálního chování. Hodnotit bude „zejména, jaká opatření k nápravě právnická osoba přijala, aby byl zajištěn řádný výkon její další činnosti, např. zda dbá na důsledné dodržování právních předpisů, vytvořila určité preventivní programy sloužící k předcházení páčání trestné činnosti, přijala určitá personální opatření zajišťující kvalitní výběr pracovníků do rozhodujících pozic, a zda je zajištěno důsledné dodržování a vynucování takovýchto opatření v praxi (nepostačí pouze formální přijetí určitých interních předpisů bez navazujících opatření). Celkově by se dalo říci, že je významné, zda právnická osoba přijala dostatečná opatření zajišťující „vytvoření nezávadného firemního (vnitřního) prostředí““.²⁶⁵

3.2.3. Tresty postihující majetek, zejména trest peněžité

Obecně lze říci, že tresty postihující majetek právnických osob slouží především svým odstrašujícím prvkem. Jak již bylo rozebráno na jiných místech této práce, právnická osoba je kalkulujícím subjektem, který nebude páchat trestnou činnost, pokud za ni bude hrozit postih, který převyšuje její výnosy. V případě, že by se uvedené opatření nesetkalo s požadovaným účinkem, je patrné, že je namístě uložit spíše trest jiný, popřípadě zkombinovat trest postihující majetek právnické osoby s dalším postihem. K tomu, aby peněžité tresty působily dostatečně odrazujícím způsobem, je nutné, aby je soudy ukládaly přiměřeně jejich povaze a také povaze spáchaného trestného činu. Z dostupných dat se zatím ukazuje, že se soudy k

²⁶⁴§ 248 zákona č. 134/2016 o o zadávání veřejných zakázek

²⁶⁵FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L. 2012. op. cit. str. 189

ukládání peněžitých trestů nepostavily dostatečně razantně (viz kapitola 2.4). Peněžité tresty ukládají na pomezí dolních hranic a tudíž nelze předpokládat, že právnickou osobu od kriminální činnosti odradí. Deterenční funkce peněžitého trestu je tedy zatím v českém prostředí pouhou fikcí.

Faktem ovšem je, že peněžitý trest je považován teorií za základní prostředek postihu právnických osob. Ostatně v oblasti správního trestání přestupků (správních deliktů) právnických osob je peněžitá sankce (pokuta) také dominantní. Dle Vaníčka peněžitá sankce bude nenahraditelným prostředkem postihu právnických osob.²⁶⁶ Dle mého názoru je nutné, aby byly zejména peněžité tresty ukládané českými soudy (nejen v případě fyzických, ale i právnických osob) podrobeny celkové revizi. Úvahy *de lege ferenda* nad ukládáním peněžitých trestů v České republice, vzhledem k omezenému rozsahu a jinému zaměření této práce, přenechám na jiných.²⁶⁷

3.2.4 Trest uveřejnění rozsudku – negativní publicita jako prevence dalšího kriminálního chování

Tento trest, mnohými autory označovaný jako difamující, hraje také důležitou roli v případě ochrany společnosti před kriminalitou právnických osob. Jeho uveřejněním (samozřejmě za předpokladu, že půjde o čtené periodikum, popřípadě televizní či rozhlasové vysílání) dojde k jakémusi varování společnosti před právnickou osobou a zaměření pohledu okolí na její činnost. Právnická osoba se tak často vyskytne pod drobnohledem svých obchodních partnerů, zaměstnanců, konkurentů a zákazníků a dle mého názoru bude napříště více zdrženlivá kriminálního chování. Dle Gala je ovšem hlavní funkce trestu represivní, tedy skutečně difamovat odsouzenou právnickou osobu. Preventivní funkci pak autor vnímá až jako druhotnou.²⁶⁸ Samozřejmě bude velmi záležet na způsobu a důvodech ukládání tohoto trestu. Na jeho preventivní potenciál by ovšem nemělo být zapomínáno a měl by být dle mého názoru ukládán zejména v případech, kdy je nutné společnost z důvodu její ochrany upozornit na kriminogenní potenciál právnické osoby a tu pak tímto způsobem od dalšího trestního

²⁶⁶VANÍČEK, D. Trestní sankce ukládané právnickým osobám. Trestní právo, Praha, Lexis-nexis CZ s.r.o., 2006, č. 8, s. 14. ISSN 1211-2860

²⁶⁷Sankcionování právnických osob se věnuje např. TIBITANZLOVÁ, A. Sankcionování právnických osob a praxe českých trestních soudů, Bulletin advokacie č. 10/2016.

²⁶⁸GALO, D. Trest uveřejnění rozsudku v trestním právu právnických osob. Trestní právo, 2015, vol. 1, No 1, str. 21. ISSN 1211-2860

jednání odradit. Vhodné dále bude ukládat tento trest společně s dalším trestem, čímž bude preventivního účinku dosaženo spolehlivěji. Ve Spojených státech amerických je doporučeno ukládat trest uveřejnění rozsudku spolu s dohledem nad právníckou osobou. Soudce může korporaci uložit uveřejnění informací o tom, jaký čin spáchala, jaký trest jí za to jednání byl uložen a jakým způsobem se chystá zabránit opakování takového jednání.²⁶⁹ Jako obzvláště vhodné se uložení kombinace těchto trestů jeví v případě, kdy soud zhodnotí, že je velká šance na nápravu právnícké osoby.

Trest uveřejnění rozsudku byl jako zcela nový svého druhu v českém trestním právu²⁷⁰ podroben kritice zejména za absenci příslušných vykonávacích ustanovení a mimotrestních předpisů,²⁷¹ jimiž by se zajistila povinnost veřejnoprávních médií takto stanovený rozsudek opravdu publikovat (na tento problém totiž může teoreticky odsouzená právnícká osoba přistupující k uposlechnutí příkazu soudu narazit). Obavy jeho kritiků ovšem zatím nebyly naplněny. K jeho ukládání je rovněž nutno přistupovat takovým způsobem, aby plnil svou funkci. Soud by tak proto měl přesně formulovat text, který bude uveřejněn (nebo alespoň uvození textu a dále označit část odůvodnění rozsudku určenou ke zveřejnění). Důležité totiž je, aby byl uveřejněný text schopný předat potřebnou informaci cílovým čtenářům, kteří mají problém porozumět klasickému výroku trestního rozsudku.

3.2.5. Probační dohled nad právníckou osobou jako možnost preventivní sankce

I důvodová zpráva k zákonu o TOPO odkazuje na doporučení a směrnice vydané Evropskou unií, které jako jeden z navrhovaných trestů pro právnícké osoby uvádějí uložení soudního dohledu.²⁷² Vedle Evropské úmluvy lze doporučení zakotvení trestu soudního dohledu nad právníckou osobou nalézt i v dalších mezinárodních smlouvách. Proč se český zákonodárce rozhodl právě tento trest nezakotvit, není v důvodové zprávě rozebráno.

Preventivní účinky dohledu nad právníckou osobou jsou zřejmé. Správně ustanovený „dozor“ by mohl právníckou osobu navést směrem k přijetí funkčních nástrojů, které jí budou zabraňovat v páčání další trestné činnosti. Právnícká osoba tímto dohledem nebude

²⁶⁹HARTLEY, R. 2008. op. cit. str. 58

²⁷⁰Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve svém § 155 odst. 2 také stanovuje možnost soudu přiznat na návrh poškozené strany právo zveřejnit rozsudek, podmínky pak blíže specifikuje.

²⁷¹Srovnej JELÍNEK, J., HERCZEG, J., 2013, op.cit. str. 161

²⁷²Důvodová zpráva k zákonu o TOPO. op.cit. str. 35

nijak extrémně zasažena, proto jeho uložení může připadat v úvahu, když uložení jiných trestů z povahy věci nepřipadá v úvahu, nebo se nejeví jako vhodné. Způsob výkonu dohledu je třeba zvolit tak, aby osoba, která bude tímto úkolem pověřena, měla dostatečné znalosti a potřebné schopnosti k jeho realizaci.

V jakém rozsahu by byl takový trest vykonáván, je možné nastavit dle povahy a závažnosti trestné činnosti páchané právníckou osobou. V případě méně závažné trestné činnosti by mohlo jít jen o krátkodobý, nepravidelný dohled. V případě závažnější kriminality by mohl trest povýšit až do sféry nucené správy, kdy by určená osoba po určitou dobu vykonávala řídicí či dozorčí funkce v právnícké osobě (tedy postavila by se na místo statutárního orgánu, obdobně jako v případě insolvenčního řízení).

Na tomto místě je opět možné nahlédnout do právní úpravy, kterou přijali za oceánem. Znovu je ovšem nutné z důvodu odlišné právní kultury upozornit na rozdílnost pojmání trestání korporací v angloamerickém právním systému. Hranice mezi trestáním právníckých osob v rámci trestního práva a jejich sankcionování právem správním je v Common law podstatně odlišné, než je tomu u nás. V angloamerickém systému „*správní orgány ukládají právníckým osobám takové sankce, které by byly na evropském kontinentě spojovány s pravomocemi trestního soudu, anebo jsou zde naopak ukládány sankce, které by byly na evropském kontinentě svěřeny civilnímu soudnictví*“.²⁷³

Na federální úrovni jsou v USA každoročně vydávány příručky pro trestání²⁷⁴ speciální komisí – *United States Sentencing Commission* (dále jen „Komise“). Tyto příručky na základě dostupných údajů o trestání obsahují doporučení, týkající se druhů, výměry a kombinace trestů ukládaných soudy, aby tím odstranily rozdílnosti a podporovaly transparentnost trestání. Komise navíc v příručkách dává doporučení, který trest je v daných případech nejvhodnější pro dosažení stanoveného cíle ukládat. Nejvyšší soud USA v případě *United States v. Booker* v roce 2005 judikoval, že takovéto příručky nemohou být pro soudce závazné. Jejich povaha je tedy pouze doporučující. Informace v nich obsažené nicméně mohou poskytovat inspiraci pro soudce a také jasné srovnání, díky kterému bude mít

²⁷³VANÍČEK, D. 2006, op. cit. str. 13

²⁷⁴UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. The 2016 Guidelines Manual, účinný od 1. listopadu 2016. Dostupné z webové stránky <http://www.ussc.gov/guidelines/archive> [zobrazeno 5.3.2017 v 13:38 hod]

rozhodující soudce komplexní vhléd do způsobu ukládání trestů v USA. Jednou navrhovanou sankcí pro korporátní zločin, která se Komisi jeví jako vhodná, je i stanovení dohledu (v doslovném překladu jde o „probační trest“). Tento dohled slouží jako zabezpečení toho, že korporace dostatečně odškodní oběti trestného činu, který spáchala, dále že zůstane solventní, tedy že jí uložené tresty nepřivedou ke krachu, protože tak by se nedostalo dostatečné náhrady poškozeným. Dohlížející osoba dále vykonává preventivní opatření zabraňující dalším kriminálním jednáním, a současně se snaží o jejich případné odhalení. Hlavním úkolem dohlížejícího pak je ujistit se, že korporace provedla změny ve své struktuře a vnitřních předpisech tak, že se dostane do souladu s požadavky zákonů.²⁷⁵ Doporučení Komise ohledně trestání právnických osob, ale zejména ohledně doporučení prevence kriminálního chování korporací, rozvádím blíže v další části této kapitoly.

3.2.6 Odvolání člena statutárního orgánu

Dle Vaníčka připadá jako možnost postihu právnické osoby v úvahu také zbavení funkce člena statutárního orgánu právnické osoby, který byl odpovědný za páčání trestné činnosti v jejím rámci.²⁷⁶ Uložení takového trestu by muselo být provázáno spolu se souběžným uznáním viny fyzické osoby za trestnou činnost, pro kterou byla obviněna právnická osoba. Z hlediska preventivního by hrála takováto sankce roli, pokud by opravdu k trestné činnosti v rámci právnické osoby docházelo pouze na základě excesivního chování jednotlivce. V takovém případě by ovšem mělo být spíše namísto aplikovat § 8 odst. 5 zákona o TOPO a nevyvozovat trestní odpovědnost právnické osoby za jednání, ke kterému de facto nezavdala příčinu. Pokud je naopak právnická osoba určitým způsobem „naprogramovaná“ k páčání, popřípadě umožnění páčání trestné činnosti, nepomůže jí ani zbavení se takového deviantního jednotlivce. Ostatně, pokud by byl nad právnickou osobou například ustanoven dohled, bylo by v jejím vlastním zájmu se individuálních pachatelů ve své struktuře zbavit.

3.2.7. Doporučení pro trestání korporací

V osmé kapitole Příručky pro trestání z roku 2016, kterou vydala Komise, nalezneme doporučení týkající se trestání organizací.²⁷⁷ Základní zásady trestání organizací znějí takto²⁷⁸:

²⁷⁵HARTLEY, R. 2008. op. cit. str. 58

²⁷⁶VANÍČEK, D.. 2006. op.cit. str. 17

²⁷⁷Organizací je myšleno „osoba odlišná od jednotlivce“. United States Sentencing Commission, Guidelines Manual, 2016. str. 526

²⁷⁸tamtéž str. 525

- Kdykoli je to možné, je nutné, aby organizace odčinila, nebo jí bylo uloženo odčinit škodu, kterou svou trestnou činností napáchala. Výrok o náhradě škody nesmí být chápán jako trest. Náhrada napáchaných škod obsahuje možnosti jejich restituce, obecně prospěšné práce (lze si představit v případě, kdy je poškozeným stát a škoda se nedá přesně vyčíslit, v USA jde ale i o práci ve prospěch oběti, kterou jsou odčiněny napáchané škody), informování obětí a další nápravná opatření (uvedení do původního stavu).²⁷⁹ I v případě, že korporace dostane uloženou velkou sumu jako náhradu škod, je nutné zkoumat, jestli k její nápravě nepřispěje uložení kumulace dalších sankcí, včetně peněžitých.
- Pokud činnost organizace směřuje primárně k páčání trestné činnosti, měla by být zbavena všech aktiv. Absolutně zkorumpovaná korporace by měla být „pokutována až do hrobu“, pokud to tedy zákon umožňuje. V případě, že je možná náprava, doporučuje Komise zaujmout k trestání korporace přístup, který pomůže k její nápravě.²⁸⁰
- Pokuta by měla být odvozena na základě závažnosti spáchaného činu a míry zavinění dané organizace. Míra zavinění je stanovována na základě šesti hledisek:
 - zapojení či tolerování kriminálních aktivit;
 - historie organizace (tedy její chování, zapojení se do kriminálních aktivit, nebo naopak dobročinné aktivity);
 - porušení příkazu, nařízení (může být veřejnoprávní, např. zákaz činnosti, nebo daný smlouvou, interním předpisem);
 - překážení výkonu spravedlnosti;
 - existence efektivního *compliance* nebo etického programu;
 - oznámení kriminálních aktivit orgánům činným v trestním řízení, spolupráce při vyšetřování a přijetí zodpovědnosti za spáchaný trestný čin.
- V případě, že je potřeba dohlédnout na vykonání trestu, je nejvhodnější sáhnout po vedlejším trestu, tedy uložení dohledu nad organizací. Dohlížející osoba vytvoří v rámci organizace předpoklady k tomu, že vykoná uložený trest a přizpůsobí svoje další jednání zákonu.

²⁷⁹HARTLEY, R. 2008. op. cit. str. 58

²⁸⁰DOYLE, Charles. Corporate Criminal Liability: An Overview of Federal Law. Congressional research service. 2013. str. 2. Dostupné z webové stránky <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43293.pdf> [zobrazeno 17.3.2017 v 11:45 hod]

3.2.8. Další způsoby kontroly kriminality právnických osob

Samozřejmě že tresty ukládané právnickým osobám nejsou jedinými prostředky represe ze strany státní moci, které vedou ke kontrole kriminality. Do systému kontroly kriminality se ze strany veřejné moci přidává mnoho orgánů a institucí, které se snaží zabraňovat páchání trestné činnosti. Trestní právo procesní zakotvuje řadu nástrojů, díky kterým může být preventivního účinku dosaženo, aniž by došlo k odsouzení právnické osoby. V řadě případů může mít alternativní řešení k odsuzujícímu rozsudku mnohem lepší výsledek. I v USA je v případě kriminálního chování mnohem více řešena cesta k vyřešení případu formou dohody mezi korporací a orgány činnými v trestním řízení (v těchto dohodách se obvykle korporace zavazují k náhradě škody a veškerému možnému úsilí k zabránění další trestné činnosti).²⁸¹ Vedle toho mnoho specializovaných institucí kontroluje činnost právnických osob a v případě jejich kriminálního chování je za něj postihuje. Například Česká národní banka je institucí sjednoceného dohledu nad finančním trhem, v oblasti daňové kriminality nalezneme kontrolu řádného vykonávání daňových povinností subjektů ze strany finančních úřadů, orgánů celní správy, nebo centrálně pomocí finančního analytického úřadu.²⁸²

Jistá odvětví mohou být navíc státem regulována dalšími předpisy, standardy a omezeními. Jde o strategii kontroly kriminality, pro které se v zahraničí označení „*command and control*“. Jednotlivá odvětví, typicky se hovoří o ochraně životního prostředí, stanovují pravidla a hranice pro chování jednotlivců i korporací. Dodržování pravidel je kontrolováno příslušnými orgány a jejich dodržování je vynucováno. V případě České republiky bude většina těchto porušení postížena v rámci správního práva. V případě překročení hranice společenské škodlivosti předají příslušné orgány informaci o porušení daných pravidel orgánům činným v trestním řízení. Problémem předpisů přijímaných na resortní úrovni je, že jsou velice nepřehledné, je jich mnoho a často je i pro právnické osoby podnikající v příslušném odvětví problematické se v nich orientovat. Takovýto stav rozhodně nepřispívá k předcházení kriminality a proto není účelné věnovat největší pozornost represí, ale v první řadě je nutné přizpůsobit příslušná nařízení, předpisy a pokyny praktické činnosti korporací.

²⁸¹HARTLEY, R. 2008. op. cit. str. 60

²⁸²tento úřad byl zřízen ke dni 1. 1. 2017, zákonem č. 368/2016 Sb., novelizujícím zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Informace o jeho činnosti jsou dostupné z webových stránek <http://www.financnianalytickyurad.cz/> [zobrazeno 18.3.2017 v 16:52 hod]

K tomu, aby stát vynucoval povinnosti, musí je stanovit jasně, přehledně a účinně o nich veřejnost informovat.

Z tohoto důvodu se dále v této kapitole zabývám nástroji prevence korporátní kriminality, které ve spojení s hrozbou postihu právnických osob ze strany státu pomohou vytvořit prostředí, v němž nebude kriminální jednání korporací tolerováno.

3.2. Prevence kriminality právnických osob

*„Prevence kriminality představuje soubor nejrůznějších společenských aktivit orientovaných na odstranění, oslabení či neutralizaci kriminogenních faktorů.“*²⁸³ Lze tedy říci, že prevence kriminality stojí mimo trestní právo, působí nejen na potenciální pachatele trestné činnosti, ale také na oběti (viktimologická prevence). Smyslem prevence kriminality je zvýšit ve společnosti povědomí o nebezpečí, které od daného typu kriminality hrozí, vytvořit účinné mechanismy zabránění kriminality a snižovat příležitosti ke kriminálnímu chování. Preventivních opatření, která pomáhají v předcházení trestné činnosti právnických osob, je známa celá řada. V závěru této kapitoly nastíním několik nástrojů, které mohou podpořit efektivní prevenci korporátní kriminality. Tomu, aby korporace co nejvíce snížily riziko páchaní trestné činnosti, nepostačí pouze přijetí vnitřních předpisů, byť sebedokonalejších. Do preventivního působení na korporace je třeba zapojit řadu dalších faktorů, v jejichž souhrnu by mohlo vzniknout prostředí, ve kterém nebude kriminální chování pro korporace výhodné, pohodlné, nízkorizikové, ani snadné. Pokud se prostřednictvím provázaných nástrojů budeme schopni takového výsledku dobat, nebude korporátní kriminalita tak závažným a stále narůstajícím fenoménem, jako je tomu dnes.

Jak jsem uvedla v úvodu kapitoly o kontrole kriminality, prevencí kriminality právnických osob se zabývá, zejména na zahraničním poli, několik kriminologů. Simpson v rámci prevence kriminality uvádí tři systémy, pod které pak řadí jednotlivé nástroje prevence.²⁸⁴

²⁸³GRÍVNA, T., SCHEINOST, M. a ZOUBKOVÁ, I. 2014 op. cit. str. 142

²⁸⁴SIMPSON, S. a kol. 2013. op.cit. str. 267

Zákonné povinnosti a kontrola státu

V případě povinností stanovených zákonem jde o preventivní opatření pocházející z pera státních orgánů, popřípadě zákonodárce. Ten může například stanovit *compliance* program jako povinnost právnické osoby k jejímu vzniku (nemusí být univerzální třeba jen pro určité právnické osoby – například finanční instituce, organizace podnikající v oblasti energetiky, podniky, které se účastí veřejných soutěží a zakázek atp.).

Stát může navíc prostřednictvím zákonů a jejich řádného vymáhání působit na právnické osoby takovým způsobem, že je od kriminálního chování odstraší. Pokud jsou potenciální přínosy z trestné činnosti vysoké, a riziko odhalení nízké, získá právnická osoba příležitost k páčání trestné činnosti. Pro to, aby byla odstraněna taková příležitost, nestačí represivní složky státu (které často nemají prostředky k odhalení trestné činnosti právnických osob), ale je potřeba odstraňovat příležitosti na úrovni samotné organizace, a to samoregulací.

Samoregulace

Pod pojmem samoregulace je nutné si představit vnitřní předpisy společnosti, které nejen že jsou přijaty vedením společnosti, ale jsou hlavně závazné pro všechny její členy, jejich dodržování je kontrolováno, a v případě jejich porušení nastoupí neformální sankce. Pod pojmem samoregulačních předpisů si lze představit například etické kodexy, *compliance* programy, kontrolní řady a orgány, atd.

Pokud se v rámci dané organizace tolerují ilegální postupy, dokonce i kriminální chování, je větší pravděpodobnost, že jednotliví členové se budou takovým způsobem chovat. Pokud je ve společnosti *compliance* program pevně uchycen, je pravděpodobné, že jej dceřiné společnosti převezmou od svých matek. V rámci odvětví pak bude běžné takový *compliance* program mít (nemít ho by mohlo znamenat větší pozornost věnovanou institucemi vnější kontroly – např. policií, daňovými orgány).

Neformální sankce

Autorka pod pojmem neformálních sankcí ve svém článku označuje v podstatě všechny postihy kriminálního chování korporace, které nejsou spojeny s represivním vymáháním zákona státem, popřípadě jsou jeho následkem. Jako příklad Simpson uvádí negativní publicitu, kterou by měla být korporace, popřípadě její člen (manažer) postížena za kriminální

chování. Reakce společnosti, ale i korporace na takové jednání jednotlivce, by měla být negativní. Toho se pak musí dosahovat určitou osvětou, informováním veřejnosti skrze justiční webové stránky atp. Autorka předpokládá, že především neformální sankce, ale do určité míry také sebekontrolní mechanismy, budou působit jako určité stigmatizující prvky na jednotlivce, kteří tím budou více motivováni k chování souladnému se zákony.

Represivní a preventivní strategie nemohou v rámci funkční kontroly kriminality fungovat odděleně. Nejúčelnější se mi jeví podporovat ve velké míře prevenci kriminality, a to všemi možnými způsoby. Represivní strategie pak musí přicházet teprve v situaci, kdy i kompletní preventivní opatření selhala. V České republice bohužel nebyl brán velký zřetel na prevenci kriminality již od počátku kriminálního postihu právnických osob. Důraz na účinné mechanismy prevence korporátní kriminality a přihlížení k úsilí právnické osoby, zamezujícímu kriminální chování, bylo až do novely zákona o TOPO č. 183/2016 Sb. spíše okrajovou záležitostí.²⁸⁵ Nový § 8 odst. 5 zákona o TOPO přinesl v tomto ohledu do kriminalizace jednání právnické osoby podstatnou změnu, která s sebou přinesla řadu otázek, a dost možná mnoho aplikačních potíží v budoucnu.

3.2.1 Veškeré možné úsilí právnické osoby vyhnout se kriminálnímu chování

Veškeré možné úsilí, které je možné požadovat na dané právnické osobě pro to, aby v jejím rámci nebyla páchána trestná činnost, je poměrně nově²⁸⁶ stanovená záchránná brzda trestního stíhání právnických osob. Odborná veřejnost tak od zanesení ustanovení o vyvinění právnické osoby vede bouřlivé debaty o tom, co se takovým ustanovením myslelo. Z důvodové zprávy čerpat nelze vzhledem k tomu, že předmětný pátý odstavec § 8 byl do zákona vložen v průběhu projednávání zákona na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (dále jen „PS“), konkrétně byl navržen jako pozměňovací návrh Ústavněprávního výboru PS.²⁸⁷ V rámci přijetí vyvíňovací klauzule do zákona o TOPO padlo několik reakcí na téma veškerého možného úsilí. Jedna z autorek pátého odstavce § 8 zákona o TOPO, Marie Benešová, která dané ustanovení obhajuje navzdory nesouhlasnému postoji z řady soudců a státních zástupců k dané věci, uvedla, že „*Není pravda, že budou k vyvinění právnické osoby*

²⁸⁵Preventivní opatření byla řešena jen v souvislosti se zaměstnaneckou kriminalitou přičítanou dané právnické osobě.

²⁸⁶Novela zákona nabyla účinnosti dne 1.12. 2016

²⁸⁷Sněmovní tisk č. 304/4. Usnesení ústavně právního výboru č. 160 ze dne 25. listopadu 2015 k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

postačovat etické kodexy nebo jen proškolení zaměstnanců.“ Hranice veškerého možného úsilí dle ní nastaví sami soudci a státní zástupci.²⁸⁸ Již tento komentář členky PS stačí k tomu, aby si čtenář uvědomil, jak málo se při pozměňování zákonů hledí na základní zásady trestního práva, dokonce na základní zásady ovládající tvorbu práva obecně. V případě, že zákonodárce tvoří ustanovení zákona s myšlenkou, že k jeho vysvětlení dojde na základě úvah státních zástupců a soudců při jeho aplikaci, je dle mého názoru v hrubém rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*. Co je „veškeré možné úsilí“, alespoň pro praxi státních zastupitelů, se pokusilo alespoň zčásti vyřešit Nejvyšší státní zastupitelství, které vydalo pokyn pro státní zastupitele s názvem „*Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*“ (dále jen jako „Pokyn NSZ“).²⁸⁹

Již v souvislosti s přijetím Pokynu NSZ bylo avizováno, že daná úprava může významně zasáhnout do dosavadní praxe státních zastupitelství a že bude této problematice věnována zvýšená pozornost. V blízké době lze tedy očekávat vydání navazujících dokumentů, které budou podrobněji rozebírat aplikaci vyvíňovací klauzule a možná budou obsahovat i konkrétní případy její aplikace. Pro výklad odst. 5 používá Pokyn NSZ již z dřívějšíka známou úpravu obsaženou v § 8 odst. 2 písm. b) zákona o TOPO. Dle uvedeného ustanovení lze právnické osobě přičítat jednání jejího zaměstnance pouze v tom případě, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) zákona o TOPO (tedy statutární orgán, nebo jeho člen, osoba ve vedoucím postavení právnické osoby, která jejím jménem jedná, vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, nebo ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení dané právnické osoby) nezabránily spáchání trestného činu. Zabránit trestnému činu šlo dle uvedeného ustanovení tak, že povinné osoby provedou *taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu*. Toto ustanovení je v Pokynu NSZ komentováno tak, že „*Právnická osoba v podstatě odpovídá za nezvládnutí rizika z provozování korporace, zanedbání či odevzdanosti realizace dohledu, kontroly a organizace.*“²⁹⁰ Právnická osoba na

²⁸⁸KRAMER, Jaroslav. Revoluční změny ve stíhání firem. Právní rádce. 2016. Dostupné z webové stránky: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-65248490-revolucni-zmeny-ve-stihani-firem> [zobrazeno 19.3.2017 v 11:53 hod]

²⁸⁹Dokument je dostupný z webové stránky: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/soubory-ke-staeni> [zobrazeno 19.3.2017 v 11:58 hod]

²⁹⁰Pokyn NSZ. 2016. op. cit. str. 9

základě výše popsaného neodpovídala za zjevný exces svého zaměstnance, pokud ale šlo o vedení právnické osoby, vyvinění z jeho činů zákon ve svém původním znění nepředpokládal.

Pokyn NSZ dále uvádí konkrétní případy, ve kterých došlo k aplikaci ustanovení, které vyvíňuje právnickou osobu z excesu spáchaného jejím zaměstnancem. Dle údajů dostupných z období od 1. 1. 2012 do 17. 8. 2016 bylo ustanovení aplikováno či zvažováno v celkem pěti věcech. Z nich poukazuje na celkem tři pravomocně skončené případy. Ani jeden případ ovšem nebyl po dobu účinnosti zákona o TOPO (tedy za více než pět let) rozhodován Nejvyšším soudem, který by mohl stanovit základní parametry exkulpace právnické osoby.

Ve dvou případech, na něž Pokyn NSZ upozorňuje, a které byly také již pravomocně rozhodnuty soudem, lze poukázat hlavně na fakt, že tíha dokazování toho, zda v konkrétním případě šlo o pochybení právnické osoby nebo o pouhý exces jejího zaměstnance, leží na orgánu činném v trestním řízení, tedy zejména na státním zástupci. V prvním z případů nemohly orgány činné v trestním řízení vyloučit, že právnická osoba neučinila opatření, která by ji z jednání jednotlivce exkulpovala. Pokud tedy došlo k excesu ze strany jen jednoho zaměstnance (z mnoha), nemůže dojít k přičtení odpovědnosti právnické osobě, pokud nebylo prokázáno, že selhala s jeho přípravou a následnou kontrolou. Naopak zanedbání dohledu se dle druhého případu dalo dovozovat z chaotického způsobu vedení společnosti, nepřehlednosti zodpovědností jednotlivých zaměstnanců a jejich nedostatečnému vedení, což ve svém důsledku zapříčinilo, že byla pachatelí – fyzické osobě – dána dostatečná příležitost ke spáchání trestného činu. Pouhé dva případy ovšem otázku tolika aplikačních problémů nevyřeší, je proto nutné stanovit další mantinely pojmu „veškeré možné úsilí“. Pro aplikační praxi státních zástupců byly tyto mantinely v Pokynu NSZ stanoveny následovně:

- Vyvíňovací klauzule se dle Pokynu NSZ nebude vztahovat na osoby vykonávající rozhodující vliv na řízení právnické osoby (dle § 8 odst.1 písm. c) zákona o TOPO). Takové osoby stojí vně právnické osoby a vykonávají svůj vliv buď přímo (ovlivňují exekutivu, tedy statutární orgán, či jednatele) nebo nepřímo (ovlivňují hlasování, například z pozice většinového akcionáře). Dle mého názoru ovšem tyto osoby z povahy věci nejsou vyloučeny a právnická osoba se bude moci zprostit i odpovědnosti za jejich jednání. Právě v případě nepřímého ovlivňování chodu právnické osoby si lze představit, že ovládající osoba spáchá trestný čin, ačkoli právnická osoba učinila

- všechna opatření k tomu, aby trestné činnosti zabránila (jak je dobře známo, v řadě korporací je management společnosti důsledně oddělen od její vlastnické struktury).
- Právnícké osoby založené za účelem páchaní trestné činnosti budou odpovědné vždy. Ostatně nedávalo by smysl, aby takováto právnícká osoba vůbec vynakládala nějaké prostředky pro prevenci kriminality v rámci své činnosti.
 - V rámci dokazování skutečností rozhodných pro vyslovení viny obviněné právnícké osoby se obžaloba bude muset vypořádat s otázkou vynaložení veškerého možného úsilí. Požadovaná opatření musejí být „šitá na míru právnícké osobě“,²⁹¹ musejí být tedy pro právníckou osobu upravena, přizpůsobena její činnosti, jejím majetkovým a personálním poměrům, obchodním praktikám, odvětví, ve kterém se pohybuje atp.
 - Platnost a efektivita nástrojů, které mají zabraňovat trestné činnosti právnícké osoby, se bude posuzovat také v souvislosti se vztahem dané právnícké osoby a osoby fyzické, jejíž jednání je právnícké osobě přičítáno. Jiné požadavky by pak měly být nastaveny pro řídicí orgány, jiné pro běžné manažery, zaměstnance, kontrolory atp.
 - Posuzovat jednotlivá preventivní opatření právnícké osoby bude nutné také ve vztahu ke konkrétnímu trestnému činu, za který je obviněna. Vzhledem k širokému výčtu trestných činů, kterých se právnícká osoba může dopustit, je třeba brát ohled na *„organizační, situační, materiální, personální a další okolnosti existující u dané právnícké osoby, které mohou zvyšovat, nebo naopak snižovat riziko výskytu některých trestných činů.“*²⁹²
 - Při stanovení, čím se dá určit úsilí vyvíjené právníckou osobou, bude jako východisko sloužit i znění § 8 odst. 2 písm b) zákona o TOPO. Bude se tedy přiměřeně zkoumat, zda právnícká osoba prováděla kontrolu činnosti svých členů, pokusila se odvrátit následky trestného činu apod. Samozřejmě to není vše, co je na právnícké osobě v rámci prevence trestné činnosti vyžadováno.
 - Jedním ze základních předmětů zkoumání bude firemní kultura dané právnícké osoby. Ta je dle Pokynu NSZ základem pro dodržování pravidel a etiky firmy. V tomto ohledu je odkazováno na tzv. *corporate governance*, neboli zásady řádné správy a řízení společnosti (viz dále v této kapitole). V rámci firemní kultury dané společnosti jsou pak přijímány specifické instrumenty, které pomáhají předcházet trestné činnosti. Jako příklad jsou uvedeny odvětvové zákony, které blíže stanovují povinnosti pro

²⁹¹Pokyn NSZ. 2016. op. cit. str. 15

²⁹²Tamtéž str. 16

jednotlivce i právnické osoby a jejich respektování danou právnickou osobou, interní předpisy ve formě zakládajících listin, stanov, organizačních, pracovních a podpisových řádů. „Orgány činné v trestním řízení by se měly zaměřit na zkoumání souladu pro trestní věc rozhodných vnitřních předpisů správními předpisy závaznými pro příslušnou právnickou osobu, srozumitelnost vnitřních předpisů, jejich vzájemnou provázanost a adresnost stanovených odpovědností apod.“²⁹³ V rámci své činnosti a skutečné vymahatelnosti svých vnitřních předpisů by měly v rámci právnické osoby probíhat různé vzdělávací akce, jejichž účinnost by měla být v rámci trestního řízení ověřována. Roli hraje také existence či neexistence etického kodexu, přičemž jeho neexistence automaticky nevyvolává nedostatečnost přijatých opatření a naopak, jeho existence sama o sobě neznamena, že právnická osoba vyvinula veškeré možné úsilí k zabránění neetického chování. Zkoumá se také jeho materiální stránka (tedy jestli nejde jen o prázdnou proklamaci, která se v praxi nedodrhuje). V rámci etického kodexu je vhodné, minimálně v některých specifických organizacích, stanovit protikorupční zásady, popřípadě přijmout samostatný protikorupční program. Dále je upozorňováno na význam *compliance* programů, možnost ustanovení institutu firemního ombudsmana atd. Některými z těchto nástrojů se podrobně zabývám v následující podkapitole.

- K posuzování, zda bylo vynaložené úsilí „veškeré možné“, bude docházet zpravidla ve třech úrovních. Nejprve v úrovni **preventivní**, tedy zda vůbec v rámci dané právnické osoby existují dostatečná opatření, která mají vést k zabránění trestné činnosti. Zadruhé půjde o úroveň **detekční**, tedy zda organizace přijala dostatečná opatření, která odhalují nevyhovující jednání, a nakonec úroveň **represivní**, tedy pokud daná organizace vymáhá požadavky, které stanovuje v předpisech. V rámci posuzování komplexnosti přijatých opatření bude hrát velkou roli konkrétní případ, důraz bude kladen na některá kritéria, jako vhodnost přijatých opatření (zda jsou vůbec schopná naplnit požadavky na prevenci kriminálního jednání) a jejich přiměřenost (tedy nakolik reflektují konkrétní rizika).

I přesto, že Nejvyšší státní zastupitelství vydalo tento dokument, nemění to nic na situaci, že právnické osoby nemají dostatečně jasně vymezeno, jaké kroky mají podniknout, aby v jejich

²⁹³tamtéž str. 17

rámci nedocházelo k páčání trestné činnosti. Někteří odborníci tvrdí, že pojem „veškeré možné úsilí“ je tak široký, že jej právnická osoba nemůže v podstatě naplnit nikdy.²⁹⁴ Jiní nejsou ke znění vyvíňovací klauzule tak skeptičtí, ba naopak vyslovují obavu, že se zákon kvůli ní stane méně efektivním při postihu právnických osob. Řada advokátních kanceláří začala poskytovat komplexní služby v podobě vytvoření vnitřních předpisů, školení a dalších instrumentů pro právnické osoby, které se chtějí chránit před trestním postihem. V současné praxi se lze setkat s prohlášeními typu „*Víme, jak se vyhneme trestní odpovědnosti*“. Smyslem daného ustanovení zákona o TOPO by ale nemělo být vyhýbání se trestní odpovědnosti, důraz by měl být kladen zejména na důležitost preventivních opatření a na budování firemní kultury, která se bude hlásit k zásadám poctivosti a dobrých mravů.

Inspiraci pro vytvoření Pokynu NSZ, ale také pro další předpisy a pravidla, které, doufám, brzy vzniknou, lze najít v zahraniční praxi. Následující část mé práce pojednává o dokumentu vydaném ve Velké Británii, který má dle mého názoru potenciál pozitivně ovlivnit prevenci korupční a obecně kriminální činnosti v rámci právnických osob. V případě, že odborníci vytvářející preventivní strategie zabraňující korporátní kriminalitě, budou jako podklady pro své výstupy kombinovat instituty zmíněné v Pokynu NSZ spolu s instituty zakotvenými v zahraničních úpravách (viz dále), existuje naděje, že se podaří vytvořit skutečně efektivní preventivní program.

3.2.2. Příručka k zákonu o úplatkářství z roku 2010

Vzor pro stanovení, co lze považovat za dostatečné, aby se korporace vyhnuly trestnímu stíhání, vydalo britské ministerstvo spravedlnosti. Nazvalo jej „*Pokyny pro postup, které mohou příslušné obchodní organizace zavést, aby zabránily osobám s nimi spojenými v úplatkářství*“ (dále jen „Příručka“). Gřivna v článku pro Parlamentní listy uvedl, že v zahraničí je poměrně běžné, aby příslušná ministerstva vydávala obdobné návody pro korporace, jak se efektivně svému případnému trestnímu stíhání vyhnout. K tomu samému pak nabádá i příslušné resorty u nás, tedy ministerstvo spravedlnosti a ministerstvo vnitra.²⁹⁵

²⁹⁴ Viz například vyjádření ke kauze společnosti Agrotech. 2017. Dostupné z webové stránky: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2033134-statni-zastupce-agrotec-spachal-trestny-cin-firme-ale-pomohla-zmena-zakona> [zobrazeno 10.4.2017 v 12:00 hod]

²⁹⁵ GŘIVNA, Tomáš. Dva a půl roku účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Parlamentní listy. 2014. Článek dostupný z webové stránky <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Tomas-Grivna-Dva-a-pul-roku-ucinnosti-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnicky-osob-325194> [zobrazeno 18.3.2017 v 13:15 hod]

1. července 2011 vstoupil ve Velké Británii (dále jen „VB“) v účinnost Zákon o úplatkářství (*The Bribery Act 2010*), který přivedl řadu změn v kontextu úplatkářských trestných činů ve VB. Zároveň s jeho přijetím připravila vláda VB Příručku, o které budu podrobněji v této práci pojednávat. Jde o jakýsi vzor, který slouží korporacím k tomu, aby mohly přijmout efektivní programy, které jim umožní kontrolovat a potlačovat korupční kriminalitu ve svém středu a tím se vyhnout případnému postihu trestního práva. Je nutné zmínit, že tento zákon se týká pouze korupčních případů a kauz, a není tedy aplikovatelný na ostatní formy korporátní kriminality. Nic ovšem nebrání jeho implementaci i v případě snahy zabránit další trestné činnosti, řada postupů a návodů je stanovených univerzálně.

Z hlediska relevance k této kapitole lze shrnout, že Zákon o úplatkářství²⁹⁶ stanovuje čtyři základní typy trestných činů, které budou na jeho základě poskytovány:

- nabídka, poskytnutí nebo slíbení úplatku (tzv. aktivní úplatkářství);
- požadování, souhlas s přijetím, nebo přijetí úplatku (tzv. pasivní úplatkářství);
- podplácení zahraničního veřejného činitele;
- podplácení za účelem získání, nebo udržení obchodní pozice nebo výhody, kterým nebylo zabráněno ze strany příslušné korporace.

Zákon přímo ukládá Státnímu tajemníkovi povinnost vypracovat a předložit Příručku, která pomůže organizacím zabránit takovému jednání v rámci jejich činnosti.

Samotná příručka obsahuje upozornění, že není univerzální, že je nutné její aplikaci přizpůsobit velikosti a případnému nadnárodnímu působení dané organizace.²⁹⁷ Pro účinné implementování požadavků zákona o úplatkářství na zabránění trestné činnosti v rámci korporací musí být dodrženo šest základních principů. Tyto principy jsou stanoveny obecně právě kvůli tomu, aby se daly přizpůsobit konkrétním potřebám korporace.²⁹⁸

²⁹⁶The Bribery Act 2010. Dostupný z webových stránek: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents> [zobrazeno 18.3.2017 v 13:38 hod]

²⁹⁷The Bribery Act 2010. Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing. str. 6. Dostupné z webových stránek: <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf> [zobrazeno 11.4.2017 v 19:00 hod].

²⁹⁸The Bribery Act 2010. Guidance. op. cit. str. 20 an.

- **Proporcionalita** přijatých opatření k riziku, které společnost postupuje. Dále musí být přizpůsobeny povaze, rozsahu a složitosti aktivit, které daná společnost vyvíjí. Tento základní princip udává směr předpisům a dalším opatřením, které má daná organizace přijmout tak, aby vytvořila určitou kulturu, ve které bude předcházeno korupční činnosti. Správnou implementaci těchto předpisů pak zabezpečují principy 2-6. K tomu, aby byly interní předpisy dostatečné k vytvoření požadované organizační kultury, musí obsahovat základní prvky. Organizace se v nich v první řadě musí přihlásit k protikorupční politice, stanovit základní mechanismy, kterými hodlá potlačovat korupční jednání a poskytnout strategii k vymáhání těchto mechanismů. Příručka dále poskytuje výčet konkrétních mechanismů, jakými jsou stanovení hranice přiměřené opatrnosti, transparentnost rozhodovacích procesů, *whistleblowing* atp., v detailech odkazují přímo na Příručku.
- **Vrchní představitelé** společnosti musí jít příkladem pro celou organizaci, musí se tedy vyhradit vůči úplatkářským praktikám, sami přijmout opatření, která zavazují i je samotné, a hlavně se zapojit do dohledu nad dodržováním protikorupčních praktik. Přihlášení se k zásadám protikorupční politiky musí být všem členům organizace i veřejnosti dostatečně oznámeno (přijetím předpisu, jeho vyvěšením v prostorách organizace, uveřejněním na webových stránkách). Nepostačí pouze oznámení při přijetí takového předpisu, je nutné ho v určitých časových periodách opakovat, tedy stále na něj upozorňovat. Příručka opět poskytuje výčet konkrétních požadavků na takový vnitřní předpis. Ten musí obsahovat zejména stanovení základních povinností a důsledky jejich porušení.
- Korporace musí před vstoupením do nového odvětví, do právních vztahů s novým obchodním partnerem apod. učinit určitý **odhad rizik** z toho plynoucích. Tato rizika mohou být jak vnější, tak vnitřní. Příručka upozorňuje zejména na nutnost vyhodnocování rizik v souvislosti se zemí, ve které dochází k aktivitám dané korporace, s riziky, která s sebou přináší sektor, ve kterém podniká, některé určité transakce přinášejí zvýšená rizika korupce (zejména příspěvky na charitu, politické kampaně, poplatky za licence a povolení atp.), některé projekty způsobují zvýšení rizika v tom smyslu, že představují příležitost pro společnost (ať již příležitost k zisku, nebo k široké spolupráci s jinými společnostmi), nakonec je třeba pečlivě vyhodnocovat i následky, které přinese partnerství s jinou organizací. Při odhadu rizik

by se měla organizace zaměřit na protikorupční politiky přijaté na místě, do kterého se chystá vkročit.

- S principem odhadu rizik jde ruku v ruce **princip náležitě péče** („*Due Diligence*“). Tento princip, stejně jako výše uvedený, je zaměřený na řádném prověřování informací o jednotlivcích, jejichž jednání je dané organizaci přičítáno.
- **Princip komunikace** je v podstatě požadavek řádně a pravidelně upozorňovat na stanovená protikorupční pravidla a vnitřní předpisy, na výsledky vyhodnocování rizik a všech dalších dokumentů přijatých na základě výše zmíněných principů. Nejde o upozorňování pouze na úrovni vnitřní struktury organizace. Řádné upozornění na přijaté protikorupční praktiky musí směřovat i vůči obchodním partnerům a širší veřejnosti. Zveřejnění přijatých principů ovšem pro potřeby jejich řádné implementace nestačí, organizace musí, minimálně pro své členy, poskytnout i příslušná školení, popřípadě dát jednotlivcům prostor a prostředky, aby se seznámili a pochopili daná protikorupční opatření (v moderní době, kdy jsou přístupné například internetové kurzy, postačí, pokud dá korporace zaměstnanci prostor a prostředky k tomu, aby se takového kurzu zúčastnil, aby se korporace ujistila, že došlo ke skutečnému pochopení dané materie, měla by své zaměstnance otestovat). Ve zkratce je prostě nutný aktivní přístup organizace při implementaci protikorupčních opatření.
- **Monitoring a kontrola** dodržování přijatých opatření. Ani poté, co jsou opatření řádně implementována a všechny relevantní osoby jsou s nimi řádně seznámeny, nekončí povinnost organizace. Pravidelné vyhodnocování jejich dodržování, kontrola zodpovědných osob a popřípadě podstoupení vnější kontroly (například auditu) jsou zásadní pro to, aby organizace věděla, jestli jsou stanovená pravidla dodržována, popřípadě jestli v nich nejsou mezery, které by bylo nutné odstranit.

Pokud bude organizace důsledně dodržovat výše uvedené principy, nemělo by na její půdě docházet ke korupčnímu jednání. Pokud se tak přesto stane, nebude za takové jednání odpovědná, neboť vzhledem k systému a pravidlům, které stanovila, bude takový případ považovaný jako exces jednotlivce, za který nenese organizace žádnou odpovědnost.

Příručka je velice obecná a stejně jako výše rozebraný Pokyn NSZ neposkytuje konkrétní pravidla, kterými se bude dát v praxi bez dalšího řídit. Obsahuje ovšem poselství, které

pomůže stanovit správný směr pro předcházení korupční kriminality. V závěru uvádí příručka několik případových studií, na kterých implementaci řádných opatření ukazuje. Tyto studie slouží jako představa, ale vzhledem k rozmanitosti korporátních struktur jde jen o pár příkladů, nepostihujících všechny možné scénáře. Příručka je ovšem zdrojem poznání i pro neziskové organizace, které s korupčními praktikami zápasí. *Transparency International* tak na základě této příručky vypracovalo řadu dokumentů, které pomůžou jednotlivým organizacím implementovat požadavky z Příručky dostatečně a efektivně. Vytvořila řadu e-kurzů a návodů, díky kterým je aplikace Příručky pro organizace mnohem snadnější a méně nákladná.²⁹⁹ Záleží pak na jednotlivých korporacích, zda půjdou cestou vlastní, využijí materiály dostupné zdarma například od *Transparency International*, nebo jestli si například najmou služby advokáta, který jim s vytvořením a následnou implementací protikorupčních pravidel pomůže. Doufám, že Zákon o úplatkářství nebude výjimkou svého druhu, a že časem vznikne příručka pro zabránění veškerého kriminálního chování v rámci korporací.

3.2.3. Vybrané nástroje prevence korporátní kriminality

Nástrojů, po kterých je možné sáhnout při snaze zabránit korporátní kriminalitě, je nespočet. V následujícím textu jich zmíním pár, mezi nimi například i *compliance* programy, které jsou vnímány jako největší nástroj a způsob, jak se korporace trestnému jednání vyhne. Pro jednotlivé typy kriminality lze pak hledat nástroje přímo šité na míru konkrétnímu typu pachatelů. Jako příklad lze uvést opatření proti daňovým únikům, která jsou cílena na kriminalitu hospodářskou, konkrétně daňovou.

Ve svém souhrnu tvoří nástroje a orgány, které zabraňují nelegální či neetické činnosti, tzv. **firemní kulturu**. Jde v podstatě o způsoby, kterými se v rámci organizace řeší jednotlivé problémy, jak jsou rozděleny úkoly, kdo za co odpovídá atd. Pojem firemní kultury zahrnuje vše, od způsobů výroby, rozdělování práce a zaměření jednotlivých pracovníků, až po disciplinární opatření a postihy za jejich porušení, způsob obchodování, vystupování navenek a mnoho dalších.³⁰⁰ Pro to, aby bylo možné v rámci organizace kontrolovat jednání jejích jednotlivých členů, musí být v rámci firemní kultury vymezeno několik nástrojů, které budou

²⁹⁹Některé výstupy Transparency International UK lze nalézt na webových stránkách <http://www.transparency.org.uk/our-work/business-integrity/training/> [zobrazeno 18.3.2017 v 15:27 hod]

³⁰⁰ORLAND, Leonard. Corporate criminal liability: regulation and compliance : 2006 Supplement. New York: Aspen Publishers, 2006. str. 507. ISBN 073555076x.

bránit protiprávnímu jednání, přispívat k jeho odhalování a následně potrestat viníka. Firma se musí od počátku své činnosti vymezit proti nelegálním aktivitám, kriminalita na pracovišti by měla být všemi, nebo alespoň většinou členů, považována za nepřipustný jev. Garantem existence systému, který podporuje řádnou firemní kulturu, by pak mělo být nejvyšší vedení organizace, tedy především statutární a kontrolní orgány.³⁰¹ V praxi dále nesmí existovat propastný rozdíl mezi psanou a nepsanou firemní kulturou, která musí být v rámci právnické osoby skutečně prosazována, právnická osoba musí svou firemní kulturou žít.³⁰² Dále rozebírám některé nástroje, které slouží jako berličky pro potírání protiprávní činnosti v rámci organizace.

3.2.3.1. Corporate governance

Corporate governance je soubor pravidel, která ve svém souhrnu vytvářejí systém, kterým je právnická osoba řízena a kontrolována. Cílem tohoto institutu je vytvořit v rámci obchodní korporace (tato pravidla byla vytvořena zejména pro obchodní společnosti, přiměřeně se ale dají principy řádné správy použít i na další typy právnických osob) určitou rovnováhu mezi jednotlivými subjekty, které se podílejí na jejím fungování, správě, ale také na jejím vlastnickém substrátu.³⁰³ Z hlediska kriminální prevence by *corporate governance* mělo poskytovat dostatečné rozlišení zodpovědných osob, vymezit vztahy nadřízenosti a podřízenosti, zprůhlednit činnost společností, jasně určit odpovědnostní vztahy v rámci činnosti společnosti a tím i ukázat na případného viníka kriminálního jednání.

V rámci této obecné politiky vedení právnické osoby je pak přijímána řada zvláštních předpisů, které mají za úkol kontrolovat vždy určitý aspekt činnosti členů dané organizace. Jde například o standardy obchodního jednání, etický kodex, *compliance* programy, škálu interních směrnic, řady skartační, archivační, spisové, protikorupční pravidla atp.³⁰⁴ Některé z těchto specifických vnitřních předpisů jsou rozebrány dále v této práci.

³⁰¹FENYK, Jaroslav a SMEJKAL, Ladislav. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře Wolters Kluwer. str. 148. ISBN 978-80-7357-720-9.

³⁰²Pokyn NSZ. op. cit. str. 16

³⁰³*Corporate governance: kolektivní monografie*. Vyd. 1. Editor HURYCHOVÁ, Klára., editor BORSÍK, Daniel. Praha: Wolters Kluwer, 2015, str. 11. ISBN 978-80-7478-654-9.

³⁰⁴FENYK, J. a SMEJKAL, L. 2012. op. cit. str. 153

Mezinárodní standardy *corporate governance* udává především mezinárodní Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále jen „OECD“). Na principech stanovených touto organizací staví i Komise pro cenné papíry, která je zakotvila do Kodexu správy a řízení společností. Hlavními principy řádného *corporate governance* tedy jsou:³⁰⁵

- osobní odpovědnost managementu,
- průhlednost (transparentnost) jednání a
- kontrola činnosti právnické osoby ze strany akcionářů, veřejnosti i státu.

OECD v dokumentu nazvaném *Principy corporate governance* upozorňuje na to, že vedle pravidel pro řádné vedení společnosti je důležité přijmout množství dalších opatření, která zajistí soulad činnosti právnické osoby s právem, standardy a předpisy upravujícími příslušné odvětví. OECD radí právnickým osobám, aby přijaly účinná opatření zabráňující úplatkářství a dalším korupčním praktikám, dále doporučuje hlavní zásady společnosti vymezit v etickém kodexu.³⁰⁶ *Corporate governance* nestačí jako jediná záruka prevence kriminálního jednání v rámci organizace.

3.2.3.2. Compliance program

Slovo *compliance* je přejato ze zahraniční literatury a ve své podstatě znamená něco, co je v souladu s pravidly.³⁰⁷ *Compliance* program ve významu instrumentu, který slouží k prevenci kriminality právnických osob, znamená „pokročilý systém zásad a pravidel k zabezpečení dodržování právních a etických norem, resp. vnitřních předpisů, ze strany zaměstnanců, vedení společnosti (managementu), obchodních partnerů a dalších osob, které jsou zapojeny do činnosti organizace.“³⁰⁸ Pomocí těchto instrumentů je pak ovládána většina činností společnosti (oblast hospodářské soutěže, finance a daňová povinnost, vztahy se zaměstnanci, zejména ochrana proti diskriminaci, osobních údajů, dále pak ochrana životního prostředí atd.).³⁰⁹ Takové *compliance* programy jsou v dnešní době moderní a hojně implementovány

³⁰⁵KÚDELKOVÁ, Michaela. *Corporate Governance - Správa a řízení společnosti*. Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2006. Dostupné z webové stránky: <http://www.mpo.cz/dokument2566.html> [zobrazeno 23.3.2017 v 12:25 hod.]

³⁰⁶OECD Principles of Corporate Governance. 2004, str. 63. Dostupné z webové stránky: <http://www.mpo.cz/assets/dokumenty/26403/26370/293365/priloha003.pdf> [zobrazeno 23.3.2017 v 12:21 hod.]

³⁰⁷to *comply with* v překladu z angličtiny znamená „být v souladu s“

³⁰⁸Pokyn NSZ. op. cit. str. 19

³⁰⁹BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, str. 174. ISBN 978-80-7380-473-2.

hlavně v některých sektorech, kde je nutné rizikům porušování trestního práva předcházet, zejména pak v sektoru finančním, zdravotnickém, potravinářského průmyslu, v rámci ochrany životního prostředí atd.³¹⁰ Dle Gřivny má již v České republice *compliance* program zavedena celá řada společností³¹¹, ovšem jen jeho zavedení nestačí. K tomu, aby na jeho základě došlo k vyvinění právnické osoby, musí splňovat *compliance* program alespoň základní požadavky. Ty ještě nebyly dostatečně judikaturou stanoveny, ale vzhledem k jejich důležitosti se již alespoň v rámci odborné literatury daří nalézt jejich vyjmenování.

Bohuslav uvádí minimální požadavky, o které by se měl *compliance* program opírat, pokud má dosáhnout svého hlavního účelu, tedy prevence kriminality v rámci společnosti. Tedy:

1. plná podpora programu ze strany vedení společnosti;³¹²
2. stanovení organizační struktury společnosti, ve které je jasně určena odpovědnost jednotlivce za porušení vnitřních pravidel či zákonů;
3. pravidelné vyhodnocování interních a externích rizik (viz kapitola 3.2.2 této práce);
4. přijetí zásad, opatření a postupů odstraňujících či snižujících rizika, mezi tato opatření patří zejména efektivně zvolené vnitřní předpisy (organizační, pracovní řád, směrnice, pravidla atp.). K tomu, aby byla tato pravidla účinná, musí být zajištěna jejich řádná implementace;
5. interní kontrolní mechanismus, v rámci kterého je zjištěno, zda jsou pravidla přijatá společností dodržována i fakticky;
6. pravidelná školení členů právnické osoby (program musí být dostatečně přiblížen zaměstnancům, vedoucím zaměstnancům a rozhodným orgánům), poskytování právní pomoci zaměstnancům;
7. reakční mechanismus³¹³, tedy způsob obdržování informací o nežádoucím jednání a následující reakce na takové chování.

Vedle zásad chování a pracovních postupů je třeba brát zřetel i na pravidla pro vybírání nových zaměstnanců a členů právnické osoby. U těch stávajících pak je nutné sledovat tzv. korupční indikátory. Jde o ukazatele, na základě kterých lze dovodit, že člen organizace

³¹⁰ORLAND, L. 2004, op. cit. str. 511

³¹¹GŘIVNA, T. Parlamentní listy. 2014. op. cit.

³¹²Shodně v ORLAND, L. 2004, op. cit. str. 513

³¹³Fenyk, komentář, str. 154

nejedná zcela v souladu s pravidly. Patří sem například „nákladný život nad rámec legálnych príjmov, závislosť na návykových látkach, gamblerství, obcházení či přehlížení předepsaných postupů či předpisů, jednání vycházející bezdůvodně vstřícně protistraně etc.“³¹⁴

3.2.3.3. Etický kodex

Jde o dokument upravující pravidla chování uvnitř korporace. V podstatě jde o soubor postupů a zásad, kterými by se měli členové dané právnické osoby řídit, zejména v nastalých konfliktních situacích (například při střetu zájmů při výkonu své funkce či povolání). Lze si ho představit jako jakousi deklaraci vhodného chování členů společnosti. K účinnému zabránění kriminality na půdě korporace bude ale nutné přijmout další opatření. Dle Pokynu NST „*neexistence etického kodexu nemusí být znakem nedostatečného úsilí k předcházení trestné činnosti, pokud právnická osoba má silnou firemní kulturu vytvářející prostředí pro právně i eticky konformní chování osob podílejících se na její činnosti*“.³¹⁵

3.2.3.4. Protikorupční program

V rámci speciálních vnitřních předpisů může být přijat systém pravidel protikorupční prevence. Bližší zásady řádného protikorupčního programu byly rozebrány v bodu 3.2.2. této kapitoly. Zejména některá riziková odvětví a obory jsou náchylné ke korupčnímu jednání, a proto je vhodné těmto rizikům předcházet, zejména přijetím speciálního předpisu. Tento program může být součástí jiných pravidel (*compliance* programu či například etického kodexu).

3.2.3.5. Podnikový ombudsman

Jde o pozici interní (tedy tuto pozici zastává jeden z členů právnické osoby), nebo externí. V podstatě jde o nezávislý orgán, který s jednotlivými členy organizace komunikuje případy porušování zákona, navrhuje řešení situace, může činit příslušná opatření a oznámení.³¹⁶ Orgány činné v trestním řízení budou v případě existence takového orgánu zkoumat, „*jakými organizačními opatřeními je zajištěna nestrannost této funkce a její nezávislost na vedení organizace, jak je nastaven a podporován systém oznamování incidentů (prostředky,*

³¹⁴Jelínek, Kriminalistika 1/2016 str. 15

³¹⁵Pokyn NSZ, str. 18

³¹⁶FENYK, J. a SMEJKAL, L. 2012. op. cit. str.153

jednoduchost, dostupnost, zajištění anonymity), jak jsou podněty vyhodnocovány a jaká opatření jsou z nich vyvozována (tj. jakou účinnost tato funkce má).³¹⁷

Právnícká osoba by si tak zpravidla měla do takovéto pozice zvolit důvěryhodnou osobu (také proto, aby se členové organizace nebáli této osobě sdělovat svá podezření), která se orientuje jak ve vnitřních předpisech dané právnické osoby, tak má alespoň základní znalosti právního řádu. Tato osoba by měla být schopná vyhodnotit, jestli došlo k porušení zákona, jaké důsledky je z toho možné vyvodit a následně navrhnout opatření, která zabrání dalším takovým činnostem. V případně řádného zakotvení tohoto orgánu do vnitřní struktury organizace by mohl sloužit jako efektivní kontrola kriminality v rámci právnické osoby.

3.2.3.6. Whistleblowing

Vedle možnosti zakotvit institut podnikového ombudsmana existuje ještě jeden efektivní způsob interní kontroly, a tím je institut tzv. *whistleblowingu*³¹⁸. Cílem zakotvení postupu oznamování nelegálních praktik a ochrany oznamovatele samotného, je podpořit oznamování určitých situací, při kterých v rámci právnické osoby došlo k porušení zákona, vnitřního předpisu či k jinému neetickému chování. Oznámení takového činu může být vnitřní (v rámci struktury právnické osoby), nebo vnější (tedy oznámení příslušným státním orgánům, popřípadě novinářům).³¹⁹ V případě, že bude oznamovatel takového jednání dostatečně chráněn (ochrana může být zakotvena zákonem, nebo na úrovni organizací vnitřním předpisem), bude spíše motivován neetické jednání oznámit. V tom případě bude mít organizace možnost na něj rychle reagovat, předejít vzniku škody z takového jednání a jeho původce náležitě postihnout. Bohužel, ochrana oznamovatelů v České republice je v současné době velice nízká.³²⁰

To, že řádná podpora a ochrana oznamovatelů může přispět nejen k prevenci kriminality, ale i k jejímu odhalování, nasvědčuje i informace vyplývající ze zprávy vydané v roce 2012 *Asociací certifikovaných vyšetřovatelů podvodu*, která uvádí, že celých 50,9 % nahlášených

³¹⁷Pokyn NSZ. op. cit. str. 18

³¹⁸termín pochází z anglického slovního spojení *whistle blower*, v překladu oznamovatel, informátor. In. PICHRT, Jan. Několik poznámek k *whistleblowingu*, loajalitě zaměstnance a k legislativním návrhům. *Whistleblowing*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, , str. 13. ISBN 978-80-7478-393-7.

³¹⁹EICHLEROVÁ, Kateřina. *Whistleblowing a návrhy na jeho úpravu v České republice z pohledu obchodních korporací*. *Whistleblowing*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, str. 53. ISBN 978-80-7478-393-7

³²⁰Analýza trendů kriminality 2015. IKSP. op.cit., str 15

podvodných jednání v organizacích bylo odhaleno na základě údajů poskytnutých jejich zaměstnanci, nebo obchodními partnery.³²¹

3.2.3.7. Zveřejňování smluv, průhledná struktura, transparentnost

Dle kodexu správy a řízení společností je jedním z důležitých prvků řádného vedení a kontroly společností uveřejňování dokumentů a průhlednost její struktury. Mezi základní dokumenty, které by měla zveřejňovat každá společnost, patří zejména ty, které se týkají finanční situace společnosti (finanční a provozní výsledky), výkonnosti společnosti, vlastnické struktury (vlastnické podíly na akciích a hlasovacích právech, politiku odměňování členů orgánů, vrchního managementu, vztahy k zaměstnancům), struktury správy a řízení. Uveřejňování takovýchto informací nejenže umožní výkon práv akcionářům, obchodním partnerům a zákazníkům, kteří díky tomu získají dostatečný přehled o fungování společnosti, ale může také ovlivnit chování společnosti, která se bude snažit vystupovat v nejlepším možném světle.³²²

K transparentnosti činnosti některých veřejnoprávních orgánů a institucí může sloužit například institut veřejného registru smluv, který byl do českého právního řádu zakotven zákonem č. 340/2015 Sb. o zvláštních podmínkách účinnosti některých smluv, uveřejňování těchto smluv a o registru smluv. Podobné nástroje jsou často způsobem boje proti korupci. V současné době je ovšem na pořadu hlasování v Parlamentu ČR novela tohoto zákona, která může jeho efektivitu značně ohrozit.³²³

3.2.3.8. Další

Další nástroje prevence kriminality páchané právníckými osobami jsou například kontrolní daňová hlášení (která sice slouží spíše jako nástroj odhalování trestné činnosti právníckých osob, ale také, pokud je systém jejich podávání a reakce na nesplnění této povinnosti dostatečná, mohou sloužit jako účinný nástroj prevence), dohled orgány, které poskytují licence k provozu, řádně prováděné audity nezávislými a nestrannými auditory atp. Preventivních opatření lze nalézt celou škálu a jejich vhodnou kombinací lze dosáhnout požadovaného stavu.

³²¹ORLAND, L. 2004, op. cit. str. 521

³²²Komise pro cenné papíry. Kodex správy a řízení společností založený na Principech OECD. 2004, str. 22. ISBN 80-239-3471-6

³²³Sněmovní tisk č. 699

Všechna tato opatření je nutné v souladu se standardy vyžadovanými jak v České republice (viz Pokyn NSZ), tak v zahraničí, doplnit kvalitními prostředky informování členů právnických osob o jejich zavedení a fungování pravidelným školením členů, které povede k prevenci kriminality v prostředí dané organizace a také ke kontrole jejich dodržování. Na protiprávní činnost musí být také v každém případě vždy adekvátní reakce, a ani v rámci organizace by nemělo takové chování zůstat nepotrestáno, natož být odměňováno.

Závěr

Dlouhodobý charakter vlivu právnických osob na společenské dění lze sledovat ve své podstatě již od jejich samotného vzniku. Současně je nesporné, že tento vliv stále narůstá. Skutečnost, že některé právnické osoby páchají trestnou činnost při snaze navyšovat svůj vliv, prostředky k jeho uplatňování a neméně také zvyšovat zisk, je jevem, který začal být v našich podmínkách sledován teprve v nedávné době. Aby trestní právo naplnilo svůj základní smysl, kterým je prioritně uchránit společnost a jednotlivce před pácháním trestné činnosti, musí být kriminalita právnických osob efektivně postihována. Jde tedy nesporně v trestním právu o značně aktuální problematiku.

Vzhledem k tomu, že trestná činnost právnických osob je v České republice postihována teprve pět let, nelze z dostupných statistik vyvodit relevantní kriminologické závěry. Kriminologické zkoumání právnických osob jako pachatelů trestné činnosti je tedy nesporně v rámci právního systému ČR v samém počátku. Přesto, že existují kvalitní zahraniční zdroje k této tématice, nejsou domácími odborníky patřičně analyzovány a posléze přizpůsobovány našemu právnímu pořádku s cílem jejich důsledného využití. O šíři, komplexnosti a rozsáhlosti tohoto tématu jsem se pokusila čtenáře informovat v průběhu celé své práce. O každém aspektu trestní odpovědnosti právnických osob a jeho významu pro kriminologické zkoumání by se přitom dalo diskutovat mnohem rozsáhleji, než je tomu v mém základním rozboru kriminologických aspektů trestní odpovědnosti právnických osob.

Bude jistě velice zajímavé pozorovat, jakým směrem se kriminalita právnických osob v České republice posune v horizontu dalších pěti let. Zda-li její vzrůstající tendence bude pokračovat, nebo se ustálí na počtech, které zůstanou zanedbatelné v poměru ke kriminalitě osob fyzických. Jaká preventivní opatření se začnou v rámci zabraňování kriminalitě právnických osob používat a jaká bude jejich efektivita. Preventivních opatření, které lze v rámci korporace přijmout, jsem v závěrečné kapitole mé práce navrhla celou řadu. Současná praxe přitom nejvíce tíhne k vytváření *compliance* programů, přičemž při jejich tvorbě čerpá z velké části ze zahraničních zkušeností. Jak budou k takovým programům přistupovat orgány činné v trestním řízení je otázka, na kterou odpoví teprve čas, tedy delší praxe v ulatňování trestní odpovědnosti právnických osob. Než se v tomto ohledu ustálí soudní judikatura, soudím, že uplyne více než pouhých pět let.

Jedno je ale jisté - pokud jsou obavy kriminologů správné a trestná činnost právnických osob má skutečně takový rozsah, jak v mnohých publikacích uvádějí, bude nutné změnit přístup české justice i ostatních orgánů činných v trestním řízení k tomuto problému. Bude žádoucí vytvářet jasnou a přehlednou statistiku korporátní kriminality, ze které bude možné vyvozovat závěry a na jejich základě přijímat relevantní opatření. Z hlediska penologie je nutné zkoumat, jaké tresty za jednání korporací má smysl ukládat s cílem zabránit kriminální recidivě. Při zkoumání oblasti trestání je vždy nutné myslet zejména na skutečnost, že nestačí zabraňovat pouze trestné činnosti samotné korporace (nastavováním překážek v její další činnosti, stanovením dohledu, odčerpáním výnosů pocházejících z trestné činnosti), nýbrž je nutné se věnovat problematice prevence kriminality jednotlivců, kteří utvářejí samu právnickou osobu. V souvislosti s trestáním právnických osob jsem jako možnost v práci navrhla zavedení dalšího typu trestu, který má preventivní potenciál mnohem vyšší, nežli tresty v současnosti zavedené. Jedná se o trest dohledu nad právnickou osobou, popřípadě trest nucené správy.

Hlavní myšlenka této práce, jak doufám, byla jejím zpracováním naplněna. Cílem bylo shromáždit, rozčlenit a analyzovat dosavadní zkušenosti v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob, které jsem čerpala z domácích a především zahraničních zdrojů, a tím přiblížit čtenáři nutnost a důležitost zkoumání trestní odpovědnosti právnických osob. Získané výstupy jsem potom použila pro vlastní závěry, zhmotněné do příslušných návrhů, použitelných, jak jsem přesvědčena, i v podmínkách naší země. V neposlední řadě jsem dospěla k závěru, že ke zkoumání trestní odpovědnosti právnických osob je nutno přistoupit nejen z hlediska platného práva, ale je třeba obsáhnout daleko širší souvislosti, zejména samotné důvody existence kriminality právnických osob. Především díky tomu lze následně navrhnout účinná preventivní opatření, vhodné legislativní změny v platném právu a podněty k úvahám *de lege ferenda* v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob.

Seznam použité literatury

Monografie

BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, 206 s. ISBN 978-80-7380-473-2.

Corporate governance: kolektivní monografie. Vyd. 1. Editor HURYCHOVÁ, Klára., editor BORSÍK, Daniel. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 279 s. ISBN 978-80-7478-654-9.

GOBERT, James J., PUNCH, Maurice. *Rethinking corporate crime*. Dayton, Ohio: Butterworths /LexisNexis, c2003. ISBN 0406950067.

HARTLEY, Richard D. *Corporate crime: a reference handbook*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, c2008. ISBN 978-1-59884-085-8.

CHMELÍK, Jan. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-683-9. str. 40

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace: přehled sociologických teorií*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-398-8.

Učebnice a komentáře

BROWN, Stephen Eugene., ESBENSEN, Finn-Aage a GEIS, Gilbert. *Criminology: explaining crime and its context*. Ninth edition. 2015. ISBN 9780323356480.

CARRABINE, Eamonn. *Criminology: a sociological introduction*. 2nd ed. London: Routledge, 2009. ISBN 978-0-203-88494-2.

FENYK, Jaroslav a SMEJKAL, Ladislav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 169 s. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-720-9.

FOREJT, Petr, HABARTA, Petr a TREŠLOVÁ, Lenka. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012, 407 s. ISBN 978-80-7201-875-8.

FRIEDRICHS, David O. *Trusted criminals: white collar crime in contemporary society*. 3rd ed. Belmont, CA: Thomson Higher Education, c2007. str. 2. ISBN 0495006041

- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6., aktualiz. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-454-1.
- GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav a ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3
- HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Vyd. 1. Praha: Leges, 2009, 190 s. Student. str. 38. ISBN 978-80-87212-27-1.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-120-5.
- JELÍNEK, Jiří., HERCZEG, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-43-4.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou: zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, advokátní tarif*. 5., aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2014. Glosátor. ISBN 978-80-7502-049-9.
- JELÍNEK, Jiří a IVOR, Jaroslav. *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-080-2.
- KAISER, Günther. *Kriminologie: úvod do základů*. Praha: C.H. Beck, 1994. Právnické učebnice. ISBN 80-7179-002-8.
- KINCL, Jaromír, SKŘEJPEK, Michal a URFUS, Valentin. *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
- KUKLÍK, Jan a SELTENREICH, Radim. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Leges, 2011. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-87-5.
- MCLAUGHLIN, Eugene a MUNCIE, John. *The sage dictionary of criminology*. 2nd ed. London: SAGE Publications, 2006. ISBN 1-4129-1086-2.
- ORLAND, Leonard. *Corporate criminal liability: regulation and compliance : 2006 Supplement*. New York: Aspen Publishers, 2006. ISBN 073555076x.
- SIMPSON, Sally S. a GIBBS, Carole Elizabeth. *Corporate crime*. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate, c2007. International library of criminology, criminal justice and penology. Ser. 2. ISBN 0-7546-2473-0.
- ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto., GŘIVNA, Tomáš., HERCZEG, Jiří., VANDUCHOVÁ, Marie a VOKOUN, Rudolf. *Trestní právo hmotné*. 8., přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.
- VÁLKOVÁ, Helena a KUČHTA, Josef. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-429-2.

Příspěvky ve sbornících

BAUMAN, Zygmund. Social Uses of Law and Order. GARLAND, David a Richard SPARKS, ed. *Criminology and social theory*. Oxford: Oxford University Press, 2000. Clarendon studies in criminology. ISBN 0-19-829942-7.

BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-185-4.

EICHLEROVÁ, Kateřina. Whistleblowing a návrhy na jeho úpravu v České republice z pohledu obchodních korporací. *Whistleblowing*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, , 53-67. ISBN 978-80-7478-393-7.

FERREL, M., WEAVER, K., FERREL, O., Predicting Unethical behaviour among Marketing Practitioners. In SIMPSON, Sally S. a Carole Elizabeth GIBBS. *Corporate crime*. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate, c2007. International library of criminology, criminal justice and penology. Ser. 2. ISBN 0-7546-2473-0.

JELÍNEK, Jiří. Edwin H. Sutherland - k odkazu zakladatele moderní americké kriminologie pro studium organizované kriminality. Pocta prof. JUDr. Květoslavu Růžičkovi, CSc. k 70. narozeninám. Praha: Wolters Kluwer, 2016, str. 193. ISBN 978-80-7478-976-2

MINKES, John. a A. L. MINKES. *Corporate and white-collar crime*. London: SAGE, 2008. ISBN 1412934583.

MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. MUSIL, Jan a VANDUCHOVÁ, Marie. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-68-X.

PICHT, Jan. Několik poznámek k whistleblowingu, loajalitě zaměstnance a k legislativním návrhům. *Whistleblowing*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, , 11-19. ISBN 978-80-7478-393-7.

PRÁŠKOVÁ, Helena. Přibližuje se právní úprava řízení o přestupcích řízení trestnímu? JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní - minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-185-4.

PUNCH, Maurice. The organization Did It. Individuals, corporations and crime. In MINKES, John. a A. L. MINKES. *Corporate and white-collar crime*. London: SAGE, 2008. ISBN 1412934583.

SIMPSON, Sally., KOPER, Christopher. The Changing of the Guards. In SIMPSON, Sally S. a Carole Elizabeth GIBBS. *Corporate crime*. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate, c2007.

International library of criminology, criminal justice and penology. Ser. 2. ISBN 0-7546-2473-0.

SNIDER, Laureen. Corporate economic crime. In MINKES, John. a A. L. MINKES. Corporate and white-collar crime. London: SAGE, 2008. ISBN 1412934583.

TOMBS, Steve. Corporations and Health and Safety. In MINKES, John. a A. L. MINKES. Corporate and white-collar crime. London: SAGE, 2008. ISBN 1412934583.

Články

ANG, L. Effective Measures Against Corporate Crime and Corporate Liability in Singapore. UNAFEI Resource Material Series No. 76. 2008. str. 30. Dostupné z webových stránek: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No76/No76_06VE_Ang.pdf [zobrazeno 12.3. 2017 ve 20:49 hod]

BERNARD, Thomas J. The Historical Development of Corporate Criminal Liability. Criminology, Vol. 22. No. 1, February 1984. American Society of Criminology.

BUREŠ, Radim. Index vnímání korupce za rok 2015. Česká kriminologie 3/2016. ISSN 2464-6210

DERVAN, Lucian E. a Ellen S. PODGOR. White-Collar Crime: Still Hazy after all These Years null [article]. *Georgia Law Review* [online]. 2015, 50(3), 709 [cit. 2017-03-30]. ISSN 00168300

DUBBER, Marcus. The Comparative history and theory of corporate criminal liability, *New criminal law review*, Vol. 16, Number 2. 2013. ISSN 1993-4192.

GALO, D. Trest uveřejnění rozsudku v trestním právu právnických osob. *Trestní právo*, 2015, vol. 1, No 1, ISSN 1211-2860.

GERBEN, Jurg., JENSEN, Eric L., Controlling transnational corporations: The role of governmental entities and grassroots organizations in combating White-collar crime, *International Journal of offender therapy and comparative criminology*, Volume: 44, issue: 6, page(s): 692-713. Sage, 2008.

JELÍNEK, Jiří. Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika*. 2016, , 3-18. ISSN 1210-9150.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*. 2011, 10(9), 249-253. ISSN 1213-5313.

MATES, Pavel., ONDRÁČKOVÁ, Věra. Kodex správního práva trestního. *Trestněprávní revue*. 2016, 11-12. ISSN 1213-5313.

NOVÁČKOVÁ, Soňa. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim - od návrhu k účinné právní úpravě. Trestněprávní revue. 2012, 11(2), 27-30. ISSN 1213-5313.

SIMPSON, S. a kol. An Empirical Assessment of Corporate Environmental Crime-Control Strategies. Journal of Criminal Law & Criminology. Volume 103. Issue 1. 2013. str. 267. Dostupné z webové stránky http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/jclc?utm_source=scholarlycommons.law.northwestern.edu%2Fjclc%2Fvol103%2Fiss1%2F5&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [zobrazeno 12.3.2017 v 20:20 hod.]

SUTHERLAND, Edwin. White-collar Criminality. American Sociological Review, ročník. 5, č. 1, 1940.

ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. Trestněprávní revue. 2016, 11-12. ISSN 1213-5313

ŠÁMAL, Pavel. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. Bulletin advokacie č. 11/2011. ISSN 1805-8280

TIBITANZLOVÁ, Alena. Sankcionování právnických osob a praxe českých trestních soudů, Bulletin advokacie č. 10/2016.

VANÍČEK, D. Trestní sankce ukládané právnickým osobám. Trestní právo, Praha, Lexis-nexis CZ s.r.o., 2006, č. 8. ISSN 1211-2860

Internetové zdroje

BARNETT, Cynthia. The Measurement of White-Collar Crime Using Uniform Crime Reporting (UCR) Data. U.S. Department of Justice. str. 6. Dostupné z webových stránek: https://ucr.fbi.gov/nibrs/nibrs_wcc.pdf [zobrazeno 5.3.2017 v 11:04 hod]

BENSON, Michael L., GOTTSCHALK, Petter. Gender and white-collar crime in Norway: An empirical study of media reports. international Journal of Law, Crime and Justice, Volume 43, Issue 4, Prosinec 2015, dostupný z webových stránek: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1756061615000026> [zobrazeno 30.3.2017 v 21:25 hod]

BOHUSLAV, Lukáš. Komentář: První trest zrušení právnické osoby za trestnou činnost. Právní prostor. 2014. Dostupné z webové stránky <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/komentar-prvni-trest-zruseni-pravnicke-osoby-za-trestnou-cinnost> zobrazeno [13.3.2017 v 13:16 hod]

Bureau of Justice Statistics. Dostupné z webové stránky: <https://www.bjs.gov/> [zobrazeno 3.4.2017 v 16:32 hod]

„Česká republika neudržela pozitivní trend, v žebříčku CPI se propadla o 10 míst“. 2017. Dostupné z webových stránek Transparency International: <https://www.transparency.cz/cpi2016/> [zobrazeno 3.3.2017 ve 21:16 hod]

DOYLE, Charles. Corporate Criminal Liability: An Overview of Federal Law. Congressional research service. 2013. str. 2. Dostupné z webové stránky <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43293.pdf> [zobrazeno 17.3.2017 v 11:45 hod]

FENYK, Jaroslav. Trestní odpovědnost právnických osob a řízení proti nim. 2016. Prezentace dostupná z <http://www.cak.cz/> [zobrazeno 20.2.2017 v 10:05 hod]

Finanční analytický úřad. Webové stránky: <http://www.financnianalytickyyurad.cz/> [zobrazeno 18.3.2017 v 16:52 hod]

GROOMBRIDGE, Nic. Corporate crime: an environmental view. 1991. Dostupné z webové stránky: https://www.academia.edu/698661/Corporate_Crime_-_an_Environmental_View [zobrazeno 31.3.2017 v 21:14 hod]

GŘIVNA, Tomáš. U trestní odpovědnosti právnických osob mi vadí nejasná přičitatelnost skutku. 2015. dostupné z webových stránek: <http://www.ceska-justice.cz/2015/06/tomas-grivna-u-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-mi-vadi-mi-nejasna-pricitatelnost-skutku/> [zobrazeno dne 30.3.2017 v 22:30 hod]

GŘIVNA, Tomáš. Dva a půl roku účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Parlamentní listy. 2014. Článek dostupný z webové stránky <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Tomas-Grivna-Dva-a-pul-roku-ucinnosti-zakona-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-325194> [zobrazeno 18.3.2017 v 13:15 hod]

JÁNSKÝ, Petr. „Estimating the costs of international corporate tax avoidance: the case of the Czech Republic“ IES Working Paper 21/2016. IES FSV. Charles University. Dostupné z webových stránek <http://ies.fsv.cuni.cz/sci/publication/show/id/5529/lang/en> [zobrazeno 2.3.2017 v 20:12 hod.]

JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. 2014. Dostupné z webových stránek: <http://www.bulletin-advokacie.cz/k-rozsahu-kriminalizace-jednani-pravnickych-osob?browser=mobi> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:28 hod]

JELÍNKOVÁ, Tereza. Úvaha nad některými nedostatky v oblasti sankcionování právnických osob upravených zákonem č. 418/2011 SB., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. On-line dostupné z webové stránky <https://www.advokatijelinek.cz/uvaha-nad-nekterymi-nedostatky-v-oblasti-sankcionovani-pravnickych-osob-upravenych-zakonom-c-4182011-sb-o-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-a-rizeni-proti-nim.html> [zobrazeno 15.3.2017 v 14:05 hod]

KASPAR, Johannes. „Corporate Criminology“ – Causes and Prevention of Corporate Crime. ISSN: 2186-6791 Dostupné z webových stránek: <http://www.law.kyushu-u.ac.jp/programs/english/kulrb/kaspar.pdf> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

KIM, James., SCIALLI, Anthony., Thalidomide: The Tragedy of Birth Defects and the Effective Treatment of Disease, Toxicological sciences, 2011. Dostupné z webové stránky:

<https://academic.oup.com/toxsci/article/122/1/1/1672454/Thalidomide-The-Tragedy-of-Birth-Defects-and-the> [zobrazeno 30.3.2017 v 23:47 hod]

KRAMER, Jaroslav. Revoluční změny ve stíhání firem. Právní rádce. 2016. Dostupné z webové stránky: <http://pravniradce.ihned.cz/c1-65248490-revolucni-zmeny-ve-stihani-firem> [zobrazeno 19.3.2017 v 11:53 hod]

KÚDELKOVÁ, Michaela. Corporate Governance - Správa a řízení společností. Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2006. Dostupné z webové stránky: <http://www.mpo.cz/dokument2566.html> [zobrazeno 23.3.2017 v 12:25 hod.]

LACKO, David. Poslušnost vůči autoritě: Proč lidé zabíjejí na rozkaz? 2014, dostupné z webové stránky <https://www.kzamysleni.cz/poslusnost-vuci-autorite-proc-lidi-zabijeji-na-rozkaz/> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

MARTIN, Aaron, MELENDRES, James. The Yates Memo, Ten Months Later: What We Know and What To Do. 2016. Článek dostupný z webové stránky: <http://www.swlaw.com/blog/white-collar-defense/2016/07/15/the-yates-memo-ten-months-later-what-we-know-and-what-to-do/> [zobrazeno 21.3.2017 v 18:03 hod]

National public survey on white-collar crime. 2010. str. 11. Dostupné z webové stránky: <http://www.nw3c.org/research> [zobrazeno 4.3.2017 v 19:45 hod]

Transparency international. Webové stránky: <http://www.transparency.org.uk/our-work/business-integrity/training/> [zobrazeno 18.3.2017 v 15:27 hod]

UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Organizational offender data. Dostupné z webové stránky: <http://isb.ussc.gov/Login> -> Organizational offender data -> Organizations Receiving Fines or Restitution by Primary Offense Category [zobrazeno 5.3.2017 v 18:12 hod]

UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. The 2016 Guidelines Manual, účinný od 1. listopadu 2016. Dostupné z webové stránky: <http://www.ussc.gov/guidelines/archive> [zobrazeno 5.3.2017 v 13:38 hod]

POLICIE ČR. Historie útvaru. Dostupné z webových stránek: <http://www.policie.cz/clanek/ncoz-historie-utvaru.aspx> [zobrazeno 10.3.2016 v 16:37 hod]

The Bribery Act 2010. Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing. str. 6. Dostupné z webových stránek: <https://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf> [zobrazeno 11.4.2017 v 19:00 hod].

VANCE, Neil. Situational Prevention and the Reduction of White Collar Crime. The University of Arizona. 2008. Dostupné z webové stránky: https://sgpp.arizona.edu/sites/sgpp.arizona.edu/files/Situational%20Prevention%20and%20the%20Reduction%20of%20White%20Collar%20Crime%20by%20Dr.%20Neil%20R.%20Vance_1.pdf [zobrazeno 12.3.2017 v 18:09 hod.]

VÁVRA, Libor. Usnesení - Trestní odpovědnost tzv. "bílého koně". 2015. dostupné z webové stránky: <http://codexisuno.cz/2hP#!20> [zobrazeno 30.3.2017 v 22:47 hod]

Vyjádření ke kauze společnosti Agrotech. 2017. Dostupné z webové stránky: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2033134-statni-zastupce-agrotec-spachal-trestny-cin-firme-ale-pomohla-zmena-zakona> [zobrazeno 10.4.2017 v 12:00 hod]

WHEELER, Stanton. "White Collar Crimes and Criminals" (1988). Faculty Scholarship Series. Paper 4127, dostupné z webové stránky: http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5132&context=fss_papers [zobrazeno 30.3.2017 v 21:19 hod]

Právní předpisy, mezinárodní úmluvy, judikatura

Rozsudek Nejvyššího soudu Spojených států amerických: New York Central & Hudson River Railroad Co. v United States, 1908

Rozsudek: Mousell Brothers v. London and Northwestern Railway, 1917

The Bribery Act 2010. Dostupný z webových stránek: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents> [zobrazeno 18.3.2017 v 13:38 hod]

United Nations Convention against Corruption. Dostupné z webové stránky: <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html> [zobrazeno 7.3.2017 v 11:31 hod]

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 6. 5. 2015, sp.zn. 5 To 159/2015

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp.zn. 8 Tdo 627/2015

zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zákon č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu

zákon č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a politických hnutích

zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských

společností

Ostatní prameny

Analýza trendů kriminality za rok 2015. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2016.

Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Nejvyšší státní zastupitelství. 2016. 1 SL 123/2016. Dostupné z webové stránky:

<http://www.nsz.cz/index.php/cs/soubory-ke-staeni> [zobrazeno 19.3.2017 v 11:58 hod]

CEJP, Martin. Organizovaný zločin v České republice III. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-027-7.

CEJP, Martin, BLATNÍKOVÁ, Šárka, HÁKOVÁ, Lucie, HOLAS, Jakub, TRÁVNÍČKOVÁ, Ivana a VLACH, Jiří. Společenské zdroje vývoje organizovaného zločinu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-155-4.

Druhá zpráva o provádění strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie. 2013. Dostupné z webových stránek <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52013DC0179> [zobrazeno 30.3.2017 v 21:19 hod]

Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob.

Dostupná z webových stránek: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=69428> [zobrazeno 31.3.2017 v 14:47 hod]

Důvodová zpráva k novele zákona č. 418/2011 Sb. provedená zákonem č. 183/2016 Sb., dostupná z webových stránek <http://www.psp.cz/sqw/tisky.sqw?O=7&T=304> [zobrazeno 31.3.2017 v 14:47 hod]

Důvodová zpráva k novele zákona č. 418/2011 Sb. provedená zákonem č. 55/2017 Sb.,

dostupná z webových stránek <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=753&CT1=0> [zobrazeno 31.3.2017 v 14:00 hod]

Komise pro cenné papíry. Kodex správy a řízení společností založený na Principech OECD. 2004. ISBN 80-239-3471-6

MAREŠOVÁ, Alena. Kriminologické a právní aspekty extremismu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-86008-59-2.

NEUMANN, Jan. *Základní kriminologické školy a směry*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1998. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-86008-53-3.

OECD Principles of Corporate Governance. 2004. Dostupné z webové stránky: <http://www.mpo.cz/assets/dokumenty/26403/26370/293365/priloha003.pdf> [zobrazeno 23.3.2017 v 12:21 hod.]

SCHEINOST, Miroslav a BALOUN, Vladimír. *Výzkum ekonomické kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-031-5.

Usnesení ústavně právního výboru č. 160 ze dne 25. listopadu 2015. Sněmovní tisk č. 304/4.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015. Nejvyšší státní zastupitelství. Sp.zn. 4 NZN 602/2016.

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2015 - tabulková část. Nejvyšší státní zastupitelství. 2016. Dostupné z webové stránky: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/udaje-o-cinnosti-a-statisticke-udaje/zprava-o-innosti/1716-zprava-o-innosti-2015> [zobrazeno 8.3.2017 v 13:39]

Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015. Ministerstvo vnitra České republiky. 2016.

Seznam použitých zkratek

zákon o TOPO - zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

zákon o odpovědnosti za přestupky - zákon č. 250/2016 Sb. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

přestupkový zákon - zákon č. 200/1990 Sb. o přestupcích

zpráva o bezpečnosti - Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2015

Listina - Listina základních práv a svobod

ZPS - zákon č. 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a politických hnutích

zákon o církvích - zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností

USA - Spojené státy americké

UCR - Uniform crime report

UNODC - Úřad spojených národů pro drogy a kriminalitu

Komise - United States Sentencing Commission

PS - Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

Pokyn NSZ – Pokyn vydaný Nejvyšším státním zastupitelstvím nesoucí název Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Příručka - Pokyny pro postup, které mohou příslušné obchodní organizace zavést, aby zabránily osobám s nimi spojenými v úplatkářství

VB - Velká Británie

OECD - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj